

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จากการทำเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษาสามพราน
โมเดล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2560

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จากการทำเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษาสามพราน

โมเดล

นิติกร พงษ์ไพบูลย์

คณะกรรมการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิสาชา ภูจินดา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

..... ประธานกรรมการ
(ดร.รฤดี โชติกาวิรินทร์)

..... กรรมการ
(ดร.ชลธิชา คันธา)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิสาชา ภูจินดา)

..... คณบดี
(รองศาสตราจารย์ ดร.จำลอง โพธิ์บุญ)

____/____/____

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จากการทำเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษาสามพรานโมเดล
ชื่อผู้เขียน	นางสาวนิตกร พงษ์ไพบูลย์
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
ปีการศึกษา	2560

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์ ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ และเสนอแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ โดยทำการสำรวจและเก็บข้อมูลการดำเนินการโครงการสามพรานโมเดล อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยสัมภาษณ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ จำนวน 32 คน คือ กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ (1 คน) ตัวแทนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในโครงการ (11 คน) และผู้บริโภค (20 คน) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจับกลุ่มประเด็นเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาปัจจัยและเสนอแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาพบว่าตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่สามารถนำข้อมูลมาคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนได้มีทั้งหมด 9 กลุ่ม จาก 11 กลุ่ม โดยมีผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในภาพรวมคิดเป็น 1.45 แสดงว่าทุก ๆ การลงทุน 1 บาท ส่งผลลัพท์ทางสังคมมูลค่า 1.45 บาท เช่น การเกิดเครือข่ายของผู้ประกอบการ ผู้บริโภค หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา และกลุ่มเกษตรกร ในผลลัพธ์ด้านสังคมได้ความรู้เรื่องวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว การขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การทำน้ำหมัก และทำปุ๋ย ด้านเศรษฐกิจ คือ เกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายที่เป็นธรรมให้กับตนเองแต่อยู่ในเกณฑ์ราคาขายของตลาดอินทรีย์และเกษตรกรคนอื่น ๆ ที่เป็นสมาชิก และด้านสิ่งแวดล้อม คือ จากการที่เกษตรกรไม่มีการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรก็ช่วยฟื้นฟูคุณภาพดินและสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น มีการหมุนเวียนทรัพยากรในท้องถิ่นและในพื้นที่ของตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น นำเศษอาหารจากร้านค้าในหมู่บ้านมาเลี้ยงหมู มูลหมูที่ได้นำมาหมักทำปุ๋ยเพื่อใช้ในแปลงเกษตรต่อไป

ปัจจัยที่ส่งผลให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือเรื่องของตลาดรองรับผลผลิตอินทรีย์ เพราะถ้าไม่มีตลาดรองรับเกษตรกรก็ไม่ทราบว่า sẽ นำผลผลิตอินทรีย์ที่ได้ไปจำหน่ายที่ไหน ถ้าจำหน่ายให้พ่อค้าคนกลางก็จะโดนตัดราคาเพราะรูปลักษณะของผลผลิตอินทรีย์ที่ไม่

สวยงามเหมือนผลผลิตจากการทำเกษตรทั่วไป รองลงมาเป็นเรื่องของผลผลิตที่ต้องมีการวางแผนการผลิตให้ต่อเนื่อง ผลผลิตมีความหลากหลาย และรักษาคุณภาพผลผลิต และผู้บริโภคสนับสนุนผลผลิต และเข้าใจเกษตรกร รองลงมาเป็นเรื่องของใจ เกษตรกรต้องมีการรักในการทำเกษตรอินทรีย์ เพราะต้องมีความอดทนและเข้มแข็ง และเรื่องกระบวนการกลุ่ม และต่อมาเป็นเรื่องของสุขภาพที่เกษตรกรบางรายมีปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตร เรื่องราคาผลผลิตที่ดีกว่าราคาผลผลิตเกษตรทั่วไป ทำให้เกษตรกรมีกำลังใจในการผลิตผลผลิตออกมาสู่ตลาด และเรื่ององค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มาช่วยสนับสนุนเกษตรกร นอกจากนี้มีปัจจัยอื่น ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ของเกษตรกรในการไม่ใช้สารเคมี และพื้นที่เหมาะสมในการทำเกษตรอินทรีย์ แนวทางที่จะทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จนั้น เกษตรกรต้องมีการสร้างกระบวนการกลุ่มที่เข้มแข็ง และมีองค์ความรู้ มีการวางแผนการบริหารจัดการที่ชัดเจน ปฏิบัติตามข้อกำหนดของกลุ่มอย่างเคร่งครัด รักษาคุณภาพของผลผลิตและมีผลผลิตป้อนสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง สร้างโอกาสทางตลาด มีการหมุนเวียนทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อลดต้นทุนการผลิต มีการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ผู้บริโภคเกิดความเชื่อมั่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการสนับสนุนอย่างจริงจังและตรงจุด และสถาบันการศึกษา เจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาส่งเสริมให้ความรู้กับเกษตรกร

ABSTRACT

Title of Thesis	Social Return on Investment of Organic Agriculture: A Case Study of Sampran Model
Author	Nitikorn Pongpaiboon
Degree	Master of Science (Environmental Management)
Year	2017

This study aims to assess the Social Return on Investment from organic agriculture, a case study of Sampran Model, to study factors affecting successful organic agriculture and to propose appropriate guidelines for organic agriculture. Interviews with 32 stakeholders including the managing director of Sampran Riverside Hotel, representatives of agriculturists who are members of the eleven agricultural groups and twenty consumers in Sookjai market were carried out. Data was analyzed to access the Social Return on Investment of organic agriculture and factors affecting the successful organic agriculture. Interviews' results were described and grouped in order to conclude the factors and the guidelines.

The results showed that the Social Return on Investment of nine agricultural groups from eleven groups are 1.45, indicating that every 1 Baht investment generated a social benefit of 1.45 baht. It was shown that there is the emergence of a network of entrepreneurs, consumers, and related organizations, educational institution and agricultural groups for the social outcomes, there are knowledge of postharvest technology, organic agricultural accreditation, fertilizers and Effective Microorganisms (EM) production. For the economic outcomes, agriculturists can set a fair price for their own according to selling price of organic markets and for environmental outcomes, since agriculturists do not use chemicals in agriculture, soil quality and environment were better and local resources are being recycled for the most benefit, such as food from local food shop, the pork manure fermentation.

Factors affecting successful organic agriculture at the most is a market for the organic products because If there is no market for agriculturists, they do not know

where to sell organic products while if they sell them to the middleman, the prices will be cut because their appearance are not as beautiful as others agricultural products. Secondly, the organic production requires continuous planning, variety of organic products and maintaining quality. Consumers have supported productivity of organic products. Thirdly, agriculturists are keen to do organic agriculture however, it requires their patience and strength, and process group of agriculturists. In addition, it is a matter of health that some agriculturists have health problems with use of chemicals in agriculture, the price of the organic products is higher than those of agricultural products in general, the agriculturists are encouraged to produce organic products to the market, and the knowledge that supports the agriculturists. Other factors are agriculturists' honesty in using non-chemical and suitable areas for organic agriculture. Guidelines to do organic agriculture are that agriculturists need to create a strong group together to share knowledge on organic agriculture and have a effective management plan. Maintaining the quality of the product and continuously bring the product to the market are necessary. Creating market opportunities is required in order to reduce cost of production and to have organic agriculture accreditation for consumers' confidence. And relevant agencies must provide strong supports whereas educational institutions state officials should promote knowledge to agriculturists.

กิตติกรรมประกาศ

การจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่องผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษาสามพรานโมเดล สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี จากการได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ. ดร.วิสาखा ภูจินดา ซึ่งอาจารย์ได้เสียสละเวลาให้คำปรึกษา ตรวจสอบ และเสนอข้อปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การดำเนินงานได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้ถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณกรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเลขานุการมูลนิธิสังคมสุขใจ ที่ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี และสละเวลาให้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เพื่อรับทราบข้อมูลของโครงการสามพรานโมเดล

ขอขอบพระคุณเกษตรกรและผู้บริโภคที่ตลาดสุขใจทุกท่านที่ได้สละเวลาให้ข้อมูลกับผู้วิจัยได้ครบถ้วนเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้และข้อแนะนำต่าง ๆ เสมอมา

ท้ายสุดขอขอบพระคุณพ่อแม่ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนผู้วิจัยตลอดมา จนทำให้การศึกษาในครั้งนี้สำเร็จได้ตามความตั้งใจ

นิติกร พงษ์ไพบูลย์

ตุลาคม 2560

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	6
2.1 ระบบการเกษตรในประเทศไทย.....	6
2.2 เกษตรกรรมตามแบบแผนปัจจุบัน	10
2.3 ปัญหาในภาคเกษตรกรรมไทย.....	12
2.4 แนวคิดเกษตรอินทรีย์	17
2.4.1 นิยามความหมาย.....	17
2.4.2 หลักการเกษตรอินทรีย์.....	18
2.4.3 แนวทางการทำเกษตรอินทรีย์.....	20
2.4.4 แนวโน้มการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย	24

2.4.5 ตลาดเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย	25
2.4.6 การส่งออกผลผลิตเกษตรอินทรีย์ไทยสู่ตลาดโลก	27
2.4.7 การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์	27
2.4.8 ประเด็นปัญหาและสถานการณ์ระบบเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย.....	37
2.5 นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้อง.....	39
2.5.1 นโยบายกรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2559	39
2.5.2 นโยบายการลดต้นทุนและการเพิ่มโอกาสในการแข่งขันสินค้าเกษตร ปี 2559	39
2.5.3 นโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปี 2560	39
2.5.4 แผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558 - 2593	40
2.5.5 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564).....	41
2.5.6 แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)	43
2.5.7 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554	44
2.5.8 (ร่าง) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (พ.ศ. 2560 – 2564)	45
2.5.9 แผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2556 - 2559	46
2.5.10 แผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2560 - 2564	47
2.5.11 ยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหารกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ.2556 – 2559)	48
2.5.12 แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555 – 2559	48
2.5.13 แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560-2564	49
2.6 ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน.....	50
2.6.1 นิยามความหมาย.....	51
2.6.2 หลักการ	52
2.6.3 ขั้นตอนการประเมิน.....	54

2.6.4 ประโยชน์.....	56
2.6.5 ข้อจำกัด	57
2.7 โครงการสามพรานโมเดล.....	59
2.7.1 ความเป็นมา	59
2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	60
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	66
3.1 กรอบแนวคิดของการศึกษา	66
3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	68
3.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล	68
3.4 การตรวจสอบเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล	70
3.5 วิธีการศึกษา.....	70
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	73
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	74
4.1 ผลการสัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล	74
4.1.1 ที่มาของโครงการสามพรานโมเดล	74
4.1.2 เป้าหมายและการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดล	75
4.1.3 กิจกรรมของโครงการสามพรานโมเดล	77
4.1.4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดลและแนวทางแก้ไข	79
4.1.5 ผลลัพธ์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม	80
4.2 ผลการสัมภาษณ์เกษตรกร	83
4.2.1 การเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล	83
4.2.2 ประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากกิจกรรมในโครงการสามพรานโมเดล และส่วนที่เกษตรกรอยากให้โครงการสนับสนุนเพิ่มเติมหรือปรับปรุง	91

4.2.3 การบริหารจัดการ.....	94
4.2.4 ปัจจัยและแนวทางที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม.....	95
4.3 ผลการสัมภาษณ์ผู้บริโภค.....	96
4.3.1 การบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์.....	97
4.3.2 ช่องทางการตลาดของโครงการสามพรานโมเดล.....	97
4.3.3 การช่วยเหลือหรือสนับสนุนเกษตรกร และปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในโครงการสามพรานโมเดลสามารถพึ่งตนเองได้.....	99
4.3.4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....	99
4.4 ผลการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI).....	100
4.4.1 กลุ่มเกษตรอินทรีย์คลองบางแก้ว.....	101
4.4.2 กลุ่มเกษตรอินทรีย์อินทรีย์บางช้าง.....	105
4.4.3 กลุ่มเกษตรอินทรีย์คลองโยง.....	109
4.4.4 กลุ่มพัฒนายั่งยืน.....	113
4.4.5 กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์.....	117
4.4.6 กลุ่มเกษตรอินทรีย์หอมเกร็ด.....	120
4.4.7 กลุ่มเกษตรอินทรีย์สุขใจไทรโยค.....	123
4.4.8 กลุ่มเกษตรอินทรีย์ร่มเย็นราชบุรี.....	126
4.4.9 กลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู.....	130
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ.....	135
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	135
5.1.1 การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในการทำเกษตรอินทรีย์.....	135
5.1.2 ปัจจัยที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม.....	137

5.1.3 แนวทางที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม.....	138
5.2 อภิปรายผลการศึกษา	140
5.3 ข้อเสนอแนะ	142
5.3.1 การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	142
5.3.2 การศึกษาในอนาคต.....	143
บรรณานุกรม.....	144
ภาคผนวก.....	151
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	152
ภาคผนวก ข การประเมินความตรงของเครื่องมือวิจัย	185
ประวัติผู้เขียน.....	193

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบการทำเกษตรในระบบเกษตรต่าง ๆ.....	10
ตารางที่ 2.2 การถือครองที่ดินทางการเกษตรของประเทศไทย ปี 2557	13
ตารางที่ 2.3 จำนวนผลผลิตข้าวต่อไร่ทั้งประเทศในพื้นที่ในและนอกเขตชลประทาน ปี 2532-2550	14
ตารางที่ 2.4 สรุปขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน.....	55
ตารางที่ 3.1 ประเด็นพิจารณาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนด้านสังคม	71
ตารางที่ 3.2 ประเด็นพิจารณาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนด้านเศรษฐกิจ	71
ตารางที่ 3.3 ประเด็นพิจารณาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนด้านสิ่งแวดล้อม	72
ตารางที่ 4.1 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานและแนวทางแก้ไข	79
ตารางที่ 4.2 รายชื่อกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในโครงการสามพรานโมเดล	83
ตารางที่ 4.3 สรุปข้อมูลการเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดลของเกษตรกร	84
ตารางที่ 4.4 ปัจจัยและแนวทางที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ.....	95
ตารางที่ 4.5 ประโยชน์ของช่องทางการตลาดของโครงการสามพรานโมเดลในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม	97
ตารางที่ 4.6 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว	101
ตารางที่ 4.7 ผลประโยชน์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว	103
ตารางที่ 4.8 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้าง	105
ตารางที่ 4.9 ผลประโยชน์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้าง.....	107
ตารางที่ 4.10 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง.....	109
ตารางที่ 4.11 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง	111

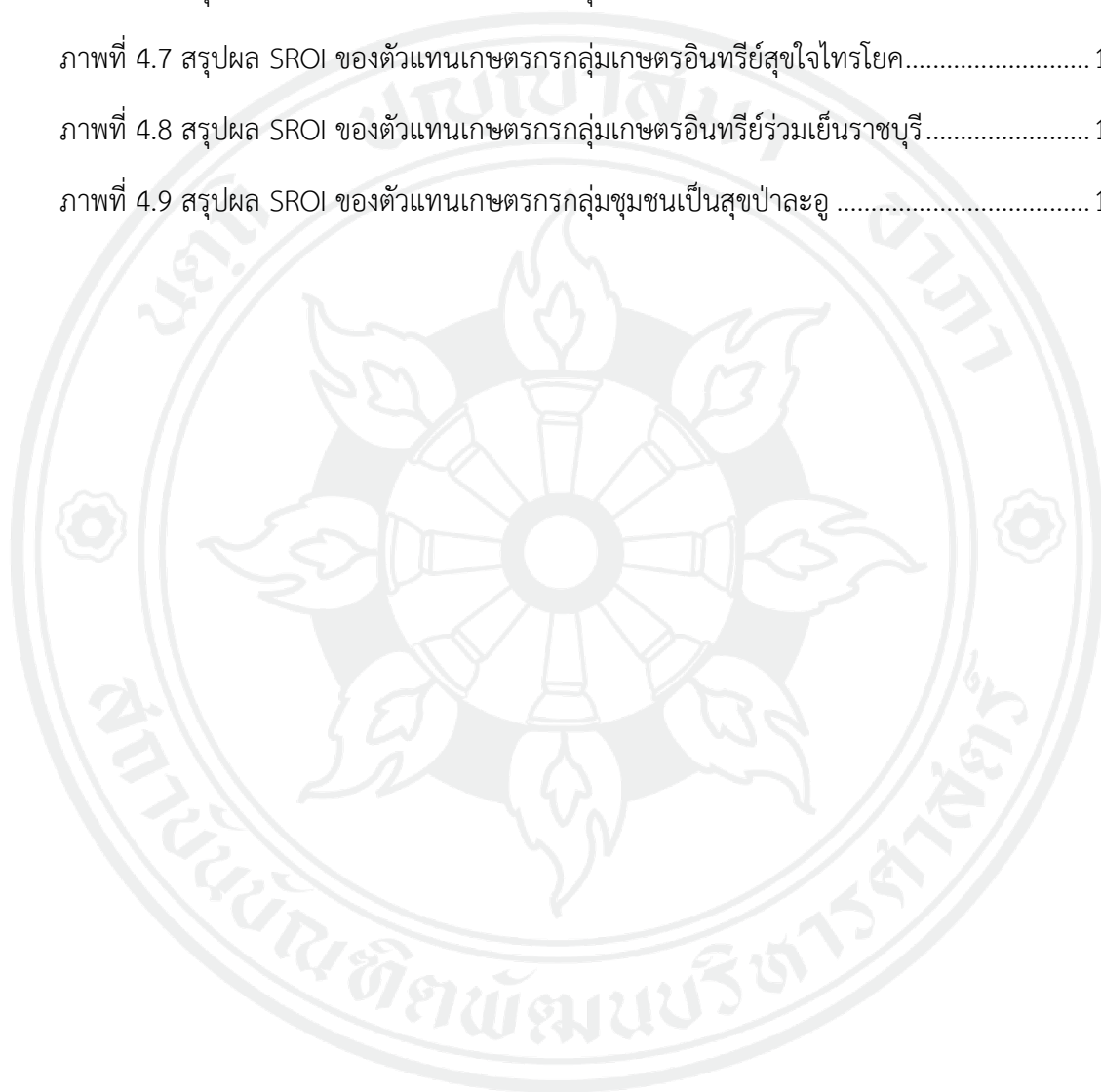
ตารางที่ 4.12 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนกลุ่มพัฒนายั่งยืน	113
ตารางที่ 4.13 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มพัฒนายั่งยืน.....	115
ตารางที่ 4.14 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์	117
ตารางที่ 4.15 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์.....	118
ตารางที่ 4.16 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกร็ด	120
ตารางที่ 4.17 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกร็ด.....	121
ตารางที่ 4.18 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยค	123
ตารางที่ 4.19 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยค	124
ตารางที่ 4.20 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราษฎร์	126
ตารางที่ 4.21 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราษฎร์.....	128
ตารางที่ 4.22 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู.....	130
ตารางที่ 4.23 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู	132
ตารางที่ 5.1 ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของตัวแทนเกษตรกรแต่ละกลุ่มและค่าเฉลี่ยรวม	135
ตารางที่ 5.2 การจัดลำดับปัจจัยที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ.....	137
ตารางที่ 5.3 แนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม.....	138
ตารางที่ 5.4 การวิเคราะห์ผลตามหลักสามห่วงสองเงื่อนไขตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	139

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ IFOAM หรือ IFOAM Accredited.....	28
ภาพที่ 2.2 ตรารับรองเกษตรอินทรีย์ของมกท.ร่วมกับตรา IFOAM Accredited.....	29
ภาพที่ 2.3 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป (ระบุประเทศ/เลขรหัสหน่วยงาน)	30
ภาพที่ 2.4 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา.....	31
ภาพที่ 2.5 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดา	31
ภาพที่ 2.6 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ญี่ปุ่น.....	32
ภาพที่ 2.7 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ไบโออะกิเสิร์ช	32
ภาพที่ 2.8 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์บีเอสซี	32
ภาพที่ 2.9 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์อีโคเสิร์ช	33
ภาพที่ 2.10 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ไอเอ็มโอ-คอนโทรล	33
ภาพที่ 2.11 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.).....	34
ภาพที่ 2.12 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ	34
ภาพที่ 2.13 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์องค์การมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ	35
ภาพที่ 2.14 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์	35
ภาพที่ 2.15 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์.....	36
ภาพที่ 2.16 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ชมรมเกษตรอินทรีย์เกาะพะงัน	36
ภาพที่ 2.17 แผนผังการเชื่อมโยงในโครงการสามพรานโมเดล	60
ภาพที่ 2.18 การบูรณาการขับเคลื่อนสามพรานโมเดล	60
ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดของการศึกษา	67
ภาพที่ 4.1 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรอินทรีย์คลองบางแก้ว	104
ภาพที่ 4.2 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรอินทรีย์บางช้าง.....	108

ภาพที่ 4.3 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง.....	112
ภาพที่ 4.4 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มพัฒนายั่งยืน	116
ภาพที่ 4.5 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์	119
ภาพที่ 4.6 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกล็ด	122
ภาพที่ 4.7 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไพรโยค.....	125
ภาพที่ 4.8 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราชบุรี.....	129
ภาพที่ 4.9 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู	133

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งทรัพยากรกายภาพ ดิน น้ำที่อุดมสมบูรณ์ สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม และทรัพยากรชีวภาพที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืช สัตว์ หรือชีวภาพอื่น ๆ เช่น เห็ด รา สาหร่าย จุลินทรีย์ เป็นต้น เรียกได้ว่าเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของประเทศ ซึ่งสภาพพื้นที่ของประเทศไทยเหมาะกับการเพาะปลูกทำเกษตรกรรมอย่างมาก โดยการทำเกษตรกรรมในสมัยก่อนนั้นมีรูปแบบเรียบง่าย ปลูกพืชตามฤดูกาล ใช้แรงงานสัตว์มาช่วยในการเกษตร เน้นการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ผลผลิตที่ได้นำมาใช้เพื่อการยังชีพ แต่เมื่อมาถึงยุคการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ทำให้เริ่มมีการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและเป็นปัญบบำรุงพืชจนมาถึงในปัจจุบัน

การทำเกษตรกรรมที่มีการนำสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช แมลง โรคพืช ฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโตให้พืชออกผลนอกฤดูกาล และการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อให้พืชเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการใช้สารเคมีโดยไม่ถูกวิธี เช่น ไม่มีหรือไม่ใช่อุปกรณ์ป้องกันสารเคมี เก็บเกี่ยวผลผลิตไม่ถูกช่วงเวลา เป็นต้น หรือเกษตรกรมีการใช้ปริมาณสารเคมีที่มากเกินไป ส่งผลให้เกิดการตกค้างของสารเคมีที่เป็นอันตรายในสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และยังเป็นอันตรายกับผู้บริโภครวมถึงส่งผลต่อสุขภาพของเกษตรกรเอง โดยผลสำรวจพบว่าอัตราการป่วยจากการได้รับพิษจากสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชมีแนวโน้มที่สูงขึ้น โดยในปี 2558 พบว่าผู้ป่วยที่ได้รับพิษจากสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชจากการทำงานและสิ่งแวดล้อม 2,421 ราย อัตราป่วย 3.70 ต่อประชากรแสนคน (สำนักระบาดวิทยา, 2559) และจากการสุ่มตรวจเลือดของเกษตรกรพบว่าเกษตรกรจำนวนหลายรายมีความเสี่ยงจากการสะสมสารเคมี ซึ่งในปี 2556 ได้ทำการสุ่มตรวจเกษตรกรจาก 50 จังหวัด จำนวน 314,805 ราย โดยมีจำนวน 96,227 ราย หรือคิดเป็น 30.57% ที่ผลเลือดอยู่ในระดับที่ไม่ปลอดภัย และในปี 2557 ได้สุ่มตรวจเกษตรกรจาก 71 จังหวัด จำนวน 314,603 ราย โดยมีจำนวน 107,989 ราย หรือคิดเป็น 34.33% ผลเลือดอยู่ในระดับที่ไม่ปลอดภัย (สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม, 2558) ถึงแม้สารเคมีทางการเกษตรเหล่านี้จะมีผลกระทบดังที่กล่าวไปแล้ว แต่ปริมาณการนำเข้าสารเคมีในการทำการเกษตรก็ยังมีปริมาณมากขึ้น โดยปริมาณการนำเข้าวัตถุอันตรายทางการเกษตรในปี 2558 สูงถึง 149,546 ตัน แบ่งเป็นสารกำจัดวัชพืช 119,971 ตัน สารกำจัดแมลง 12,927 ตัน สารป้องกันและกำจัดโรคพืช 11,088 ตัน และอื่น ๆ เช่น สารควบคุมการเจริญเติบโตของพืช สารกำจัดหนู 5,560 ตัน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559ก)

ปัจจุบันจึงเริ่มมีคนให้ความสนใจแนวคิดการเกษตรทางเลือกในการจัดการระบบการเกษตรมากขึ้น เช่น เกษตรธรรมชาติ (Natural Farming) เกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) เกษตรยั่งยืน (Sustainable Agriculture) เกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) เกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture) และวนเกษตร (Agro Forestry) เป็นต้น ซึ่งระบบการเกษตรต่าง ๆ เหล่านี้มีหลักการคล้ายคลึงกัน คือ เน้นความสมดุล ไม่ทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ เกิดผลดีต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และเกษตรกร ซึ่งแนวคิดการเกษตรทางเลือกในแต่ละรูปแบบถึงแม้จะมีความคล้ายคลึงกันแต่ก็มีบางส่วนที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรผสมผสานและเกษตรทฤษฎีใหม่ที่อาจจะมีการใช้สารเคมีทางการเกษตรร่วมด้วย วนเกษตรที่ต้องมีพื้นที่ป่าหรือต้องมีสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกับป่า เกษตรกรรมธรรมชาติของฟูกูโอกะที่เน้นพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักโดยไม่มีการใช้จุลินทรีย์ในการผลิต เป็นต้น (อานัฐ ตันโช, 2549) ส่วนการทำเกษตรอินทรีย์ไม่มีการใช้สารเคมี ลักษณะสภาพพื้นที่สามารถทำได้ทุกพื้นที่ มีการใช้จุลินทรีย์ช่วยในการผลิต และสามารถที่จะขอรับรองมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับทั้งในระดับประเทศหรือระดับนานาชาติได้ ดังนั้นการทำเกษตรอินทรีย์จึงเป็นระบบการเกษตรที่มีความน่าสนใจอีกรูปแบบหนึ่ง

จากแนวคิดเกษตรทางเลือกที่มีมากมาย เกษตรอินทรีย์ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในปัจจุบัน เกษตรกรบางกลุ่มได้เปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์เพื่อตอบสนองกระแสของผู้บริโภคที่ใส่ใจต่อสุขภาพ การทำเกษตรอินทรีย์นั้นมีความหมาย คือ การทำการเกษตรที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช โรค และแมลง ฮอร์โมนที่เร่งการเจริญเติบโต และไม่ใช้พันธุ์พืช สัตว์ หรือจุลินทรีย์ที่ตัดต่อพันธุกรรม โดยมีระบบการจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อระบบนิเวศ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ มีการผสมผสานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เกิดความสมดุลร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ สามารถใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยคอกที่ได้จากมูลสัตว์ เป็นต้น รวมถึงมีการใช้สารสกัดจากธรรมชาติมาช่วยในการกำจัดศัตรูพืช เช่น สารสกัดจากสะเดา จุลินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ เป็นต้น ซึ่งการทำเกษตรอินทรีย์เป็นเกษตรทางเลือกอีกทางที่ช่วยให้เกษตรกร ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอก เช่น การทำปุ๋ยอินทรีย์หรือสารสกัดธรรมชาติใช้เอง ทำให้ผู้บริโภครับประทานผักหรือผลไม้ที่ไม่มีสารเคมีตกค้าง และลดปริมาณสารเคมีที่ตกค้างในสิ่งแวดล้อม พื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและระบบนิเวศ

ถึงแม้ในปัจจุบันเกษตรกรบางกลุ่มจะหันมาทำเกษตรอินทรีย์เพื่อตอบสนองกระแสของผู้บริโภคที่รักสุขภาพ แต่ตลาดก็ค่อนข้างจำกัดแค่เฉพาะกลุ่มเนื่องจากราคาของสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มีราคาค่อนข้างสูงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไป และความเชื่อมั่นของผู้บริโภคต่อสินค้าเกษตรอินทรีย์ โดยมีการสำรวจพบว่าผู้บริโภคมีความเชื่อมั่นในด้านความปลอดภัยในการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบันอยู่ในระดับปลอดภัยปานกลาง ร้อยละ 48.90 ระดับปลอดภัยมาก ร้อยละ 34.65 และไม่แน่ใจ ร้อยละ 7.09 (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย

แม่โจ้, 2560) นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่เคยใช้วิถีชีวิตในการทำเกษตรแบบใช้สารเคมีที่สะดวก ทำได้ง่าย และใช้แรงงานน้อยกว่า จึงเคยชินกับวิถีแบบเดิม และไม่มีการรับประกันความเสี่ยงในเรื่องของผลผลิตในการทำเกษตรอินทรีย์ช่วงเริ่มแรก ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังทำการเกษตรแบบเดิมที่เคยทำโดยการใส่ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนต่าง ๆ

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์มักจะเป็นการศึกษาเพื่อประเมินผลลัพธ์ในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น การลงทุน ปริมาณผลผลิต ราคาผลผลิต และความต้องการของผู้บริโภค เป็นต้น เช่น การศึกษาของ สิริชัย สารวิจารณ์ (2550) ที่มีการศึกษาปริมาณผลผลิตข้าวโพดฝักอ่อนในระบบเกษตรอินทรีย์และระบบเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP) หรือการศึกษาของ มาณวิน สงเคราะห์ (2557) ในการศึกษาอุปสงค์ของผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ในจังหวัดเชียงใหม่และลำปาง ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาผลลัพธ์ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จึงนำหลักการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) มาศึกษา โดยศึกษาจากกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ในโครงการสามพรานโมเดล ซึ่งโครงการสามพรานโมเดลนั้นริเริ่มจากความร่วมมือของมูลนิธิสังคมสุขใจ และเจ้าของกิจการสวนสามพรานที่ต้องการผักและผลไม้อินทรีย์มาใช้เป็นวัตถุดิบของโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ ต่อมาจึงมีการพัฒนาต่อยอดให้เกิดเป็นเครือข่ายของกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็ง มีการจัดการทั้งในเรื่องของตลาด ผลผลิต การเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภค และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งถือว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจและควรเข้าไปศึกษาถึงกระบวนการต่าง ๆ ในการจัดทำโครงการและผลที่ได้นั้นจะทำให้เกิดความสำเร็จทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในการทำเกษตรอินทรีย์อย่างไร ซึ่งการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนนั้นทำให้ทราบว่ากิจกรรมที่ดำเนินการของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์นั้นให้ประโยชน์กับสังคมโดยรวม และรวมถึงในเรื่องของสิ่งแวดล้อมด้วยหรือไม่ เพื่อนำผลการประเมินที่ได้มาวิเคราะห์และหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จากการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในโครงการสวนสามพรานโมเดล
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดล
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดลให้ประสบความสำเร็จทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จากการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดล
- 2) ทราบปัจจัยจากการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดลที่ส่งผลต่อความสำเร็จทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- 3) ทราบแนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดลให้ประสบความสำเร็จทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- 4) โครงการสามพรานโมเดลสามารถนำแนวทางไปปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จ

1.4 ขอบเขตการวิจัย

- 1) **ด้านพื้นที่:** โครงการสามพรานโมเดล อ.สามพราน จ.นครปฐม
- 2) **ด้านเนื้อหา:** เป็นการศึกษาเพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จากการทำเกษตรอินทรีย์ และเสนอแนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ
- 3) **ด้านประชากร:**
 - สัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และเป็นผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล ประธานหรือตัวแทนกลุ่มเกษตรกร และผู้บริโภค
- 4) **ด้านระยะเวลา:** มกราคม - กันยายน 2560

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

เกษตรอินทรีย์ หมายถึง การทำการเกษตรที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช โรค และแมลง ฮอโมนที่เร่งการเจริญเติบโต และไม่ใช้พันธุ์พืช สัตว์ หรือจุลินทรีย์ที่ตัดต่อพันธุกรรม โดยมีระบบการจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อระบบนิเวศ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ มีการผสมผสานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เกิดความสมดุลร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์

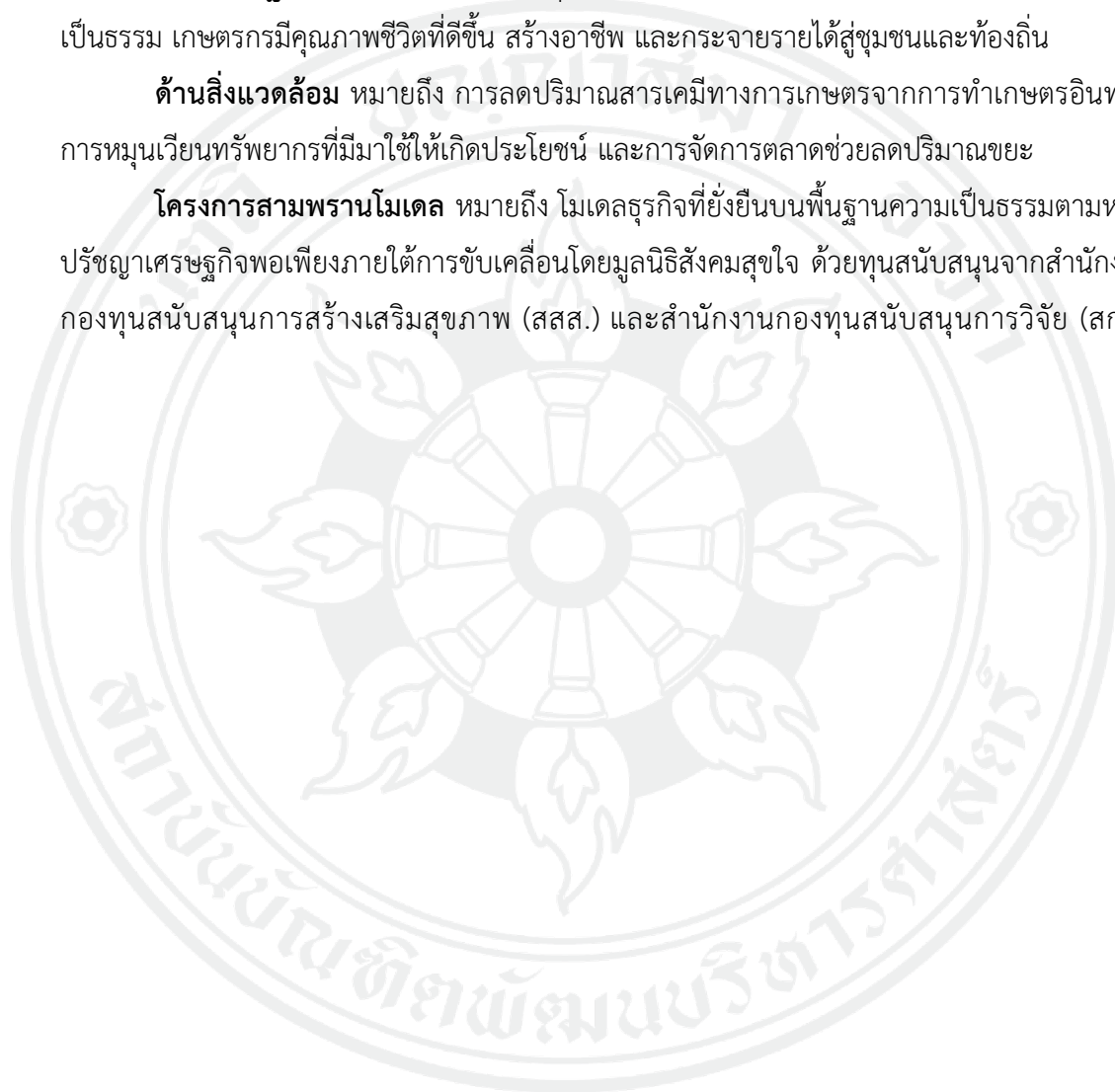
ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน หมายถึง การวัดผลลัพธ์ทางสังคมของโครงการสามพรานโมเดลในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยการเปรียบเทียบเป็นมูลค่าทางการเงินจากตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้น และคำนวณออกมาเป็นผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน เปรียบเทียบกับมูลค่าของเงิน 1 บาทที่ลงทุนไป

ด้านสังคม หมายถึง เกษตรกรมีสุขภาพที่ดี มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันวางแผน และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษามีส่วนร่วมในการสนับสนุนองค์ความรู้ให้กับเกษตรกร ผู้บริโภคมีอาหารปลอดภัย และเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจเผยแพร่การขับเคลื่อนงานของโครงการสามพรานโมเดลให้กับผู้ที่สนใจ

ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การสนับสนุนช่องทางการตลาดให้กับเกษตรกรในราคาจำหน่ายที่เป็นธรรม เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สร้างอาชีพ และกระจายรายได้สู่ชุมชนและท้องถิ่น

ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การลดปริมาณสารเคมีทางการเกษตรจากการทำเกษตรอินทรีย์ การหมุนเวียนทรัพยากรที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และการจัดการตลาดช่วยลดปริมาณขยะ

โครงการสามพรานโมเดล หมายถึง โมเดลธุรกิจที่ยั่งยืนบนพื้นฐานความเป็นธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การขับเคลื่อนโดยมูลนิธิสังคมสุขใจ ด้วยทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษาสามพรานโมเดล ได้มีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร รายงานวิจัย หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำแนวความคิด ทฤษฎี และหลักการมาปรับและประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา โดยมีประเด็นหัวข้อดังนี้

- 2.1 ระบบการเกษตรในประเทศไทย
- 2.2 เกษตรตามแบบแผนปัจจุบัน
- 2.3 ปัญหาในภาคเกษตรกรรมไทย
- 2.4 แนวคิดเกษตรอินทรีย์
- 2.5 นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากลงทุน
- 2.7 โครงการสามพรานโมเดล
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ระบบการเกษตรในประเทศไทย

การทำเกษตรในอดีตนั้นเป็นการทำเกษตรเพื่อการยังชีพ ในการปลูกพืชผัก ผลไม้ และเลี้ยงสัตว์ โดยนำผลผลิตที่ได้มาดำรงชีวิต ผลผลิตที่มีมากและเหลือจากการบริโภคจะนำมาจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนกัน แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปจากในอดีตที่ทำเกษตรเพื่อการยังชีพเท่านั้น เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโดยเน้นการผลิตในเชิงอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์เพื่อให้ได้ผลผลิตมาจำหน่ายในปริมาณมาก มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการพัฒนาปุ๋ย สารเคมี ยาฆ่าแมลง เครื่องจักรกลทางการเกษตร การรักษาสภาพของผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว รวมถึงการปรับปรุงพัฒนาพันธุ์พืชต่าง ๆ ที่ให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ทนต่อโรค ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติเขียว หรือ Green Revolution

ระบบการเกษตรมีการพัฒนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากการปฏิบัติและนำความรู้จากทั้งปราชญ์ผู้รู้ในท้องถิ่นหรือนักวิชาการ ซึ่งในแต่ละระบบการเกษตรนั้นจะเป็นการกำหนดถึงความสัมพันธ์ของรูปแบบในการทำเกษตร ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของปลูกพืชที่เน้นปลูกชนิดเดียวหรือหลากหลายชนิดผสมผสานกัน การใช้เครื่องจักรกลเข้ามาช่วยหรือใช้แรงงานสัตว์หรือเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้แรงงานคน และการใช้ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยอินทรีย์ โดยในระบบเกษตรแต่ละรูปแบบมี

จุดประสงค์ในการทำเกษตรที่แตกต่างกัน ผลกระทบที่เกิดทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมก็แตกต่างกันไป ซึ่งระบบเกษตรกรรมไทย มีดังนี้ (สุธาสิณี ทองลิม, 2556)

1. ระบบเกษตรกรรมดั้งเดิม

การทำเกษตรในสมัยก่อนจะเป็นการทำเกษตรเพื่อการยังชีพเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ ถ้ามีเหลือจึงค่อยนำมาจำหน่าย ระบบเกษตรกรรมดั้งเดิมจึงเป็นการทำเกษตรที่หลากหลายผสมผสานเพื่อนำผลผลิตที่ได้มาดำรงชีวิต โดยไม่ค่อยพึ่งพาปัจจัยภายนอกเกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นที่มีนำมาปลูกต่อ มูลสัตว์ที่เลี้ยงหรือผลผลิตที่เสียก็นำมาทำปุ๋ยหมักเวียนในพื้นที่ และการทำเกษตรที่มีความหลากหลายก็ช่วยลดเรื่องของโรคและแมลง แต่ระบบเกษตรกรรมดั้งเดิมก็มีข้อจำกัดในเรื่องของผลผลิตที่มีเพียงพอแค่การบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น ไม่สามารถผลิตได้ในเชิงพาณิชย์ ซึ่งตลาดต้องการผลผลิตในปริมาณมาก

2. ระบบเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว

เกษตรกรรมเชิงเดี่ยวเกิดขึ้นหลังจากการปฏิวัติเขียวที่มีการผลิตผลผลิตทางการเกษตรในเชิงพาณิชย์ โดยการทำเกษตรในระบบนี้จะมีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกทั้งในเรื่องของเมล็ดพันธุ์ พันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และเครื่องจักรกลทางเกษตร รวมถึงต้องมีพื้นที่ทำการเกษตรที่มาก ซึ่งการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวที่ต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอกและใช้พื้นที่มากทำให้มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นจากเดิม เพื่อให้ผลผลิตที่ได้มีปริมาณมาก

3. ระบบการเกษตรแบบพันธสัญญา

เกษตรแบบพันธสัญญาเป็นการทำเกษตรที่ผู้ประกอบการทำสัญญากับเกษตรกรในการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์และนำผลผลิตที่ได้ขายให้กับผู้ประกอบการ โดยปัจจัยการผลิตเกษตรกรต้องใช้ของผู้ประกอบการที่ทำสัญญาด้วยซึ่งมีปัจจัยการผลิต คือ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ อาหาร ปุ๋ยเคมี และเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งในการลงทุนทำเกษตรแบบพันธสัญญานั้นเกษตรกรที่ไม่มีทุนอาจจะต้องไปกู้ยืมเงินหรือผู้ประกอบการอาจจะเป็นผู้ลงทุนให้เกษตรกรแต่ผลผลิตที่ขายได้จะต้องหักต้นทุน แล้วจึงนำมาแบ่งส่วนคนละครึ่งระหว่างเกษตรกรกับผู้ประกอบการ

4. ระบบเกษตรที่ผลิตโดยอิงธรรมชาติ

4.1 ระบบเกษตรธรรมชาติ

การทำเกษตรธรรมชาติเริ่มมาจากแนวคิดของมาซาโนบุ ฟูกูโอกะที่เน้นการทำเกษตรที่ใช้ระบบสมดุลของธรรมชาติระบบนิเวศในการจัดการ โดยไม่มีการไถพรวนดินเนื่องจากในธรรมชาติต้นไม้หรือแมลง สัตว์ต่าง ๆ ก็มีบทบาทในการทำให้ดินร่วนซุย เช่น พืชที่รากลึกก็หยั่งลึกลงไปดินด้านล่างทำให้ดินร่วนซุย พืชที่รากตื้นบริเวณใกล้ผิวดินก็ทำหน้าที่พรวนดินบริเวณนั้น ไล่เดือนก็สามารถช่วยทำให้ดินร่วนซุยโดยการชอนไชไปที่ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งระบบเกษตรธรรมชาตินี้จะอาศัยความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของระบบนิเวศ ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืช เน้นปรับปรุงดินและคลุมดินให้ดินเกิดความอุดมสมบูรณ์เพื่อให้พืชเจริญเติบโตได้ดี การปลูกพืชในระบบนี้เป็นการปลูกพืชที่เหมาะสมตามฤดูกาลเพื่อให้พืชแข็งแรง โรคและแมลงไม่ค่อยมารบกวน

4.2 ระบบเกษตรอินทรีย์

ระบบเกษตรอินทรีย์เป็นการทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี สารกำจัดวัชพืช สารกำจัดโรคและแมลง และฮอร์โมน เป็นต้น แต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากมูลสัตว์หรือพืชสดที่ทำการหมัก สารกำจัดวัชพืช โรค และแมลงจากน้ำหมักชีวภาพ หรือสารสกัดจากพืชบางชนิด เช่น สะเดา ดาวเรือง เป็นต้น รวมถึงการไม่ใช้พันธุ์พืชหรือสัตว์ที่มีการตัดต่อพันธุกรรม

4.3 ระบบเกษตรทฤษฎีใหม่

เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นการทำเกษตรจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นแนวความคิดให้เกษตรกรมีการจัดการพื้นที่ทำการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้พอเพียงกับการบริโภคภายในครัวเรือนเมื่อมีเหลือจึงนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เพิ่มเติม โดยมีหลักในการบริหารจัดการพื้นที่ในอัตราส่วน 30:30:30:10 คือ 30% เป็นพื้นที่กักเก็บน้ำเพื่อรองรับการทำเกษตรและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 30% เป็นพื้นที่ทำนาปลูกข้าว 30% เป็นพื้นที่เพาะพืชผักไม้ผลยืนต้น และ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ เช่น เพาะชำกล้า เพาะเห็ด เป็นต้น ซึ่งหลักการในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่มีอยู่ 3 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 ขั้นต้น เกษตรกรเริ่มจากการบริหารจัดการพื้นที่และทำการเกษตรเพื่อให้เพียงพอกับการบริโภคภายในครัวเรือน ขั้นที่ 2 ขั้นกลาง เมื่อเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้วก็เริ่มมีการรวมกลุ่มเกษตรกรด้วยกัน อาจจะรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มสหกรณ์แบ่งปันความรู้เรื่องการผลิต การตลาด มีการจัดกองทุนสวัสดิการให้กับกลุ่ม การสนับสนุนด้านการศึกษาของบุตรหลาน มีความร่วมมือร่วมใจกัน ขั้นที่ 3 ขั้นก้าวหน้า เมื่อชุมชนหรือ

กลุ่มเกษตรกรมีความเข้มแข็งก็สามารถช่วยกันหาเงินทุนจากธนาคารหรือบริษัท มาช่วยในการลงทุน เพื่อพัฒนาสินค้าและผลผลิตหรือทำเป็นรูปแบบธุรกิจของชุมชนเพื่อให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น

4.4 ระบบเกษตรผสมผสาน

เกษตรผสมผสานเป็นการจัดการรูปแบบการทำเกษตรที่มีกิจกรรมตั้งแต่ 2 กิจกรรมขึ้นไปซึ่งทำร่วมกัน คือ การปลูกพืชหลากหลายชนิด การเลี้ยงสัตว์หลากหลายสายพันธุ์ หรือการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ผสมผสานรวมกันในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความหลากหลายและเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ยกตัวอย่างเช่น การเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชควบคู่กันมูลของสัตว์ก็สามารถนำมาทำปุ๋ยเพื่อนำไปใช้กับพืชได้ และพืชบางชนิดที่ปลูกก็สามารถนำมาผสมเป็นอาหารให้กับสัตว์ที่เลี้ยงได้ เป็นต้น

4.5 ระบบวนเกษตร

การทำวนเกษตรนั้นเป็นการทำการเกษตรที่เน้นให้สภาพระบบนิเวศเหมือนกับป่าไม้ หรือเป็นการทำการเกษตรในพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นของชุมชน โดยวนเกษตรจะเน้นที่ไม่ยึดดินเป็นหลักและมีการปลูกพืชบริเวณผิวดินหรือมีการทำนาในบริเวณนั้นก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสภาพพื้นที่และการทำเกษตรนั้นต้องไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าเดิม การทำวนเกษตรเป็นการทำเกษตรอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความหลากหลายของทั้งพืชและสัตว์ และในแต่ละท้องถิ่นที่มีภูมิปัญญาสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันก็จะมีรูปแบบการทำวนเกษตรที่แตกต่างกันเช่นกัน

จากระบบเกษตรกรรมที่กล่าวมาข้างต้นในแต่ละระบบก็จะมีรูปแบบและจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน บางระบบพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกมากกว่า บางระบบไม่จำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกเลย บางระบบมีการจัดการพื้นที่ให้เหมาะสม บางระบบไม่ใช้สารเคมีในการทำเกษตร บางระบบใช้สารเคมีและสารอินทรีย์ควบคู่กันไป และบางระบบอาศัยความสมดุลของธรรมชาติในการทำเกษตร ซึ่งแต่ละระบบก็มีทั้งข้อจำกัดและข้อดีที่แตกต่างกันไป ซึ่งรูปแบบการทำเกษตรแต่ละระบบที่แตกต่างกันสามารถสรุปได้ตามตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบการทำเกษตรในระบบเกษตรต่าง ๆ

ระบบเกษตร	รูปแบบการทำเกษตร				
	สารเคมี	ปุ๋ยอินทรีย์	ไถพรวน (เครื่องจักร)	การควบคุมศัตรูพืช	การควบคุมวัชพืช
1. แบบดั้งเดิม	✗	✓	✗	ปลูกตามฤดูกาล	คลุมดิน/ถอน
2. แบบเชิงเดี่ยว	✓	✗	✓	สารเคมี	ไถกลบ/สารเคมี
3. แบบพันธสัญญา	✓	✗	✓	สารเคมี/ระบบปิด	สารเคมี/ระบบปิด
4. แบบอิงธรรมชาติ					
4.1 เกษตรธรรมชาติ	✗	✗	✗	ไม่มีการควบคุม	คลุมดิน
4.2 เกษตรอินทรีย์	✗	✓	✓	สารอินทรีย์	ไถกลบ / ปลูกพืชหมุนเวียน
4.3 เกษตรทฤษฎีใหม่	✓	✓	✓	ปลูกพืชหลายชนิด	คลุมดิน / ปลูกพืชหมุนเวียน
4.4 เกษตรผสมผสาน	✓	✓	✓	ชีววิธีร่วมกับเคมี	ไถกลบ / ปลูกพืชหมุนเวียน/สารเคมี
4.5 วนเกษตร	✗	✓	✓	ปลูกพืชหลายชนิด	คลุมดิน / ปลูกพืชหมุนเวียน

ดัดแปลงจาก: อานัฐ ตันโช (2549)

หมายเหตุ: ✗ หมายถึง ไม่ใช่ ✓ หมายถึง ใช่

2.2 เกษตรกรรมตามแบบแผนปัจจุบัน

การทำเกษตรในสมัยก่อนเป็นระบบเกษตรแบบดั้งเดิมที่ทำการเกษตรเพื่อการดำรงชีพถ้ามีผลผลิตเหลือจึงนำมาจำหน่าย แต่เมื่อเกิดการปฏิวัติเขียว หรือ Green Revolution ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและจุดประสงค์ของการทำเกษตรกรรมจากเดิมที่ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อการดำรงชีพ แต่เปลี่ยนแปลงเป็นการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่าย ซึ่งผลผลิตที่ได้จะต้องมีปริมาณมากเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของตลาดในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งการปฏิวัติเขียวที่เกิดขึ้นนั้นได้มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชให้สามารถมีปริมาณผลผลิตได้มากขึ้น การคิดค้นสารเคมีที่นำมาใช้เป็นปุ๋ย ยาฆ่าแมลง สารกำจัดวัชพืช และ

ฮอว์โมน เพื่อให้พืชเจริญเติบโตได้รวดเร็วต้านทานต่อโรคและแมลง ได้ผลผลิตมากและมีขนาดใหญ่ การนำเทคโนโลยีมาพัฒนาเครื่องจักรกลทางการเกษตรเพื่อช่วยทุ่นแรง และช่วยในการเก็บเกี่ยวในพื้นที่การเกษตรที่ปลูกปริมาณมาก ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบเกษตรดั้งเดิมไปมาก (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2535)

จากการทำการเกษตรที่เปลี่ยนแปลงไปหลังยุคปฏิวัติเขียวทำให้เกิดทั้งผลดีและผลกระทบด้านต่าง ๆ มากมาย ข้อดี คือ มีผลผลิตทางเกษตรปริมาณมากสามารถรองรับความต้องการของตลาดและผู้บริโภค เกิดการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจภายในประเทศและส่งออกไปยังต่างประเทศ แต่การทำเกษตรในยุคหลังปฏิวัติเขียวที่ต้องใช้พื้นที่ในการทำการเกษตรจำนวนมาก การพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก การใช้สารเคมีสังเคราะห์ในการทำการเกษตร และการพัฒนาพันธุ์โดยการตัดต่อพันธุกรรมพืชก็ทำให้เกิดผลกระทบในหลายด้านตามมา ดังนี้ (อานัฐ ตันโช, 2549)

1. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อต้องการพื้นที่มาทำการเกษตรก็ส่งผลเกิดการพังทลายของหน้าดินปริมาณป่าไม้ที่ลดลง การใช้สารเคมีในการทำเกษตรทำให้เกิดสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อมทั้งในดิน น้ำ และอากาศ นอกจากนี้การที่ใส่ยาฆ่าแมลงไม่ได้กำจัดเฉพาะแมลงศัตรูพืชเท่านั้นแต่มีผลต่อแมลงและสัตว์อื่น ๆ ในระบบนิเวศด้วยซึ่งทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล และความหลากหลายทางชีวภาพลดลง

2. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ระบบเกษตรที่เกิดขึ้นหลังยุคปฏิวัติเขียวที่มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีพัฒนาปัจจัยการผลิตทางการเกษตร ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้ก็มาจากบริษัทขนาดใหญ่ที่มีทุนในการพัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ เกษตรกรในระบบนี้จึงต้องมีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากทางบริษัท ซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรเพิ่มสูงขึ้นแปรผกผันกับราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาหนี้สินจากการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกของบริษัทต่าง ๆ โดยพบว่าปริมาณนำเข้าปุ๋ยเคมีและวัตถุอันตรายทางการเกษตร เช่น สารกำจัดวัชพืช สารกำจัดแมลง สารป้องกันและกำจัดโรค เป็นต้น ในประเทศไทยมีการนำเข้าเป็นจำนวนมาก จากข้อมูลในปี ปี 2558 จำนวน 4,653,060 ตัน และปี 2559 จำนวน 4,882,923 ตัน คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งหมด 106,010 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560ก) ส่วนวัตถุอันตรายทางการเกษตร มีปริมาณการนำเข้าในปี 2558 จำนวน 149,546 ตัน และปี 2559 จำนวน 160,824 ตัน คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งหมด 39,944 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560ข)

3. ผลกระทบต่อสุขภาพ การทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของทั้งเกษตรกรและผู้บริโภค เกษตรกรมีสารเคมีตกค้างในเลือดมีปัญหาสุขภาพ ผู้บริโภครับประทานผักหรือผลไม้ที่มีสารเคมีตกค้างเกิดการสะสมและทำให้เจ็บป่วยได้

4. ผลกระทบต่อวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อความรู้และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาททางเกษตรมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรที่แต่เดิมทำเกษตรเพื่อ

การดำรงชีพก็เปลี่ยนแปลงไปมุ่งเน้นการใช้สารเคมีเพื่อให้ผลผลิตมากขึ้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยสืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่นก็ถูกทดแทนโดยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่จากหน่วยงานหรือบริษัทขนาดใหญ่

จากการทำเกษตรตามแบบแผนปัจจุบันที่มีการใช้สารเคมีที่มีการนำเข้าปริมาณมาก และการผลิตเชิงอุตสาหกรรมทำเกษตรในรูปแบบเชิงเดี่ยว ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดทั้งผลดีและผลกระทบตามมา ผลดี คือ มีผลผลิตทางเกษตรปริมาณมากสามารถรองรับความต้องการของตลาดและผู้บริโภค เกิดการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจภายในประเทศและต่างประเทศ แต่ผลกระทบ คือ มีการบุกรุกพื้นที่ป่า สารเคมีตกค้างในสิ่งแวดล้อม วิธีชีวิตเกษตรกรที่เปลี่ยนแปลงไปพึ่งพาปัจจัยภายนอกในการผลิต เมื่อมีการปรับราคาสารเคมีหรือต้องใช้ปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น แต่ปริมาณผลผลิตที่ได้เท่าเดิม ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เกษตรกรเป็นหนี้ และสุขภาพแย่ลงจากการสะสมสารเคมีในร่างกาย

2.3 ปัญหาในภาคเกษตรกรรมไทย

ปัญหาในภาคเกษตรกรรมของไทยในปัจจุบันนี้มีมากมายหลายด้าน ทั้งด้านสภาพแวดล้อมในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ฤดูกาล ปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอ สภาพดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ปริมาณสารเคมีที่ตกค้างในสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจที่เกษตรกรมีปัญหานี้สิน ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ตกต่ำ การพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกมากขึ้น และด้านสังคมที่เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมของนายทุนและเกษตรกร ระดับการศึกษาและการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ นโยบายภาครัฐ ซึ่งปัญหาในแต่ละด้านถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของประเทศไทย

การวิเคราะห์ถึงปัญหาในแต่ละด้านของระบบภาคเกษตรกรรมไทยทำให้เห็นถึงปัจจัยหลายประการที่ส่งผลให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของภาคเกษตรกรรมในประเทศไทย ซึ่งมีปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้ (สุราสินี ทองลุ่ม, 2556)

1) การถือครองที่ดินทำกิน และคุณภาพดิน

ที่ดินทำกินถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อเกษตรกรในการเพาะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ ถ้าเกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองจะช่วยให้ในเรื่องการลดค่าใช้จ่ายในการจ่ายค่าเช่าที่ดิน ซึ่งมีข้อมูลในปี 2556 พบว่าพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเป็นพื้นที่จำนวน 149,236,233 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นของตนเองมีประมาณ 71,641,916 ไร่ และพื้นที่ที่เป็นของคนอื่น 77,594,317 ไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2558ข) และในปี 2557 พบว่าพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเป็นพื้นที่จำนวน 149,225,195 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นของตนเองมีประมาณ 71,655,454 ไร่ และ

พื้นที่ที่เป็นของคนอื่น 77,569,741 ไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559ข) ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 การถือครองที่ดินทางการเกษตรของประเทศไทย ปี 2557

การถือครองที่ดิน		(จำนวนไร่)	
		ปี 2556	ปี 2557
ที่ดินของตนเอง		71,641,916	71,655,454
ที่ดินของคนอื่น	เช่าผู้อื่น	29,253,215	29,243,124
	รับจ้าง/รับขายฝาก/ได้ทำฟรี	48,341,102	48,326,617
รวม		149,236,233	149,225,195

ดัดแปลงจาก: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558ข) และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2559ข)

นอกจากปัจจัยในเรื่องของที่ดินทำกินแล้ว เรื่องคุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ของดินก็เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งการเสื่อมโทรมของดินหรือความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงนั้นเกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น การปลูกพืชติดต่อกันเป็นเวลานาน การปลูกพืชทำลายดิน (มันสำปะหลัง, ยูคาลิปตัส) การใช้สารเคมีในการทำเกษตร และการชะล้างพังทลายของดิน เป็นต้น ซึ่งเมื่อดินเสื่อมคุณภาพลงแร่ธาตุอาหารที่จำเป็นต่อพืชในการเจริญเติบโตน้อยลงจะทำให้คุณภาพและปริมาณของผลผลิตทางการเกษตรลดลง (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2555)

2) ปริมาณน้ำในการทำการเกษตร

ในการทำเกษตรน้ำถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งถ้ามีน้ำปริมาณเพียงพอและเหมาะสมปริมาณผลผลิตที่ได้ก็จะดี แต่ถ้าปริมาณน้ำไม่เพียงพอพืชจะเจริญเติบโตไม่เต็มที่ ส่งผลถึงปริมาณของผลผลิตในพื้นที่ ซึ่งในพื้นที่ที่ได้รับน้ำที่แตกต่างกันก็จะให้ผลผลิตต่อไร่ที่แตกต่างกัน โดยพบว่าตั้งแต่ปี 2532-2550 ปริมาณผลผลิตข้าวต่อไร่ในพื้นที่ชลประทานนั้นมากกว่าพื้นที่นอกเขตชลประทาน (ตารางที่ 2.3) เช่น ช่วงปี 2546-2550 ผลผลิตข้าวต่อไร่ในพื้นที่ชลประทาน จำนวน 533 กิโลกรัม/ไร่ แต่ผลผลิตข้าวต่อไร่ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน มีจำนวน 357 กิโลกรัม/ไร่ เป็นต้น (สมพร อิศวิลานนท์, 2553) ดังนั้นเรื่องของน้ำในการทำการเกษตรจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เกษตรกรจึงควรมีการบริหารจัดการพื้นที่ให้เหมาะสมในพื้นที่นอกเขตชลประทานหรือพื้นที่ขาดแคลนน้ำอาจจะต้องมีการขุดบ่อเพื่อเป็นแหล่งสำรองน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตร นอกจากนี้ภาครัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้ามาช่วยจัดสรรเรื่องของน้ำอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

ตารางที่ 2.3 จำนวนผลผลิตข้าวต่อไร่ทั้งประเทศในพื้นที่ในและนอกเขตชลประทาน ปี 2532-2550

ปี	จำนวนผลผลิตข้าวต่อไร่ทั้งประเทศ (กิโลกรัม)	
	ในพื้นที่ชลประทาน	นอกพื้นที่ชลประทาน
2532-2535	399	266
2536-2540	433	274
2541-2545	498	309
2546-2550	533	357

ดัดแปลงจาก: สมพร อิศวิลานนท์ (2553)

3) ขาดวัยแรงงานในภาคเกษตรกรรม

จากความจริงที่ก้าวหน้าของประเทศไทยในการพัฒนาความรู้และการเข้าถึงการศึกษาที่ดีขึ้นของประชากรและความเข้าใจที่ว่างานเกษตรกรรมเป็นงานที่ลำบากและไม่ร่ำรวย ทำให้กลุ่มวัยแรงงานส่วนใหญ่ไปเป็นแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น โดยพบว่าในปี 2533 มีแรงงานในภาคเกษตรกรรมอยู่ที่ประมาณร้อยละ 63.3 ของผู้มีงานทำรวม แต่ต่อมาพบว่าในปี 2555 กลับมีแนวโน้มว่าแรงงานในภาคเกษตรลดลง ซึ่งมีแรงงานอยู่ที่ประมาณ ร้อยละ 42.1 ซึ่งคิดเป็นค่าเฉลี่ยที่ลดลงอยู่ประมาณ 150,000 คน/ปี นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มแรงงานภาคการเกษตรในช่วงอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปนั้นมีแนวโน้มสูงขึ้น ขณะที่กลุ่มอายุระหว่าง 15-39 ปี มีแนวโน้มที่ลดลง โดยเฉพาะช่วงอายุระหว่าง 15-24 ปี มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ ผลที่ตามมาคือประสิทธิภาพในการผลิตลดลงในอนาคต และในภาคครัวเรือนจะต้องมีการจ้างแรงงานนอกครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิตทางการเกษตร (กรวิทย์ ตันศรี, 2557)

4) ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษาของเกษตรกรก็เป็นส่วนสำคัญ เพราะถ้าเกษตรกรไม่ได้รับการศึกษาจะส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงความรู้และวิทยาการทางการเกษตรใหม่ ๆ การไม่รู้เท่าทันนายทุน และเกิดปัญหาความยากจนซ้ำซาก ซึ่งจากการวิเคราะห์ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร พบว่าระดับความยากจนมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน โดยผู้ที่อยู่ในกลุ่มยากจนส่วนใหญ่มีการศึกษาดำกว่าผู้ที่อยู่ในกลุ่มไม่ยากจนโดยรวม

ดังนั้นควรให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างจริงจัง โดยการส่งเสริม สนับสนุน และขยายโอกาสทางด้านศึกษาให้กับหัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกของครัวเรือนเกษตรให้เข้าถึงการศึกษา (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559ก)

5) ปริมาณผลผลิตต่อไร่ต่ำ

การทำการเกษตรมักมีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อปริมาณผลผลิตทางการเกษตร เช่น สภาพภูมิอากาศ ปริมาณน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความรู้ในการผลิต เป็นต้น ซึ่งบางปัจจัยก็สามารถควบคุมหรือบริหารจัดการได้ แต่บางปัจจัยก็ไม่สามารถควบคุมได้ เกษตรกรจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อรับมือกับปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ที่มีการเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่สามารถรับมือได้ปริมาณผลผลิตที่ได้ก็จะน้อย คุณภาพของผลผลิตไม่ดี

6) หนี้สิน

เกษตรกรกลุ่มที่มีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกเป็นหลัก เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เครื่องจักรกลทางการเกษตร แรงงาน เป็นต้น ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตในการทำการเกษตรเพิ่มสูงขึ้นซึ่งเกษตรกรบางรายที่มีรายได้ไม่เพียงพอก็ต้องไปกู้ยืมเงินทั้งในและนอกระบบทำให้เกิดเป็นปัญหาหนี้สินขึ้น และเมื่อผลผลิตที่ได้มีน้อยหรือราคาตกต่ำก็ทำให้รายรับไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่ต้องใช้ โดยในปี 2542 พบว่าครัวเรือนภาคการเกษตรมีหนี้สิน 204.1 ล้านบาท และในปี 2555 เพิ่มขึ้นเป็น 453.3 ล้านบาท ขณะที่สัดส่วนหนี้สินครัวเรือนภาคการเกษตรต่อ GDP จากในปี 2542 มีสัดส่วนที่ร้อยละ 0.71 ก็เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 1.10 ในปี 2555 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

7) ระบบตลาด

ระบบการตลาดที่เป็นแบบผูกขาดที่ผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาตลาดเองได้ เพราะไม่มีอำนาจในการต่อรอง เช่น ผลผลิตที่ออกมาสู่ตลาดพร้อมกันทำให้ล้นตลาด ผลผลิตทางการเกษตรเน่าเสียได้ถึงแม้ราคาตกต่ำเกษตรกรก็ต้องจำใจขายผลผลิต การขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นเพียงไม่กี่รายเพราะไม่สามารถเข้าถึงระบบตลาดกลางได้ เป็นต้น ซึ่งทำให้ราคาผลผลิตที่ขายได้แปรผกผันกับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เกษตรกรไม่ได้รับความเป็นธรรมและต้องแบกรับภาระหนี้สินจากการทำการเกษตร

8) สุขภาวะ

การที่เกษตรกรมีการใช้สารเคมี เช่น ยาฆ่าแมลง สารกำจัดวัชพืช เป็นต้น ในการทำการเกษตรโดยไม่มีการป้องกันที่ถูกต้องหรือไม่ทำตามคำแนะนำที่ระบุไว้ในฉลาก ทำให้เกิดการสะสมของสารเคมีในร่างกายเกษตรกร โดยมีข้อมูลในปี 2557 ได้สุ่มตรวจเกษตรกรจาก 71 จังหวัด จำนวน 314,603 ราย พบว่ามีเกษตรกรจำนวน 107,989 ราย หรือคิดเป็น 34.33% ผลเลือดอยู่ในระดับที่ไม่ปลอดภัย (สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม, 2558) ซึ่งปัญหาสุขภาพเหล่านี้ทำให้เกษตรกรไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างเต็มที่ ส่งผลถึงปริมาณของผลผลิตและรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดภาระหนี้สินตามมา

9) ปัจจัยทางธรรมชาติ

สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ฝนแล้ง และแมลงและโรคระบาด สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างของปัจจัยธรรมชาติที่มีผลต่อการทำการเกษตรซึ่งเกษตรกรไม่สามารถคาดเดาได้ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นเมื่อไหร่ตอนไหน ถ้าเกษตรกรไม่มีแผนการรองรับที่ดีก็จะส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตรเกิดผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร โดยข้อมูลจากการสำรวจเมื่อปลายปี 2556 ซึ่งเก็บข้อมูลโดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) จากเกษตรกรจำนวน 815 ครอบครัว ใน 6 จังหวัดลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ ออยุธยา พิษณุโลก สุพรรณบุรี อุทัยธานี นครสวรรค์ และลพบุรี พบว่าเกษตรกรที่มีการปรับตัวโดยการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจะมีผลผลิตต่อไร่สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ปรับตัว เช่น เกษตรกรที่มีการปรับตัวจะมีผลผลิตข้าวต่อไร่อยู่ที่ประมาณ 696 กิโลกรัมต่อไร่ ขณะที่เกษตรกรที่ไม่ปรับตัวมีผลผลิตเพียง 576 กิโลกรัมต่อไร่ (กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์, นิพนธ์ พัวพงศกร และชัยสิทธิ์ อนุชิตวรวงศ์, 2558) แสดงให้เห็นว่าการปรับตัวของเกษตรกรต่อสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงทำให้เกษตรกรสามารถอยู่รอดได้ แต่ถ้าเกษตรกรไม่มีการปรับตัวยังทำเกษตรรูปแบบเดิมปลูกพืชชนิดเดิมก็จะทำให้เกษตรกรอยู่รอดได้ยาก

10) ความมั่นคงทางอาหารและสิ่งแวดล้อม

การใช้สารเคมีในการทำการเกษตรทำให้เกิดสารตกค้างในผลผลิต ซึ่งการใช้สารเคมีทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ เกษตรกร รวมถึงผู้บริโภคที่ได้รับสารเคมีจากผลผลิตทางการเกษตรที่มีสารเคมีตกค้าง จากการสำรวจข้อมูลเก็บตัวอย่างผักพบว่าผักที่พบปริมาณสารพิษตกค้างเกินค่า MRLs (Maximum Residue Limits : ปริมาณสารพิษตกค้างสูงสุดที่สามารถมีได้) ได้แก่ พริกแดง

100% ของตัวอย่าง กะเพราและถั่วฝักยาว 66.67% คื่นช่าย 55.56% ผักกาดขาวปลี 33.33% ผักบุ้งจีน 22.22% มะเขือเทศ และแตงกวา 11.11% (เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช, 2559)

จากปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นการที่เกษตรกรมีการพึ่งพาปัจจัยภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ฮอร์โมน เป็นต้น เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากและผลผลิตสวยงามไม่มีแมลงกัดกินและการที่เกษตรกรมีการใช้สารเคมีเหล่านี้นั้นอย่างไม่ถูกวิธีก็ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพ รวมถึงต้นทุนการผลิตสูงขึ้นและเกษตรกรไม่มีอำนาจในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหานี้ขึ้นเรื่อยๆ เกษตรกรอย่างไรก็ยากจนไม่สามารถลืมตาอ้าปากได้ กลุ่มแรงงานหนุ่มสาวจึงหันมาเป็นแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น ที่ดินทำกินที่เคยมีเมื่อมีหนี้สินก็ต้องไปจำนองและถ้าไม่มีเงินมาไถ่คืนก็ต้องเสียที่ดินทำกินกลายเป็นว่าต้องไปเช่าที่ดินหรือย้ายไปเป็นแรงงานที่อื่น และการที่เกษตรกรไม่ได้รับการศึกษาหรือไม่มีโอกาสได้เข้าถึงองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการทำการเกษตรก็ทำให้เกษตรกรไม่สามารถปรับตัวรับกับปัจจัยทางธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันและส่งผลให้เกิดปัญหาในภาคเกษตรกรรมมาจนถึงทุกวันนี้

2.4 แนวคิดเกษตรอินทรีย์

จากแนวคิดเกษตรทางเลือกที่มีอยู่มาก เกษตรอินทรีย์ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ ช่วยให้เกษตรกร ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอก เช่น การทำปุ๋ยอินทรีย์หรือสารสกัดธรรมชาติใช้เอง เป็นต้น ราคาจำหน่ายผลผลิตอินทรีย์ที่ราคาดีกว่าผลผลิตจากการทำเกษตรทั่วไป ทำให้ผู้บริโภคได้รับประทานผักหรือผลไม้ที่ไม่มีสารเคมีตกค้าง และลดปริมาณสารเคมีที่ตกค้างในสิ่งแวดล้อม พื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและระบบนิเวศ นอกจากนี้เกษตรกรสามารถขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศได้

2.4.1 นิยามความหมาย

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements : IFOAM) ซึ่งเป็นเครือข่ายขององค์กรด้านเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศ ซึ่ง IFOAM ได้ให้นิยามความหมายของเกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) ตามมติที่ประชุมใหญ่ IFOAM มิถุนายน 2551 ที่ประเทศอิตาลี ไว้ดังนี้ (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2555)

“Organic agriculture is a production system that sustains the health of soils, ecosystems and people. It relies on ecological processes, biodiversity and cycles adapted to local conditions, rather than the use of inputs with adverse effects.

Organic agriculture combines tradition, innovation and science to benefit the shared environment and promote fair relationships and a good quality of life for all involved."

“เกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน เกษตรอินทรีย์พึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวงจรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบทางลบ เกษตรอินทรีย์ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง”

นอกจากคำนิยามของ IFOAM แล้วสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็ได้ให้คำนิยาม ดังนี้ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2557)

“เกษตรอินทรีย์ (organic agriculture) หมายถึง ระบบจัดการการผลิตด้านการเกษตรแบบองค์รวมที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ วงจรชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้วัตถุจากการสังเคราะห์ และไม่ใช้ พืช สัตว์ หรือจุลินทรีย์ที่ได้มาจากเทคนิคการดัดแปรพันธุกรรม (genetic modification) มีการจัดการกับผลิตภัณฑ์โดยเน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวัง เพื่อรักษาสภาพการเป็นเกษตรอินทรีย์และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน”

กล่าวโดยสรุปเกษตรอินทรีย์ หมายถึง การทำการเกษตรที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช สารกำจัดโรคและแมลง ฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโต และไม่ใช้พันธุ์พืช สัตว์ หรือจุลินทรีย์ที่ดัดแปรพันธุกรรม โดยมีระบบการจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อระบบนิเวศ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ มีการผสมผสานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เกิดความสมดุลร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์

2.4.2 หลักการเกษตรอินทรีย์

นอกจากนิยามความหมายของเกษตรอินทรีย์ที่ทางสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติได้นิยามไว้แล้ว ยังมีหลักการเกษตรอินทรีย์ที่ทางสหพันธ์ฯ ระดมความคิดจากนักวิชาการและผู้มีประสบการณ์ทางด้านเกษตรอินทรีย์ทั่วโลก เพื่อเสนอหลักการเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีมติรองรับช่วงปลายปี

2548 ประกอบด้วยหลักการ 4 ข้อที่สำคัญ คือ สุขภาพ (health) นิเวศวิทยา (ecology) ความเป็นธรรม (fairness) และการดูแลเอาใจใส่ (care) ซึ่งแต่ละหลักการมีรายละเอียด ดังนี้ (วิฑูรย์ ปัญญากุล , 2555)

1) มิติด้านสุขภาพ (health)

เกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโต สารปรุงแต่งอาหารที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และสิ่งมีชีวิตดัดแปลงทางพันธุกรรม การทำเกษตรอินทรีย์จึงถือว่าการเกษตรที่สร้างสุขภาวะที่ดีให้กับสิ่งมีชีวิต สุขภาวะที่ดีไม่ใช่แค่ในเรื่องของสุขภาพแต่หมายถึงเรื่องความเป็นอยู่ที่ดีของร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ สังคม และสภาพแวดล้อมโดยรวม เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ที่เริ่มจากการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ จุลินทรีย์ ทำให้ได้พืชพรรณที่มีคุณภาพและเมื่อสัตว์และมนุษย์บริโภคก็ส่งผลให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง เกิดความสมดุลทั้งสภาพแวดล้อมและสุขภาวะที่ดี

2) มิติด้านนิเวศวิทยา (ecology)

นิเวศวิทยา คือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตนั้นอาศัยอยู่ การทำเกษตรอินทรีย์ที่มีการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในระบบนิเวศท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น น้ำ ดิน จุลินทรีย์ เป็นต้น ซึ่งต้องมีการจัดการที่สอดคล้องและเหมาะสมเพื่อให้เกิดความสมดุลของทั้งระบบ ซึ่งเกษตรกรควรใช้ปัจจัยการผลิตและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการใช้ซ้ำหรือมีการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร เช่น พืชผักที่เสียหาย มูลสัตว์นำมาทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น การรู้จักนำความรู้ในท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน คัดเลือกพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และผสมผสานให้เกิดความหลากหลาย ช่วยลดปัญหาเรื่องโรคและแมลง ซึ่งการทำเกษตรอินทรีย์อาศัยความเข้าใจบนพื้นฐานการทำเกษตรที่พึ่งพาซึ่งกันและกันในระบบนิเวศก็จะทำให้เกิดความสมดุลและเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน

3) มิติด้านความเป็นธรรม (fair)

ในด้านความเป็นธรรมคือความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมโดยรวม ความสัมพันธ์ของทุกคนที่เกี่ยวข้องในทุกกระบวนการในการทำเกษตรอินทรีย์ ทั้งการผลิตและการจัดการผลผลิตต้องมีความเป็นธรรมและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งจากตัวเกษตรกรเอง หรือแม้แต่คนงาน ผู้แปรรูป ผู้จัดจำหน่าย ผู้ค้า และผู้บริโภค นอกจากนี้ยังรวมไปถึงสัตว์เลี้ยงที่ต้องมีการดูแลเอาใจใส่ คำนึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการเลี้ยงสัตว์แต่ละ

ชนิด สุดท้ายที่ควรคำนึงถึงคือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำมาใช้ในการผลิตและการบริโภคที่ต้องจัดการอย่างเป็นธรรม เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบในการขาดแคลนทรัพยากรเนื่องจากนำมาใช้มากเกินไป และควรจะต้องอนุรักษ์ไว้ให้กับลูกหลานต่อไป

4) มิติด้านการดูแลเอาใจใส่ (care)

การดูแลเอาใจใส่ในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นการดูแลและมัดระวังเพื่อปกป้องในเรื่องของสุขภาพและสิ่งแวดล้อม การจะนำความรู้หรือเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการทำการเกษตรควรมีการพิจารณาไตร่ตรองถึงความเหมาะสมและผลกระทบหรือความเสี่ยงต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่จะตามมา เช่น เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรมเป็นเทคโนโลยีที่มีความแปรปรวนมากจึงไม่ควรนำมาใช้ในการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น นอกจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะเลือกนำมาปรับใช้แล้ว ความรู้ในท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาก็มีความสำคัญในการช่วยแก้ปัญหาการทำเกษตร ซึ่งสิ่งที่สำคัญในมิติด้านนี้คือการดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบในการบริหารจัดการ การพัฒนา และนำองค์ความรู้ใหม่มาปรับใช้ เปรียบเสมือนเป็นการดูแลเอาใจใส่และไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นสามารถกล่าวโดยสรุป คือ การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ การพึ่งพาอาศัยกัน ปัจจัยที่นำมาใช้ในการผลิตนั้นจะต้องไม่มีผลกระทบต่อสุขภาพ และมีการนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแต่ต้องทำด้วยความระมัดระวัง

2.4.3 แนวทางการทำเกษตรอินทรีย์

วิธีการผลิตของเกษตรอินทรีย์จะให้ความสำคัญกับเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น เป็นวิธีการผลิตที่ทำให้เกิดความสมดุลและกลมกลืนไปกับธรรมชาติ มุ่งหวังให้เกิดความมั่นคงกับเกษตรกร อนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกร ซึ่งแนวทางปฏิบัติในการทำเกษตรอินทรีย์จะเป็นการผลิตที่สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติและมีการนำองค์ความรู้ในท้องถิ่นหรือความรู้ใหม่ ๆ มาปรับประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตร โดยมีแนวทางที่สำคัญ 6 แนวทาง ดังนี้ (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2555)

1) การหมุนเวียนของธาตุอาหาร

การหมุนเวียนของธาตุอาหารในธรรมชาติเราจะเห็นสภาพระบบนิเวศในป่าที่จะมีการหมุนเวียนธาตุอาหารทั้งในดินและในอากาศ โดยในดินเมื่อใบไม้หรือพืชที่ขึ้นคลุมดินหรือสัตว์ตายลง จะเกิดการย่อยสลายด้วยจุลินทรีย์ เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งมีชีวิตเหล่านั้นก็จะกลายเป็นธาตุอาหารลงสู่

พื้นดินให้พืชได้ดูดซับจากรากขึ้นไปเลี้ยงลำต้นและใบให้เจริญเติบโต สัตว์บางชนิดที่กินพืชเป็นอาหาร เมื่อกินเสร็จถ่ายมูลออกมาธาตุอาหารเหล่านี้ก็จะถูกหมุนเวียนกลับไปสู่พื้นดินดังเดิม การหมุนเวียนธาตุอาหารที่เกิดขึ้นในป่านี้จึงทำให้ระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์และหลากหลาย

การทำเกษตรอินทรีย์ก็เช่นเดียวกันเกษตรกรมีการจัดการพื้นที่ให้เกิดความสมดุลกลมกลืนกับธรรมชาติได้ เมื่อพืชที่ปลูกมีการนำธาตุอาหารไปใช้ทำให้ธาตุอาหารในดินค่อย ๆ ลดลงไป เพื่อให้เกิดความสมดุลในการหมุนเวียนแร่ธาตุเกษตรกรก็ต้องมีการบำรุงดินให้มีธาตุอาหารเพิ่มขึ้น โดยการนำมูลสัตว์ในกรณีที่เกษตรกรมีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วยหรือนำเศษอาหารหรือเศษผักผลไม้มาผลิตเป็นปุ๋ยหมักในการนำมาใช้หมุนเวียนแร่ธาตุภายในดิน นอกจากนี้วิธีการในการรักษาแร่ธาตุคือการปลูกพืชคลุมดินเพื่อลดการชะหน้าดินจากลมหรือฝน เพิ่มความชุ่มชื้น และช่วยเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินด้วย โดยหลักการในการเลือกชนิดของพืชคลุมดิน คือ 1) พืชอายุหลายปี เพื่อจะได้ไม่ต้องปลูกบ่อยครั้ง 2) มีรากแน่นแผ่สาขาได้มาก เพื่อช่วยยึดเหนี่ยวเม็ดดินให้ติดกันไม่พังทลายได้ง่าย 3) ทนต่อสภาพแวดล้อม เจริญเติบโตได้ดีที่กลางแจ้งและที่ร่ม 4) ทนต่อโรคและแมลง 5) เป็นพืชตระกูลถั่วจะช่วยเพิ่มไนโตรเจนในดิน ซึ่งพืชคลุมดินที่นิยมปลูก เช่น ถั่วลาย หญ้าแพรก เป็นต้น (สำนักนิเทศและถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดิน, 2554)

2) การสร้างความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน

ความอุดมสมบูรณ์ของดินถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำเกษตรอินทรีย์ เพราะการเจริญเติบโตของพืชผลที่ดั้นนั้นสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์มีธาตุอาหาร มีความร่วนซุย มีความชื้นที่พอเหมาะทำให้รากพืชสามารถดูดซับธาตุอาหารและหยั่งรากได้ดี ส่งผลให้พืชผลเจริญเติบโตแข็งแรง ทำให้เกษตรกรไม่ต้องพึ่งพาสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช และสามารถเพิ่มผลผลิตได้อย่างยั่งยืนกว่าการใช้สารเคมีในการทำเกษตร โดยดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกโดยทั่วไปมีส่วนประกอบที่สำคัญแบ่งได้เป็น 5 ส่วน คือ (กรมวิชาการเกษตร, 2548)

1. อินทรีย์วัตถุ ที่เกิดจากการสลายตัวของแร่และหินซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดธาตุอาหารพืช เป็นแหล่งอาหารของจุลินทรีย์ดิน และเป็นตัวบ่งบอกคุณลักษณะของดินว่าเป็นดินร่วน ดินเหนียว หรือดินทราย ฯลฯ

2. อินทรีย์วัตถุ เป็นส่วนที่เกิดจากการสลายของเศษซากพืชซากสัตว์ที่ทับถมบนดิน รวมถึงจุลินทรีย์ทั้งที่มีชีวิตอยู่และตายแล้ว

3. น้ำ จะพบอยู่ในช่องว่างระหว่างเม็ดดินหรืออนุภาคดิน ช่วยในการละลายธาตุอาหารต่าง ๆ ในดิน เพื่อให้พืชสามารถดูดซับธาตุอาหารเหล่านั้นไปใช้ในการเจริญเติบโต

4. อากาศ พบอยู่ในที่ว่างระหว่างก้อนดินหรืออนุภาคดิน โดยทั่วไปอากาศที่เป็นก๊าซที่พบในดินจะเป็นก๊าซไนโตรเจน ออกซิเจน และคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งมีประโยชน์ในการให้ออกซิเจนแก่พืชและจุลินทรีย์

5. สิ่งมีชีวิตในดิน ในช่องว่างระหว่างเม็ดดินหรืออนุภาคของดินนอกจากจะมีน้ำและอากาศอยู่แล้ว ยังสามารถพบสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เช่น จุลินทรีย์ เห็ด รา แมลงต่าง ๆ ไส้เดือน และหนู เป็นต้น

ดังนั้นการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะต้องมีการปรับปรุงคุณสมบัติของดินให้ครอบคลุมส่วนประกอบทั้งหมดที่กล่าวมา โดยการสร้าง ความอุดมสมบูรณ์ในดินมีแนวทางที่สำคัญอีกแนวทางหนึ่งที่จะเพิ่มธาตุอาหารให้กับดิน คือ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์

ปุ๋ยอินทรีย์ คือ ปุ๋ยที่มีส่วนประกอบของสารอินทรีย์ที่ได้มาจากสิ่งมีชีวิต เช่น ปุ๋ยคอกเป็นปุ๋ยที่ได้จากมูลสัตว์ชนิดต่าง ๆ (เช่น ไก่ วัว หมู เป็นต้น) ปุ๋ยหมักเป็นปุ๋ยที่ได้จากพืชและสัตว์โดยนำมาผ่านกระบวนการและหมักให้เกิดการย่อยสลาย ปุ๋ยพืชสดเป็นปุ๋ยที่ได้จากการไถกลบพืชที่ยังสดอยู่ซึ่งนิยมใช้กับพืชตระกูลถั่วในการเพิ่มไนโตรเจนในดิน เป็นต้น ซึ่งการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ควรให้เกิดความหลากหลายหรือผสมผสานกันเนื่องจากปุ๋ยแต่ละชนิดก็ให้ธาตุอาหารที่แตกต่างกัน จะช่วยทำให้ดินมีธาตุอาหารที่หลากหลายครบถ้วนมากขึ้น นอกจากนี้ช่วยให้ดินโปร่ง ร่วน ซุย

3) การสร้างความหลากหลายที่สัมพันธ์กันอย่างสมดุลในระบบนิเวศ

การสร้างความหลากหลายในการทำเกษตรอินทรีย์ก็เหมือนกับนิเวศป่าธรรมชาติที่มีพืชพรรณและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ หลากหลายชนิด โดยสิ่งมีชีวิตทั้งหมดมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง มีทั้งพึ่งพาอาศัยกัน แข่งขันกัน หรือเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่ง การทำเกษตรอินทรีย์ก็ต้องมีการหาสมดุลของการเพาะปลูกพืชที่หลากหลายโดยปลูกในช่วงเวลาเดียวกันหรือเหลื่อมช่วงเวลาในการปลูก ซึ่งการผสมผสานการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์จะช่วยให้เกษตรกรมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังช่วยลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคและลดปริมาณแมลงศัตรูพืชด้วย ปริมาณแมลงศัตรูธรรมชาติ เช่น ตัวห้ำ (เช่น ตัวงเต่าลาย มวนพิฆาต) ตัวเบียน (เช่น แตนเบียนหนอนใยผัก แตนเบียนหนอนแมลงวันผลไม้) เป็นต้น มีเพิ่มขึ้นซึ่งช่วยในการควบคุมปริมาณแมลงศัตรูพืชได้ ซึ่งเป็นการจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน (Integrated Pest Management) เป็นวิธีการจัดการศัตรูพืชที่ได้รับการยอมรับจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการจัดการศัตรูพืชมากที่สุด (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2555)

4) การอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตร

การทำเกษตรที่พึ่งพิงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี ฮอร์โมน สารกำจัดวัชพืช เป็นต้น นั้นเป็นการทำลายสมดุลของนิเวศการเกษตรและส่งผลกระทบทางลบกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสารเคมีที่ใช้ เช่น สารกำจัดแมลงศัตรูพืชที่เกษตรกรใช้ไม่ใช่แค่ทำลายแมลงศัตรูพืชนั้น แต่ทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ในระบบนิเวศการเกษตรด้วย เช่น ตัวห้ำ ตัวเบียน ที่คอยควบคุมปริมาณของแมลงศัตรูพืช แมลงที่ช่วยผสมเกสร หรือการใช้ปุ๋ยเคมีที่ส่งผลเสียต่อดินและสิ่งมีชีวิตในดิน และยังทำให้สมดุลของดินเสีย ดังนั้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตรนั้น คือ การยกเลิกการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด และฟื้นฟูบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ และเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ แมลง หรือจุลินทรีย์ โดยอาจมีการปลูกพืชร่วม พืชแซม พืชหมุนเวียน ไม่ย่นต้น รวมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งนิเวศธรรมชาติในพื้นที่และบริเวณโดยรอบ

5) การพึ่งพากลไกธรรมชาติในการทำเกษตร

การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการปรับระบบการทำเกษตรให้เข้ากับวิถีแห่งธรรมชาติ โดยการเรียนรู้กลไกธรรมชาติที่สำคัญในเรื่อง วงจรการหมุนเวียนธาตุอาหาร วงจรหมุนเวียนของน้ำ พลวัตของภูมิอากาศและแสงอาทิตย์ รวมถึงการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศ ซึ่งระบบนิเวศในแต่ละพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้นจะมีความแตกต่างกันออกไป เกษตรกรจึงต้องเรียนรู้และสังเกตสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อปรับปรุงระบบการทำเกษตรที่เหมาะสมและสมดุลกับท้องถิ่นนั้น

6) การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต

การเกษตรที่พึ่งพาแต่ปัจจัยการผลิตจากภายนอกส่งผลให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น แนวทางการทำเกษตรอินทรีย์จึงมีเป้าหมายที่จะให้เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เองในพื้นที่ พึ่งพาตนเองก่อนเป็นอันดับแรก เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธุ์ ฯลฯ แต่ถ้าในกรณีที่เกษตรกรไม่สามารถผลิตเองได้ก็สามารถซื้อหาปัจจัยการผลิตจากภายนอกฟาร์มได้ แต่ควรเป็นปัจจัยการผลิตที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น การที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิตได้จะช่วยลดต้นทุนการผลิตและทำให้เกษตรกรเข้าใจและสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้ รวมถึงเข้าใจระบบนิเวศการเกษตรในฟาร์มของตนเอง สามารถนำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับประยุกต์ใช้หรือต่อยอดได้อีกด้วย เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับเกษตรกร

แนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญนั้นต้องมีวิธีการที่สมดุลกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการหมุนเวียนธาตุอาหารโดยการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินโดยใช้อินทรีย์วัตถุ สร้างความสัมพันธ์ในระบบนิเวศโดยการปลูกพืชที่หลากหลายหมุนเวียนไปตามฤดูกาล ยกเลิกการใช้สารเคมีสังเคราะห์ต่าง ๆ เพื่อให้ธรรมชาติได้ฟื้นฟู และพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต เพื่อให้เกษตรกรได้พึ่งพาตนเองและเป็นการลดต้นทุนเรื่องปัจจัยในการผลิต

2.4.4 แนวโน้มการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย

การทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย เริ่มมีมาประมาณช่วงปี พ.ศ. 2528-2529 เนื่องมาจากการเกษตรที่มีการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในการฉีดพ่นบำรุงหรือกำจัดโรคแมลง ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรที่มีปริมาณสารเคมีตกค้างในเลือดที่เป็นอันตราย และปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพดินและสิ่งแวดล้อมจากการตกค้างของสารเคมี ทำให้คุณภาพและปริมาณผลผลิตลดลง ราคาผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนสารเคมีทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้นทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาหนี้สินตามมา จึงมีเกษตรกรบางกลุ่มเริ่มสนใจและหันมาทำเกษตรในรูปแบบของการทำเกษตรทางเลือกต่าง ๆ เช่น เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น เพื่อลดต้นทุนการผลิตและฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและระบบนิเวศ ซึ่งแนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์ได้รับการพัฒนาใช้ในประเทศไทยโดยมีการประยุกต์ใช้กับวิธีการทำเกษตรตามภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบธรรมชาติ ดังนั้นการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยนั้นถือได้ว่ามีความหลากหลาย เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างหลากหลาย และการทำเกษตรอินทรีย์ที่เกิดขึ้นก็เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการทำการเกษตร และเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค (อานัฐ ต้นโซ, 2549)

ในปัจจุบันความต้องการสินค้าเกษตรอินทรีย์มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลจากมูลนิธิสายใยแผ่นดินพบว่าในปี 2558 เกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยมีการขยายตัวสูงถึง 21% และถ้าดูข้อมูลย้อนหลังกลับไป 5 และ 10 ปี เกษตรอินทรีย์ประเทศไทยมีการเจริญเติบโตเฉลี่ย 6.37% และ 10.14% ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยปี 2557 มีพื้นที่จำนวน 235,523.35 ไร่ และในปี 2558 มีพื้นที่จำนวน 284,918.44 ไร่ เพิ่มขึ้นจำนวน 49,395.09 ไร่ หรือคิดเป็น 20.97% (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2559) ซึ่งการขยายพื้นที่และการเติบโตของการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยที่มีแนวโน้มสูงขึ้นก็เป็นสัญญาณที่ดีที่จะให้เกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

2.4.5 ตลาดเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย

จากกระแสการตื่นตัวของผู้บริโภคในเรื่องของสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยขึ้นตั้งแต่ช่วงปี 2533-2534 โดยกระแสการตื่นตัวจากผู้บริโภคที่ต้องการอาหารเพื่อสุขภาพ ปลอดภัย และมีประโยชน์ซึ่งทำให้ธุรกิจอาหารสุขภาพเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และในขณะนั้นหน่วยงานราชการได้มีนโยบายในการส่งเสริมอาหารปลอดภัย เช่น ผักอนามัย ผักปลอดภัยจากสารพิษ เป็นต้น ทำให้ผู้บริโภคเกิดความสับสนระหว่างผลผลิตอินทรีย์กับผลผลิตปลอดภัย ทำให้ตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศเติบโตได้ค่อนข้างช้าและผนวกกับวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในช่วงปี 2541 ทำให้เกิดการหยุดชะงักของตลาดเกษตรอินทรีย์ไประยะหนึ่ง ซึ่งตลาดเกษตรอินทรีย์ก็ได้เริ่มกลับมาฟื้นตัวอีกครั้งในช่วงปี 2546 ซึ่งช่วงนั้นมีการจัดประชุมนานาชาติเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย โดยสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) และองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ทำให้เกิดความสนใจในเรื่องของการผลิต บริโภค และผลักดันนโยบายด้านเกษตรอินทรีย์ให้ เป็นรูปธรรมมากขึ้น มีการใช้ตรารับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และของกรมวิชาการเกษตร และมีทิศทางของตลาดเกษตรอินทรีย์ที่เพิ่มขึ้น โดยรูปแบบตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ (เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักษ์, 2557)

1) ตลาดระบบสมาชิก

ตลาดระบบสมาชิกเป็นระบบตลาดที่ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีความใกล้ชิด เนื่องจากระบบนี้ ผู้ผลิตและผู้บริโภคจะมีการติดต่อกันโดยตรงในการซื้อผลผลิตจากเกษตรกรที่ผลิตได้ตามฤดูกาล ซึ่งผู้บริโภคจะชำระเงินล่วงหน้าให้กับเกษตรกร และหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วผลผลิตจะถูกจัดส่งไปตามจุดกระจายย่อยตามที่ตกลงไว้ เสร็จแล้วผู้บริโภคที่เป็นสมาชิกที่อยู่ละแวกใกล้เคียงจะเป็นคนมารับผลผลิตเอง ซึ่งการตลาดระบบนี้เป็นระบบเก่าแก่ที่สุดของขบวนการเกษตรอินทรีย์และสามารถช่วยเหลือเกษตรกรให้มีหลักประกันทางเศรษฐกิจและมีโอกาสสื่อสารโดยตรงกับผู้บริโภค ผู้บริโภคเองก็สามารถไปเยี่ยมชมฟาร์มของเกษตรกรได้ด้วย แต่ข้อจำกัดของระบบนี้เกษตรกรจะต้องมีฟาร์มที่อยู่ไม่ห่างจากเมืองใหญ่มากนักและจำเป็นต้องมีรถสำหรับใช้ในการขนส่ง ในประเทศไทยมีกลุ่มที่ใช้ตลาดระบบสมาชิกไม่มากนัก เช่น ชมรมผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ จ.สุพรรณบุรี กลุ่มเยาวชนเกษตรอินทรีย์แม่ทา จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

2) ตลาดนัด

ตลาดนัดส่วนใหญ่ที่จัดจะมีการขายในวันที่แน่นอนแต่ไม่ได้เปิดทุกวัน เช่น มีทุกวันพุธ หรือ เฉพาะวันเสาร์หรืออาทิตย์ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะจัดสถานที่ที่มีผู้คนหนาแน่น เช่น โรงพยาบาล หน่วยงานราชการ หรือพื้นที่ว่างใกล้กับหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งจะพบตลาดนัดในท้องถิ่นหรือหัวเมืองใหญ่ ในต่างจังหวัด โดยผู้ผลิตควรมาจากหลากหลายกลุ่มเพื่อให้มีผลผลิตที่หลากหลายมาจำหน่าย ตัวอย่าง ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย เช่น กาดนัดเกษตรอินทรีย์ ที่ตลาดเจเจ จ.เชียงใหม่ ตลาดสีเขียว จ.สุรินทร์ เป็นต้น

3) ตลาดช่องทางเฉพาะ

ตลาดช่องทางเฉพาะจะเป็นตลาดที่ดำเนินการโดยผู้ประกอบการที่มีนโยบายด้านเกษตรอินทรีย์ อาหารสุขภาพ และผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน ซึ่งดำเนินการในหลากหลายรูปแบบ เช่น ร้านขายผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม หรือซูเปอร์มาร์เก็ตเกษตรอินทรีย์ ตลาดแบบช่องทางเฉพาะสามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้มากกว่าตลาดระบบสมาชิก นอกจากนี้ยังมีผลผลิตและผลิตภัณฑ์แปรรูปที่หลากหลาย ตัวอย่างตลาดช่องทางเฉพาะในประเทศไทย เช่น ร้านวิไลต์ ร้านเลมอนฟาร์ม ร้านไทสบาย เป็นต้น

4) ตลาดทั่วไป

ในหลายประเทศที่ตลาดเกษตรอินทรีย์ได้พัฒนาไประดับหนึ่ง จะพบว่าช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์จะขยายไปสู่ระบบตลาดทั่วไป โดยเฉพาะในโมเดิร์นเทรดที่เป็นซูเปอร์มาร์เก็ตและห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เนื่องจากความต้องการผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์มีแนวโน้มที่จะขยายตัวเพิ่มขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการเห็นโอกาสทางการตลาดและทำให้เกิดการแข่งขันในตลาดมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการแข่งขันทั้งในเรื่องของการหาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ จากในประเทศและต่างประเทศ การแข่งขันเรื่องของราคาผลิตภัณฑ์ ตัวอย่างตลาดทั่วไปในประเทศไทย เช่น Tops Supermarket, Emporium, Villa Market และ Siam Paragon เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าตลาดการขายผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งจากรูปแบบทั้งหมด การจำหน่ายในซูเปอร์มาร์เก็ตและห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่สามารถที่จะสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้ในระยะยาว เกษตรกรสามารถทำสัญญาซื้อขายและบริหารจัดการในการปลูกพืชผักเกษตรอินทรีย์ตามที่ทางผู้ประกอบการกำหนดในสัญญา แต่ในปัจจุบันผู้ประกอบการก็ยังประสบปัญหาในเรื่องของผลผลิตที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ เนื่องจากพื้นที่ในการปลูกมีจำกัด การขนส่ง

ระยะทางไกลทำให้มีต้นทุนที่สูงขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงผู้ประกอบการ ที่จะต้องมีการวางแผนขยายพื้นที่ทางการเกษตรและพัฒนาให้เกษตรกรมีความรู้ในการผลิตพืชผักอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานและมีความรู้ในการบริหารจัดการต้นทุนในการผลิตซึ่งรวมถึงเรื่องการขนส่งผลผลิตด้วย ถ้าทำได้ก็จะสามารถสร้างช่องทางการตลาดในประเทศให้มั่นคงในการจำหน่ายพืชผักและผลิตภัณฑ์อินทรีย์อื่น ๆ

2.4.6 การส่งออกผลผลิตเกษตรอินทรีย์ไทยสู่ตลาดโลก

ปัจจุบันความต้องการสินค้าเกษตรอินทรีย์ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น เพราะทั่วโลกหันมาใส่ใจเรื่องของสุขภาพ คัดสรรอาหารการกินที่ปลอดภัยและมีคุณภาพ จากแนวโน้มดังกล่าวทำให้มูลค่าตลาดเกษตรอินทรีย์โลกมีมูลค่าสูงถึง 72,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือราว 2.3 ล้านล้านบาท โดยมีอัตราการขยายตัวประมาณปีละ 20% (รัฐบาลไทย, 2560) ส่งผลให้ในปัจจุบันประเทศไทยมีมูลค่าตลาดเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น โดยการส่งออกผลผลิตเกษตรอินทรีย์ของไทยในปี 2556 มีประมาณ 3,100 ล้านบาท หรือประมาณร้อยละ 0.15 ของมูลค่าตลาดโลก มูลค่าที่ส่งออกไปสู่ตลาดโลกของไทยถือว่ายังน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลการบริโภคของตลาดในทวีปอเมริกาและยุโรป ในปี 2555 ตลาดในอเมริกาเหนือมีมูลค่าการบริโภคอยู่ที่ประมาณ 32 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ส่วนประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ และฟินแลนด์มีมูลค่าการบริโภคประมาณ 29 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งผลผลิตที่ส่งออกมากที่สุดของประเทศไทย คือ ข้าวหอมมะลิ และเป็นผลผลิตที่มียอดส่งออกมากที่สุดในโลกรองลงมา คือ พืชผัก สมุนไพร และผลไม้ชนิดต่าง ๆ รวมทั้งสัตว์น้ำประเภทกุ้งและปลา (สุณัฐวิทย์ น้อยโสภณ, 2558) และในปี 2557 ประเทศไทยส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ประมาณ 4,000 ล้านบาท ทั้งนี้กระทรวงพาณิชย์ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ระหว่าง 2560-2564 เพื่อสนับสนุนผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ไทยในการสร้างเครือข่ายการค้า การขยายตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ ทั้งการทำตลาดเชิงกลยุทธ์ช่วยหาช่องทางตลาดใหม่ ๆ ทั้งในและต่างประเทศ การพัฒนาศักยภาพด้านความหลากหลายของสินค้าอินทรีย์และการพัฒนามาตรฐานให้ได้รับการยอมรับจากทั่วโลก เป็นปัจจัยสำคัญที่จะผลักดันให้อุตสาหกรรมเกษตรอินทรีย์ไทยมีโอกาสเติบโตในภูมิภาคเอเชียและในตลาดโลกได้อย่างมีศักยภาพ (กระทรวงพาณิชย์, 2559)

2.4.7 การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ระยะแรกการตรวจรับรองมาตรฐานนั้นจะเป็นการตรวจรับรองแค่ผลผลิต โดยการสุ่มผลผลิตการเกษตรมาตรวจหาสารเคมีตกค้างในห้องปฏิบัติการ เช่น ผลผลิตปลอดภัยจากสารพิษหรือผักผลไม้

อนามัยของกรมวิชาการเกษตร เป็นต้น ซึ่งการตรวจด้วยวิธีนี้ต้องใช้เวลาและค่าใช้จ่ายสูง จึงได้มีการพัฒนาชุดเครื่องมือทดสอบแบบง่ายใช้เวลาไม่นานและค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนัก แต่ชุดเครื่องมือนี้ก็อาจจะมีข้อจำกัดเกี่ยวกับความถูกต้องของผลการตรวจ รวมถึงชนิดของสารเคมีการเกษตรที่สามารถตรวจได้ (กรีนเนท, ม.ป.ป.-ก) การตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยนั้นมีการริเริ่มโดยองค์กรพัฒนาเอกชน คือ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระที่ให้บริการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยการสนับสนุนของเครือข่ายเกษตรทางเลือก องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ องค์กรผู้บริโภค สื่อมวลชนและเครือข่ายร้านค้าสีเขียว ที่ทำงานสนับสนุนระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และได้มีการริเริ่มพัฒนามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2542 (สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, ม.ป.ป.-ก) โดยการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นเน้นที่การตรวจรับรองการบริหารจัดการฟาร์มและผลผลิตไม่ใช่แค่การตรวจผลผลิตอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการตรวจรับรองที่ใช้ในสากล ภายใต้การผลักดันของสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ถือได้ว่าเป็นข้อกำหนดและเงื่อนไขสำคัญที่ผู้ประกอบการหรือเกษตรกรจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยตรารับรองมาตรฐานสินค้าอินทรีย์ที่พบเห็นได้ในประเทศไทย แบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้ (มูลนิธินิวชีวิน, 2555)

1) ตรามาตรฐานสินค้าอินทรีย์ของประเทศผู้นำเข้าสินค้าอินทรีย์รายใหญ่

1.1) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ IFOAM หรือ IFOAM Accredited

ในระบบนี้จะพัฒนาขึ้นโดยสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements - IFOAM) ซึ่งได้ริเริ่มจัดตั้งโครงการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ IFOAM (IFOAM Accreditation Program) ขึ้นในปี พ.ศ. 2535 เพื่อให้บริการรับรองระบบงานแก่หน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ต่าง ๆ ทั่วโลก ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 สหพันธ์ฯ ได้จัดตั้ง IOAS (International Organic Accreditation Service) ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการให้บริการรับรองระบบงานนี้ภายใต้กรอบของโครงการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ IFOAM โดย IOAS จัดทะเบียนเป็นองค์กรไม่แสวงกำไร มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา

ภาพที่ 2.1 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ IFOAM หรือ IFOAM Accredited

ที่มา: มูลนิธินิวชีวิน (2555)

สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ได้รับการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ IFOAM นี้จาก IOAS ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 โดยเป็นหน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์แห่งแรกในเอเชียที่ได้รับการรับรองระบบงานนี้ ในระบบนี้ มกท. สามารถให้บริการตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ในขอบข่ายเกี่ยวกับ การเพาะปลูกพืช การเก็บผลผลิตจากป่าและพื้นที่ธรรมชาติ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การแปรรูปและจัดการผลผลิต และปัจจัยการผลิตเพื่อการค้า โดยผู้ประกอบการที่ได้รับการรับรองจาก มกท. ตามระบบนี้ จะสามารถใช้ตรารับรองเกษตรอินทรีย์ของ มกท. ร่วมกับตรา "IFOAM Accredited" (ภาพที่ 2.2) โดยต้องใช้ร่วมกันเสมอ (สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, ม.ป.ป.-ช)

ภาพที่ 2.2 ตรารับรองเกษตรอินทรีย์ของมกท.ร่วมกับตรา IFOAM Accredited

ที่มา: สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (ม.ป.ป.-ช)

นอกจากนี้ยังมีระบบ “ชุมชนรับรอง” ที่ริเริ่มโดยสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติกับหน่วยงานระหว่างประเทศและองค์กรท้องถิ่นอีกหลายแห่ง เพื่อให้มีระบบการรับรองที่เหมาะสมกับเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์เพื่อขายในท้องถิ่น ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่เป็นการรับรองเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของกลุ่มโดยองค์กรผู้ผลิตเอง (first party certification) แต่ในบางกรณีก็อาจเป็นการดำเนินการของผู้ซื้อผลผลิตจากเกษตรกร (second party certification) แต่ไม่ใช่เป็นการตรวจรับรองโดยหน่วยงานอิสระ (third party) เพราะหน่วยงานอิสระภายนอกมีระเบียบข้อกำหนดที่ค่อนข้างเข้มงวด และมากเกินไปความจำเป็นสำหรับการทำการตลาดผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในท้องถิ่น โดยระบบชุมชนรับรองจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในระบบการตรวจรับรองมากกว่าระบบการตรวจรับรองแบบอื่น สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติได้ให้คำนิยามระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System: PGS) ไว้ดังนี้ (กรีนเนท, ม.ป.ป.-ช)

“Participatory Guarantee Systems (PGS) are locally focused quality assurance systems. They certify producers based on active participation of stakeholders and are built on a foundation of trust, social network and knowledge exchange.”

“ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม คือ ระบบประกันคุณภาพในระดับท้องถิ่น ที่ให้การรับรองผู้ผลิตโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และตั้งอยู่บนฐานของความเชื่อถือ เครือข่ายทางสังคม และการแลกเปลี่ยนความรู้”

ประเทศที่นำระบบ PGS มาใช้ เช่น สหรัฐอเมริกา บราซิล โบลิเวีย แอฟริกาใต้ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อินเดีย อุกันดา แทนซาเนีย หมู่เกาะแปซิฟิก จีน มองโกเลีย เวียดนาม ภูฏาน และไทย มีเกษตรกรรายย่อยกว่า 46,000 ฟาร์ม (จินตนา อินทรมงคล, ม.ป.ป.)

1.2) มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป

การแสดงตรามาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรปที่ถูกต้องจะต้องมีเลเซอร์รหัสหน่วยงานที่ทำการตรวจรับรองของสหภาพยุโรป ซึ่งระบุประเทศของหน่วยงานผู้ตรวจรับรองกำกับไว้ พร้อมกับระบุประเทศแหล่งที่มาของสินค้าอินทรีย์นั้น ๆ ไปได้มาตรฐานด้วย (ภาพที่ 2.3) สหภาพยุโรปยังไม่อนุญาตให้ใช้คำว่า 100% Organic หรือ อินทรีย์ 100% บนฉลากสินค้า ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อื่นที่สหภาพยุโรปยอมรับ ได้แก่ ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แคนาดา (เฉพาะที่ผลิตในประเทศแคนาดา) และระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา (เฉพาะที่ผลิตในประเทศสหรัฐอเมริกา)

TH-BIO-121
Thailand Agriculture

ภาพที่ 2.3 มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป (ระบุประเทศ/เลเซอร์รหัสหน่วยงาน)

ที่มา: มูลนิธิชีววิถี (2555)

1.3) มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา

แผนงานเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (National Organic Program – NOP) อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา (United States Department of Agriculture – USDA) โดยระบบการตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์นี้เริ่มใช้ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. 2545 ในเดือนมิถุนายน 2552 กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกาและ CFIA ของแคนาดาได้ลงในข้อตกลงยอมรับความเท่าเทียมกันของระบบเกษตรอินทรีย์ของอีกฝ่าย ซึ่งทำให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองตามระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดาสามารถได้รับการรับรองตามระบบของสหรัฐอเมริกาเพิ่มเติมได้ โดยไม่

จำเป็นต้องมีการตรวจประเมินเพิ่ม (ยกเว้นในกรณีของผลผลิตจากสัตว์เกษตรอินทรีย์ ที่จะต้องมีการตรวจเรื่องการใช้ยาปฏิชีวนะเพิ่ม) ขอบข่ายการตรวจรับรองในระบบนี้จึงเหมือนกับระบบของแคนาดา คือ การเพาะปลูกพืช การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าและธรรมชาติ และการแปรรูปและจัดการผลผลิตผู้ประกอบการที่ขอการรับรองในระบบนี้ เมื่อได้รับการรับรองแล้ว จะสามารถใช้ตราเกษตรอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา (ภาพที่ 2.4) บนผลผลิตได้ (สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, ม.ป.ป.-ง)

ภาพที่ 2.4 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา

ที่มา: สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (ม.ป.ป.-ง)

1.4) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดา

รัฐบาลแคนาดาเริ่มนำระบบ Canada Organic Regime (COR) ออกบังคับใช้เมื่อปี พ.ศ. 2552 ตามระเบียบ Organic Products Regulations โดยมี Canadian Food Inspection Agency (CFIA) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบ (สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, ม.ป.ป.-ค)

ภาพที่ 2.5 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดา

ที่มา: มูลนิธิชีววิถี (2555)

1.5) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ญี่ปุ่น (Japanese Agricultural Standard)

ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ญี่ปุ่นอยู่ในการกำกับดูแลของกระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมงของญี่ปุ่น (Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries: MAFF)

ภาพที่ 2.6 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ญี่ปุ่น

ที่มา: มูลนิธิชีววิถี (2555)

2) ตรามาตรฐานสินค้าอินทรีย์ของหน่วยงานตรวจรับรองเอกชนต่างประเทศที่ได้รับความนิยมและดำเนินการตรวจรับรองอยู่ในประเทศไทย

2.1) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ไบโอเอจิสเอร์ซ (Bioagricert)

บริษัท ไบโอเอจิสเอร์ซ (ไทยแลนด์) จำกัด เป็นสาขาย่อยของ Bioagricert S.r.l. จากประเทศอิตาลี ผู้ประกอบการต้องได้รับการตรวจรับรองจากบริษัทนี้เท่านั้นจึงจะใช้ตรารับรองนี้ได้

ภาพที่ 2.7 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ไบโอเอจิสเอร์ซ

ที่มา: มูลนิธิชีววิถี (2555)

2.2) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์บีเอสซี (BSC-ÖKO-GARANTIE GMBH: BSC)

บีเอสซี เป็นบริษัทตรวจรับรองสินค้าอินทรีย์จากประเทศเยอรมัน มีตัวแทนในประเทศไทยอยู่ที่ จ.เชียงใหม่ ผู้ประกอบการต้องได้รับการตรวจรับรองจากบริษัทนี้เท่านั้นจึงจะใช้ตรารับรองนี้ได้

ภาพที่ 2.8 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์บีเอสซี

ที่มา: มูลนิธิชีววิถี (2555)

2.3) มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์อีโคเสิร์ต (Ecocert)

อีโคเสิร์ต เป็นบริษัทตรวจรับรองสินค้าอินทรีย์จากประเทศฝรั่งเศส ผู้ประกอบการต้องได้รับการตรวจรับรองจากบริษัทนี้เท่านั้นจึงจะใช้ตรารับรองนี้ได้

ภาพที่ 2.9 มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์อีโคเสิร์ต

ที่มา: มูลนิธิชีววิน (2555)

2.4) มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ไอเอ็มโอ-คอนโทรล (IMO-Control)

บริษัทไอเอ็มโอ-คอนโทรล เป็นบริษัทตรวจรับรองสินค้าอินทรีย์จากประเทศสวิตเซอร์แลนด์ มีตัวแทนอยู่ในประเทศไทย ผู้ประกอบการต้องได้รับการตรวจรับรองจากบริษัทนี้เท่านั้นจึงจะใช้ตรารับรองนี้ได้

ภาพที่ 2.10 มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ไอเอ็มโอ-คอนโทรล

ที่มา: มูลนิธิชีววิน (2555)

3) มาตรฐานสินค้าอินทรีย์ของหน่วยงานไทย

3.1) มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)

นอกจากสัญลักษณ์ ACT-IFOAM Accredited แล้ว สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture Certification Thailand: ACT) ยังมีระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อีกหนึ่งรูปแบบ ที่จัดทำขึ้นสำหรับตรวจรับรองการผลิตเกษตรอินทรีย์ของผู้ประกอบการในระยะเริ่มต้น โดยขอขอยการตรวจรับรองที่ มกท. ได้จัดทำขึ้นแล้วในระบบนี้ คือ การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงผึ้ง การประกอบอาหารสำหรับร้านอาหาร ผู้ประกอบการที่ได้รับการรับรองตามระบบมาตรฐาน

เกษตรอินทรีย์ มกท. จะใช้ตราสัญลักษณ์ของ มกท. เป็นตรารับรองมาตรฐาน โดยที่ยังไม่มี "IFOAM Accredited" บนโลโก้ (ภาพที่ 2.11)

ภาพที่ 2.11 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)

ที่มา: สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (ม.ป.ป.-ก)

3.2) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ

สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ มกอช. (National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards: ACFS) ได้ประกาศใช้ตรามาตรฐาน Organic Thailand เมื่อปีพ.ศ. 2555 และถือเป็นตรามาตรฐานของประเทศไทย แต่ไม่ได้บังคับว่าการนำเข้าสินค้าเกษตรอินทรีย์หรือสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ผลิตในประเทศไทยจะต้องได้รับมาตรฐาน Organic Thailand

ภาพที่ 2.12 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ

ที่มา: มูลนิธิชีววิถี (2555)

3.3) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์องค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ

องค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ มอน. (The Northern Organic Standard Organization) จัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือของเกษตรกร ผู้บริโภค นักวิชาการจากองค์กรของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้สนใจทั่วไป โดยมีมุ่งหวังจะเป็นองค์กรที่ทำการรับรองผลผลิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกรและผู้บริโภคว่าผลผลิตที่ได้รับการรับรองจากองค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น เป็นผลผลิตที่ปลอดจากสารพิษ สารเคมีสังเคราะห์ และยังเอื้อต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

ภาพที่ 2.13 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์องค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ

ที่มา: มูลนิธิชีววิน (2555)

3.4) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มก.สร.) พัฒนาค้นขึ้นโดยคณะกรรมการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ตามแนวทางการพัฒนางานเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ และได้รับอนุมัติจากที่ประชุมคณะกรรมการโครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ในปี พ.ศ. 2547 โดยมีมาตรฐานครอบคลุมเฉพาะในเรื่องการผลิตพืชอินทรีย์ สัตว์อินทรีย์ สัตว์น้ำอินทรีย์ การจัดการเก็บเกี่ยว การแปรรูปผลิตภัณฑ์อินทรีย์ และปัจจัยการผลิต ทั้งนี้ มก.สร. จะทำการตรวจสอบและรับรองผลิตภัณฑ์อินทรีย์ไว้ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การผลิตในระดับแปลง การนำผลผลิตมาแปรรูป และจำหน่ายผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 2.14 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์

ที่มา: มูลนิธิชีววิน (2555)

3.5) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์

(มก.พช.)

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์ พัฒนาค้นขึ้นจากงานวิจัยของนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ร่วมกับชุมชน เกษตรกร ในปี พ.ศ. 2553-2554 เป็นมาตรฐานเฉพาะกลุ่มที่ใช้ตรวจรับรองผู้สมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์ ในสังกัดสถาบันเศรษฐกิจพอเพียงเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์เท่านั้น โดยทางกลุ่มได้ใช้มาตรฐานนี้เป็นมาตรการพัฒนา

เครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพื่อความพอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน และสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร จนเกิดการรวมตัวพัฒนาเป็นเครือข่ายอย่างยั่งยืนเป็นรูปธรรมมาถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 2.15 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์
ที่มา: มูลนิธิชีววิถี (2555)

3.6) ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ชมรมเกษตรอินทรีย์เกาะพะงัน

เป็นระบบการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบชุมชนรับรอง (Participatory Guarantee System – PGS) ที่พัฒนาขึ้นโดยมูลนิธิสายใยแผ่นดินร่วมกับกลุ่มเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบนเกาะพะงัน เมื่อปี พ.ศ. 2554 ภายใต้โครงการ “เกาะพะงัน เกษตรอินทรีย์” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงพาณิชย์

ภาพที่ 2.16 ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ชมรมเกษตรอินทรีย์เกาะพะงัน
ที่มา: มูลนิธิชีววิถี (2555)

การขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จะมีข้อกำหนดและเงื่อนไขสำคัญที่ผู้ประกอบการหรือเกษตรกรจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ได้ตรารับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยตรารับรองมาตรฐานสินค้าอินทรีย์ที่พบเห็นได้ในประเทศไทย แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) ตรามาตรฐานสินค้าอินทรีย์ของประเทศผู้นำเข้าสินค้าอินทรีย์รายใหญ่ 2) ตรามาตรฐานสินค้าอินทรีย์ของหน่วยงานตรวจรับรองเอกชนต่างประเทศที่ได้รับความนิยมและดำเนินการตรวจรับรองอยู่ในประเทศไทย 3) ตรามาตรฐานสินค้าอินทรีย์ของหน่วยงานไทย โดยตรารับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แต่ละรูปแบบจะมีเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่แตกต่างกันไป ซึ่งถ้าเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ได้มีการขอรับรองมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือและเพิ่มโอกาสช่องทางการตลาดให้มากขึ้น

2.4.8 ประเด็นปัญหาและสถานการณ์ระบบเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย

เกษตรอินทรีย์มีปัญหาและอุปสรรคหลัก 2 ประเด็น คือ 1) ปัญหาด้านการผลิต เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์ยังเป็นการผลิตในลักษณะขนาดเล็ก เกษตรกรบางกลุ่มยังไม่สามารถผลิตในระดับที่ใหญ่ได้ และการทำเกษตรอินทรีย์มีความเสี่ยงที่ผลผลิตจะเกิดความเสียหายมากกว่าเนื่องจากไม่มีการใช้สารเคมี 2) ปัญหาด้านการตลาด กลุ่มผู้บริโภคในประเทศไทยยังมีค่อนข้างจำกัด เนื่องจากสินค้าเกษตรอินทรีย์ยังมีราคาสูงและผู้บริโภคยังขาดความตระหนักต่อความสำคัญของผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ตลาดส่งออกของประเทศไทยก็มีอุปสรรคที่สำคัญ คือ การผลิตที่ได้มาตรฐานตามหลักแนวทางเกษตรอินทรีย์สากล ซึ่งมีการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและอุปสรรคไว้ดังนี้ (เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักษ์, 2557)

1) ปัญหาการยกระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์ของไทย

การยกระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์ไทยให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลนั้น ถือได้ว่าประเทศไทยยังขาดองค์กรที่ให้การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่เชื่อถือได้ (Certified Body) ในระดับโลก และหากประเทศไทยไม่มีมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับจะส่งผลกระทบต่อการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ในตลาดต่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบันมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยและต่างประเทศยังคงมีความแตกต่างกัน ทั้งในเรื่องของมาตรฐานการผลิต การตรวจสอบสินค้า และการติดตามผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ ดังนั้นจึงมีความพยายามในการสร้างมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้เป็นระบบเดียวกันและมีความเป็นสากลมากขึ้น โดยสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) ซึ่งเป็นองค์กรที่รับรองระบบงาน (Accreditation) สร้างระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) เพื่อให้สินค้าเกษตรอินทรีย์มีมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก

2) ปัญหาการพัฒนางานองค์ความรู้ของเกษตรกรและผู้บริโภค

ภาครัฐขาดการส่งเสริมและให้ความรู้ที่ถูกต้องให้กับเกษตรกรและผู้บริโภค ในการตระหนักถึงความสำคัญของการผลิตและบริโภคอาหารจากเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นภาครัฐจึงควรส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ให้กับเกษตรกรในเรื่องหลักเกณฑ์การทำเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานสากล และส่งเสริมให้ผู้บริโภคตระหนักถึงความสำคัญของการบริโภคผลผลิตอินทรีย์และเห็นถึงคุณค่าของเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตผลผลิตจากเกษตรอินทรีย์ ซึ่งการส่งเสริมเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เกิดการขยายตลาดมากขึ้นและเพิ่มความเป็นมาตรฐานให้กับผลผลิตอินทรีย์ในการขยายตลาดในประเทศไปสู่ตลาดการส่งออก

3) โครงสร้างพื้นฐานการทำเกษตรกรรมแบบเดิมเป็นอุปสรรคต่อระบบเกษตรอินทรีย์

การทำเกษตรกรรมแบบเดิมในการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในกระบวนการผลิตพืชผักผลไม้ต่าง ๆ ส่งผลต่อโครงสร้างการใช้ที่ดินที่ทำให้เกิดความเสี่ยงในการปนเปื้อนของวัตถุดิบต้นทางในการแปรรูปอาหารและมีการควบคุมได้ยาก ในกรณีที่มีพื้นที่เพาะปลูกผลผลิตเกษตรอินทรีย์ใกล้เคียงกับพื้นที่ที่ทำเกษตรโดยมีการใช้สารเคมี ดังนั้นการจะแก้ไขปัญหาหรือหาทางออกที่เหมาะสมภาครัฐควรวางยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยมีการแบ่งเขตพื้นที่เพาะปลูก (Zoning) ให้ชัดเจนเพื่อให้่ายในการควบคุมและดูแลมาตรฐานคุณภาพผลผลิต

4) ปริมาณ ความหลากหลาย และราคาของผลผลิตเกษตรอินทรีย์

การที่ปริมาณผลผลิตเกษตรอินทรีย์ยังน้อย ราคาสูง และสินค้าไม่หลากหลายทำให้ผู้บริโภคผลผลิตเกษตรอินทรีย์ยังจำกัดแค่เฉพาะกลุ่ม ซึ่งการทำเกษตรอินทรีย์ยังมีข้อจำกัดที่ยังไม่สามารถผลิตในระดับเกษตรกรรมขนาดใหญ่ได้ ทำให้มีต้นทุนสูง และบางครั้งให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่าการเพาะปลูกโดยใช้สารเคมี เนื่องจากผลผลิตมีแนวโน้มเสียหายได้ง่ายกว่าและในการทำเกษตรอินทรีย์จะต้องมีการดูแลเอาใจใส่และใช้แรงงานในการดูแลมาก ดังนั้นจึงต้องมีการขยายพื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น ส่งเสริมการผลิตสินค้าให้มีความหลากหลายตรงตามความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ประกอบการรายใหญ่ก็มีความพยายามในการเพิ่มพื้นที่การผลิตสินค้าจากการทำเกษตรอินทรีย์ โดยจะต้องมีการควบคุมและบริหารจัดการที่ดี มีการตรวจรับรองที่เข้มงวดได้มาตรฐาน ซึ่งถ้าทำได้จะส่งผลดีต่อทั้งเกษตรกรเองและผู้บริโภค

จากประเด็นปัญหาและสถานการณ์ของเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยพบว่า ภาครัฐยังขาดการสนับสนุนองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้กับเกษตรกรและผู้บริโภคเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ การรับรองมาตรฐานที่ยังขาดองค์กรที่ให้การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่เชื่อถือได้ในระดับโลก โครงสร้างของการทำเกษตรแบบเดิมเป็นปัญหาและอุปสรรคกับเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ คือ เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ที่มีพื้นที่ติดกับเกษตรกรที่ใช้สารเคมีจะทำให้เกิดความยากลำบากในการบริหารจัดการ ภาครัฐควรเข้ามาแก้ปัญหาโดยการจัดแบ่งโซนพื้นที่เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องความหลากหลาย ปริมาณ และราคาของผลผลิต ที่ต้องจะต้องมีการปรับปรุงพัฒนาเพื่อเกิดการขยายตลาดและกลุ่มผู้บริโภค

2.5 นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้อง

ภาครัฐมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนเรื่องของเกษตรอินทรีย์ในระดับประเทศ ซึ่งรัฐบาลและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ รวมถึงแผนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ ไว้ดังนี้

2.5.1 นโยบายกรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2559

กรมส่งเสริมการเกษตรได้มีนโยบายเพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานตามแนวนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงเกษตรสหกรณ์ โดยนโยบายส่งเสริมการเกษตรปี 2559 ได้กล่าวถึงการส่งเสริมการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรกรรมยั่งยืน ในการสร้างความมั่นคงในอาชีพ สร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน และเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของเกษตรกร การบูรณาการการทำงานให้เกษตรกร ชุมชน และหน่วยงานภาคีต่าง ๆ มีส่วนร่วมในลักษณะที่ได้ประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย (win-win) ดำเนินการแบบเบ็ดเสร็จครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ มีการขับเคลื่อนนโยบายการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มโอกาสการแข่งขัน โดยให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มทำเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรอินทรีย์ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2558)

2.5.2 นโยบายการลดต้นทุนและการเพิ่มโอกาสในการแข่งขันสินค้าเกษตร ปี 2559

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายให้ปี 2559 เป็นปีแห่งการลดต้นทุนในการผลิตและเพิ่มโอกาสในการแข่งขัน โดยมีการดำเนินงานเร่งด่วนในเรื่องการสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ การลดต้นทุนการผลิต และมีการดำเนินงานต่อเนื่องในเรื่องของการทำการเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่ ปัจจัยการผลิต และตรงกับความต้องการของตลาด เช่น สินค้าเกษตรอินทรีย์ สินค้าที่ดีต่อสุขภาพผู้สูงอายุ เป็นต้น สนับสนุนให้เกษตรกรผลิตผลผลิตที่มีคุณภาพ ไม่มีสิ่งเจือปน มีสุขอนามัยที่ดีในระดับสากล รวมถึงการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรและที่ดินทำกิน (กรมพัฒนาที่ดิน, 2559)

2.5.3 นโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปี 2560

พลเอกฉัตรชัย สาริกัลป์ยะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กล่าวถึงนโยบายของกระทรวงฯ ในปี 2560 เป็นปีแห่งการยกระดับสินค้าเกษตรสู่ความมั่นคง โดยมีนโยบายที่สำคัญหลายด้าน เช่น โครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ โครงการเกษตรอินทรีย์ การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning) เป็นต้น โดยกรมวิชาการเกษตรได้ดำเนินการขับเคลื่อนตามนโยบายโดยบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ในเรื่องของโครงการเกษตรอินทรีย์ จะตรวจรับรองแหล่งผลิตพืชอินทรีย์ 2,200 แปลง ใน 8 ชนิดพืช ตรวจรับรองการคัดบรรจุพืชอินทรีย์จำนวน 60 โรง รวมถึง

การสร้างศูนย์ต้นแบบผลิตปุ๋ยอินทรีย์แบบเติมอากาศจำนวน 25 โรง ถ่ายทอดความรู้การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้กับผู้ที่สนใจ 4,500 ราย (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559ข)

2.5.4 แผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558 - 2593

ในแผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกล่าวถึงการปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งในเรื่องของการเกษตรและความมั่นคงของอาหารมีแนวทางการมุ่งเน้นการจัดการความเสี่ยงในภาคเกษตรจากภัยธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางภูมิอากาศ การสร้างความพร้อมในการรับมือและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้และศักยภาพของเกษตรกรในการปรับตัว รวมถึงการสร้างรายได้เพิ่มจากการพัฒนาสินค้าเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และการรักษาความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน สนับสนุนการรวมกลุ่มเครือข่ายในการผลิตและจำหน่ายสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากการเกษตรในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง พัฒนาดราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อยกระดับราคา ประชาสัมพันธ์ให้กับผู้บริโภคเห็นถึงความแตกต่างของผลกระทบต่อสุขภาพระหว่างสินค้าเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมกับสินค้าเกษตรทั่วไปรวมถึงขยายตลาดสินค้าทั้งในและต่างประเทศ สนับสนุนเกษตรกรรายย่อยในการจัดการตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ควบคู่ไปกับการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและปลอดภัย เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชนได้อย่างยั่งยืน ลดความเปราะบางต่อปัจจัยเสี่ยงจากภูมิอากาศและความผันผวนของตลาด

ในภาคเกษตรกรรมการลดก๊าซเรือนกระจกและส่งเสริมการเติบโตที่ปล่อยคาร์บอนต่ำ จะมุ่งเน้นการจัดการด้านการเกษตรที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่ำและก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วม (co-benefits) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ และการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร รวมถึงการสร้างศักยภาพความพร้อมของเกษตรกรเพื่อรองรับเทคโนโลยีและการจัดการด้านการลดก๊าซเรือนกระจก โดยสนับสนุนการปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ลดการใช้ทรัพยากรในการผลิตเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำ ส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรด้วยระบบเกษตรกรรมยั่งยืน สนับสนุนแนวทางและมาตรการทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice: GAP) รวมถึงการผลิตปุ๋ยสัตว์และประมงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อความเปราะบางของระบบนิเวศ พร้อมกับพัฒนาระบบการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน และมาตรฐานอื่น ๆ เช่น GAP GMP HACCP และ CoC นอกจากนี้มีการพัฒนางานวิจัยและจัดทำพื้นที่ต้นแบบเพื่อสาธิตการพัฒนาการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมแก่เกษตรกร เช่น การพัฒนาเมล็ดพันธุ์พืชเพื่อนำไปสู่การเป็นศูนย์กลางการผลิตเมล็ดพันธุ์

พืช การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การเพิ่มผลผลิตต่อไร่ การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดินและน้ำ การเก็บเกี่ยวและการจัดการภายหลังการเก็บเกี่ยว การจัดการวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร การแปรรูปผลผลิต และการจัดการด้านการตลาด เป็นต้น และถ่ายทอดสู่ชุมชน รวมทั้งจัดตั้งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันผ่านตัวอย่างชุมชนหรือเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ การสร้างความพร้อมและพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร โดยการเผยแพร่องค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้มีความพร้อมในการรองรับเทคโนโลยีและการจัดการเพื่อลดก๊าซเรือนกระจก เช่น การจัดการน้ำในนาข้าว การเลือกใช้ปุ๋ย การจัดการธาตุอาหารเฉพาะที่ เพื่อลดปริมาณการใช้ปุ๋ย การปลูกพืชคลุมดิน เป็นต้น

การเร่งผลักดันให้เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้เกิดการผนวกประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับการกำหนดนโยบายการพัฒนาในทุกระดับเพื่อขับเคลื่อนไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันให้ภาคส่วนต่าง ๆ สามารถรับมือและปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งนโยบายและแผนด้านการเกษตรนั้นจะมุ่งเน้นการสร้างความพร้อมให้แก่เกษตรกรในการรับมือและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รักษาความมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะสำหรับประชากรและครัวเรือนที่มีรายได้น้อย ส่งเสริมการจัดการที่ดินในภาคการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับศักยภาพ และมีความสมดุลระหว่างการผลิตอาหารและพลังงาน ส่งเสริมการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสร้างความพร้อมและโอกาสในการปรับปรุงประสิทธิภาพของกระบวนการผลิต เพิ่มมูลค่าของผลผลิต แก่เกษตรกรในการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตภาคการเกษตรไปสู่เกษตรคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558)

2.5.5 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)

การจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มีแผนงานโครงการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ โดยส่งเสริมการผลิตและบริโภคอาหาร เครื่องดื่ม และ

ผลิตภัณฑ์ที่ส่งผลดีต่อสุขภาพ โดยส่งเสริมมาตรการให้แรงจูงใจทางภาษีแก่ผู้ผลิตอาหาร ผู้จำหน่าย และร้านอาหาร จัดบริการอาหารสุขภาพผักและผลไม้ปลอดสารพิษเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ผู้บริโภค และการให้เงินอุดหนุนแก่เกษตรกรที่ปลูกพืชผักผลไม้เกษตรอินทรีย์ และมีแนวทางในการพัฒนาภาคการเกษตร โดยส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ในการรวบรวม คัดเลือก และปรับปรุงพันธุ์กรรมพืช สัตว์ สัตว์น้ำ และจุลินทรีย์ของท้องถิ่น สร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรแบบมีส่วนร่วม การปรับระบบการผลิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตรมีความปลอดภัย และตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคที่หลากหลาย โดยไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อมของประเทศ รวมทั้งสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการศึกษาทางเลือก และกำหนดกระบวนการในการศึกษา วิจัย พัฒนา และกลไกการกำกับดูแลอย่างเคร่งครัดและเหมาะสม

การยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารเข้าสู่ระบบมาตรฐานและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพะ ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารให้ได้คุณภาพมาตรฐานและความปลอดภัย และการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพะ โดยให้ความรู้ด้านกระบวนการผลิตตามมาตรฐาน รวมถึงส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารสำหรับผู้บริโภคเฉพาะกลุ่มที่มีมาตรฐานเฉพาะ อาทิ สินค้าเกษตรอินทรีย์ สินค้าฮาลาล และสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ขับเคลื่อนการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง โดยการสร้างแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนเข้าสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ผ่านมาตรการทางการเงินการคลัง การส่งเสริมการผลิต การยกระดับราคาสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้แตกต่างจากสินค้าเกษตรที่ใช้สารเคมี ตลอดจนมาตรการส่งเสริมการตลาด และแนวทางอื่น ๆ เช่น การใช้หลักการคาร์บอนเครดิต เป็นต้น การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับกลุ่มผู้บริโภค การพัฒนาระบบการรับรองมาตรฐานและการพิสูจน์ตรวจสอบคุณภาพสินค้าเกษตรอินทรีย์ การส่งเสริมกระบวนการตรวจรับรองแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการจัดทำไชนิ่งระบบเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นรูปธรรม โดยนำร่องในพื้นที่ที่มีความพร้อมและเหมาะสม และเชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือการท่องเที่ยววิถีไทยเพื่อขยายฐานรายได้

เสริมสร้างศักยภาพของสถาบันเกษตรกรและการรวมกลุ่ม ให้เป็นกลไกหลักในการบริหารจัดการตลอดห่วงโซ่มูลค่าของอุตสาหกรรมเกษตร โดยอาศัยแนวคิดและกระบวนการสหกรณ์เป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบคลุมเกษตรกรและประชาชนในทุกพื้นที่และขยายผลเชื่อมโยงเครือข่ายระบบการผลิต การตลาดและการเงิน กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน และคลัสเตอร์ที่เชื่อมโยงกับภาคอุตสาหกรรม ร่วมกับการขับเคลื่อนและสนับสนุนการดำเนินธุรกิจ การเกษตรแบบประชารัฐ การลงทุนแบบความร่วมมือภาครัฐและภาคเอกชน และการทำเกษตรพันธสัญญาที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและมีความเป็นธรรม สนับสนุนการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร และการใช้

ประโยชน์จากฐานทรัพยากรชีวภาพเพื่อต่อยอดองค์ความรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง โดยนำผลการวิจัยและพัฒนามาใช้ประโยชน์ในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ในเชิงพาณิชย์ที่หลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดบนพื้นฐานของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาคเกษตรกร ภาคเอกชน และภาครัฐ

ส่งเสริมและเร่งขยายผลแนวคิดการทำงานเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยส่งเสริมขยายผลและพัฒนาการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งในรูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ รวมถึงการทำเกษตรกรรมตามหลักการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี โดยสนับสนุนบทบาทเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในการขับเคลื่อนและการปรับกลไกและโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรที่จำเป็นในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนควบคู่การใช้สารเคมีการเกษตรที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์ชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

2.5.6 แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)

จากปัญหาของภาคเกษตรในเรื่องของแรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เกษตรกรไม่มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ/มีหนี้สิน เกษตรกรบางส่วนไม่มีที่ดินทำกิน ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ภัยธรรมชาติ และทรัพยากรเกษตรเสื่อมโทรม จึงมีการทำแผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) โดยมียุทธศาสตร์ ดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559ก)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ 5 แนวทาง คือ

1. ขยายผลตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. สร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในอาชีพเกษตรกรรม โดยสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ สร้างแรงจูงใจ สร้างระบบกองทุนสวัสดิการเกษตรกร และปรับโครงสร้างหนี้สินเกษตรกร
3. ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืน โดยส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน สร้างองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยได้มาตรฐาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความสำคัญของอาหารปลอดภัย/สินค้าเกษตรทั่วไป
4. พัฒนาองค์ความรู้สู่เกษตรกรมืออาชีพ สร้างองค์ความรู้ด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด การบริหารจัดการ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านศูนย์การเรียนรู้ สร้างความเข้มแข็ง

ให้กับสหกรณ์การเกษตรให้ต่อยอดในเชิงธุรกิจได้ และขยายฐานองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านไปสู่เกษตรกรและชุมชน

5. สร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร โดยพัฒนาต้นแบบการผลิตสินค้าเกษตรมาตรฐานมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมและขยายผลจากชุมชนไปอำเภอ จังหวัด และประเทศ ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายวิสาหกิจด้านเกษตร

ยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน โดยผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐานรองรับความต้องการของตลาด ซึ่งควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตร กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารให้เป็นมาตรฐานบังคับ มีการลดต้นทุนในการผลิตและเพิ่มโอกาสในการแข่งขัน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเอกชน ภาครัฐ และเกษตรกรในรูปแบบประชารัฐ ส่งเสริมเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรจากการผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ มีเอกลักษณ์ และมีมูลค่าสูงตามความต้องการของตลาดเฉพาะกลุ่ม ส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พัฒนาชุมชนเกษตร/ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบครบวงจร สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์พืชที่มีคุณภาพ จัดตั้งศูนย์บริหารจัดการสินค้าเกษตรในพื้นที่เชื่อมโยงตลาดชุมชน จังหวัดผ่านเครือข่ายสถาบันเกษตรกร สนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการเกษตร มีการถ่ายทอดความรู้การขยายสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ผ่านระบบอีคอมเมิร์ซ และสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการรวบรวมผลงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านการเกษตร เพื่อนำมาเผยแพร่และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้สนใจ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 บริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน มีแนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตร โดยส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ สร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าในการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตร และการทำการเกษตรอย่างรับผิดชอบ ส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม/เกษตรอินทรีย์ ลดปริมาณการใช้สารเคมี ส่งเสริมการทำเกษตรปลอดสารพิษ เกษตรอินทรีย์ ส่งเสริมการนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรกลับมาแปรรูปใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น (Zero waste)

2.5.7 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551 – 2554 มีทั้งหมด 4 ยุทธศาสตร์หลัก ดังนี้ (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2551)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรม เพื่อเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้และเทคโนโลยีการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำอย่างบูรณาการทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง และมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมทั้งห่วงโซ่อุปทาน การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ และการจัดทำฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน เพื่อเป็นการพัฒนารูปแบบการทำเกษตรของเกษตรกรรายย่อยจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ และสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร/กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ โดยการเชื่อมโยงเครือข่าย การสร้างกระบวนการเรียนรู้ และองค์ความรู้ร่วมกัน โดยมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาการผลิตและสร้างเครือข่ายสู่การพึ่งตนเอง และการพัฒนาช่องทางการตลาดรองรับผลผลิตส่วนเกิน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเสริมสร้างศักยภาพการทำเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์สู่สากล เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งในรูปของกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบการให้มีความเข้มแข็ง และยกระดับมาตรฐานและระบบการตรวจรับรอง รวมทั้งการพัฒนาระบบและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทางการค้าและการตลาด และการจัดระบบการบริการเพื่อการส่งออก เพื่อขยายศักยภาพการผลิตเพื่อการจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีมาตรการสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาการผลิตและเครือข่ายทั้งระบบเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย และการพัฒนาตลาดสู่สากล

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไทย เพื่อสร้างความร่วมมือและเชื่อมโยงในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบและเอกภาพในการบริหารจัดการ โดยมีมาตรการสำคัญ ได้แก่ การกำหนดกลไกระดับนโยบายในการบริหารจัดการและขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ และการจัดระบบการประสานความร่วมมือเพื่อนำไปสู่การรวมพลังของทุกภาคส่วน

2.5.8 (ร่าง) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (พ.ศ. 2560 – 2564)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2564 มีประเด็นยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในการดำเนินการเพื่อพัฒนาในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ ดังนี้ (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2559)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมการวิจัย การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมให้เกิดการวิจัย การพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเกษตร

อินทรีย์ ตลอดจนการนำผลการวิจัย องค์ความรู้และนวัตกรรมต่าง ๆ เผยแพร่ให้บุคลากรทุกภาคส่วน ได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์ได้จริง เป็นสิ่งสำคัญต่อการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาการผลิตสินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์ โดยการสร้างความเข้มแข็งในการผลิตเกษตรอินทรีย์ จะต้องมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ในกระบวนการผลิต ทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โครงสร้างพื้นฐาน รูปแบบในการผลิต ปัจจัยการผลิต ความรู้ทางการผลิต การแปรรูป การบรรจุเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้า เป็นการเพิ่มศักยภาพการผลิต ให้ตรงตามมาตรฐานและความต้องการของตลาด ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับ SDGs (Sustainable Development Goals) ในระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์

ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาการตลาดสินค้าและบริการ และการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ สินค้าและบริการด้านเกษตรอินทรีย์ มีความเข้มแข็งได้รับความเชื่อมั่นและการยอมรับจากผู้ผลิตและผู้บริโภคทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ มีการพัฒนาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง อาทิ ผู้บริโภครับรู้และตระหนักถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของการบริโภคสินค้าและบริการ อันจะนำมาสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริโภค คุณภาพของสินค้าและบริการด้านเกษตรอินทรีย์ ให้มีมาตรฐานได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ และสามารถเทียบเคียงกับมาตรฐานสากลได้ มีความหลากหลายของสินค้าและบริการ อุปสงค์ และอุปทานของสินค้าและบริการด้านเกษตรอินทรีย์ สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค มีช่องทางการตลาดที่แพร่หลาย ผู้บริโภคมีความสะดวกในการซื้อสินค้าและบริการด้านเกษตรอินทรีย์

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไปสู่การปฏิบัติตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับท้องถิ่น โดยมีกลไกในการให้ความรู้และคำแนะนำ ตลอดถึงการติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ มีการบูรณาการให้เกิดผลเป็นรูปธรรม รวมทั้งจัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการโครงการต่าง ๆ ให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์

จะเห็นว่าในแต่ละยุทธศาสตร์ที่มีการกำหนดแนวทางขึ้นมานั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาและขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ให้มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่ยอมรับและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ โดยสามารถปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรมและเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

2.5.9 แผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2556 - 2559

ในแผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2556-2559 มียุทธศาสตร์ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรและสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรและภาคเกษตร เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเกษตรกร ทั้งในมิติทางสังคม

เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พัฒนาการผลิตและการบริหารจัดการสินค้าเกษตร โดยส่งเสริมการผลิต รายสินค้าและเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์ เพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต พัฒนาคุณภาพและ มาตรฐานสินค้าเกษตร ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Product) มีการส่งเสริมการผลิต และใช้สารชีวภาพและชีวภัณฑ์ต่าง ๆ ส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเศรษฐกิจสีเขียวในภาคเกษตร ส่งเสริมการทำการเกษตรแบบกลุ่มการผลิตหรือเครือข่ายวิสาหกิจ (Cluster) เพื่อเพิ่มขีด ความสามารถในการแข่งขัน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2556)

2.5.10 แผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2560 - 2564

ในแผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2560-2564 นั้นจะให้ความสำคัญกับการ พัฒนาเกษตรกรในทุกช่วงวัย ทั้งระดับบุคคล และกลุ่ม/องค์กร เพื่อสร้างรากฐานที่เข้มแข็งแก่ภาค การเกษตร โดยส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้และทักษะด้านการเกษตรและปลูกฝัง ทักษะที่ดีต่ออาชีพการเกษตร พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer สามารถใช้ องค์ความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และนวัตกรรมในการบริหารจัดการการผลิต และการตลาดสินค้า เกษตร และเป็นกำลังสำคัญของภาคการเกษตรในอนาคตทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ พัฒนาเกษตรกร ต้นแบบและสามารถถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ พัฒนาองค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจ ชุมชนโดยส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร ทั้งกลุ่มส่งเสริมอาชีพการเกษตรกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน และพัฒนาให้เป็น Smart Group สามารถบริหารจัดการกลุ่ม พัฒนาผลิตภัณฑ์ และก้าวสู่การเป็นผู้ประกอบการที่เข้มแข็งในอนาคต ส่งเสริมให้องค์กรเกษตรกร และชุมชนประกอบกิจการด้านการเกษตร เพื่อเพิ่มช่องทางและโอกาสทางการตลาดให้กับสินค้า เกษตรและผลิตภัณฑ์ของเกษตรกร รวมถึงการสร้างมูลค่าจากวิถีชีวิตของชุมชนเกษตร เช่น การ ท่องเที่ยวเชิงเกษตร การแปรรูปผลผลิต เป็นต้น

การมุ่งเน้นส่งเสริมการพัฒนาระบบการผลิตสินค้าเกษตร โดยให้เกษตรกรมีความรู้ความ เข้าใจเรื่องปัจจัยการผลิต และสนับสนุนให้เข้าถึงปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ และสามารถผลิตพันธุ์พืช และปัจจัยการผลิตไว้ใช้เองในไร่นา ถ่ายทอดองค์ความรู้/จัดกระบวนการเรียนรู้แก่เกษตรกร ส่งเสริม การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อผลิตสินค้าเกษตรที่มี คุณภาพ ได้มาตรฐาน เป็น Smart Product ส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อร่วมกันบริหาร จัดการและเพิ่มอำนาจการต่อรอง รวมถึงส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่ม และการเชื่อมโยงตลาด จากการ สร้างเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภคที่เกื้อกูลกัน และประสานกับองค์กร/หน่วยงานต่าง ๆ ในการ

เชื่อมโยงตลาด ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างตราสินค้า (Brand) (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2559)

2.5.11 ยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหารกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ.2556 – 2559)

ส่งเสริมการผลิตอาหารคุณภาพดี ลดการสูญเสีย และมีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมในการสนับสนุนการผลิตที่ได้มาตรฐานความปลอดภัยด้านอาหารตลอดห่วงโซ่การผลิต สร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบการผลิตอาหารที่ได้มาตรฐานมากขึ้น เช่น แรงจูงใจด้านการตลาด แรงจูงใจในด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นผู้มีความรู้ในมิติต่าง ๆ ในการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต ลดการสูญเสียของผลผลิตการเกษตร โดยการส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากอาหารรวมทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารตั้งแต่ในระดับครัวเรือนและชุมชน การรักษาสีเขียวภาพการผลิตอาหารอย่างยั่งยืน สนับสนุนการจัดทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ประมง และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสานแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อความหลากหลาย โดยสนับสนุนการทำการเกษตรยั่งยืนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน และวนเกษตร เป็นต้น เสริมสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสม เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้กับเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2555)

2.5.12 แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555 – 2559

มียุทธศาสตร์ในการปรับฐานการผลิตและการบริโภคให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรด้วยระบบเกษตรกรรมยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ เกษตรทฤษฎีใหม่ และวนเกษตร รวมถึงห้ามใช้สารเคมีทางการเกษตรในพื้นที่สูงและพื้นที่ต้นน้ำ ให้การสนับสนุนทุนทางทรัพยากรเพื่อสร้างแรงจูงใจแก่เกษตรกรในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่น การจัดหาแหล่งทุนและสร้างกลไกทางการตลาดเพื่อรองรับสินค้าเกษตรอินทรีย์ การให้ความรู้ในการจัดการวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร การลดใช้สารเคมีในภาคการเกษตรโดยหันมาใช้วิธีธรรมชาติแทน ควบคู่กับการส่งเสริมการแปรรูปผลผลิต การเพิ่มมูลค่า และการจัดการด้านการตลาด รวมถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรและบริการเป็นระบบครบวงจร เป็นต้น เสริมสร้างศักยภาพผู้ผลิตเกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งที่เป็นเครือข่ายเกษตรกรหรือชุมชน และผู้ประกอบการให้มีความเข้มแข็ง สนับสนุนการสร้างตลาดสินค้าเกษตรตามมาตรฐานเกษตรกรรมยั่งยืนในทุกระดับ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด รวมถึงสร้างแรงจูงใจให้กับผู้ผลิตสินค้าที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และมาตรฐาน GAP สนับสนุนการพัฒนาและจัดทำพื้นที่ต้นแบบเพื่อสาธิตการเรียนรู้รูปแบบการผลิตที่ใช้

เทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555)

2.5.13 แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560-2564

ในยุทธศาสตร์การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน มีกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งมีตัวชี้วัดในเรื่องของร้อยละของจำนวนฟาร์มที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช และร้อยละของพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รวบรวมความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560 - 2564 จากภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีในเรื่องของการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ การจัดทำฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ และการประเมินสภาพแวดล้อมภายในประเทศที่มีจุดแข็งในเรื่องความใส่ใจและตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพมากขึ้นของประชาชน โดยเฉพาะการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น เกษตรกรปลูกพืชตามหลักวิธีปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี ผู้ประกอบการดำเนินธุรกิจโดยผลิตสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Corporate Social Responsibility: CSR) และแบ่งปันและเอื้อต่อกันเพื่อสร้างคุณค่าให้กับสังคม (Creating Shared Value: CSV)

ในแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560-2564 ได้มีกลยุทธ์ในการส่งเสริมพัฒนาให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนสัมพันธ์กับสุขภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมี และอาหารที่ผลิตมาจากการทำเกษตรอินทรีย์ และแนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี ส่งเสริมการพัฒนากิจการผลิตสินค้าทางการเกษตรของประเทศให้มีคุณภาพและปลอดภัย ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และแนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี เพื่อสร้างมูลค่าการส่งออกที่แตกต่างจากการส่งออกสินค้าทางการเกษตรจากภูมิภาคเดียวกัน และมีการพัฒนาต่อยอดสินค้าให้มีความเป็นเอกลักษณ์ ให้ความรู้แก่ทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดความตระหนักและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และค่านิยมการใช้ชีวิตประจำวันในการบริโภคสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยสนับสนุนการเลือกใช้สินค้า เช่น สินค้าติดฉลากสิ่งแวดล้อม ฉลากสินค้าเกษตรอินทรีย์ ฉลากแสดงประสิทธิภาพการใช้พลังงานหรือทรัพยากรของสินค้า ฉลากแสดงการปล่อยก๊าซคาร์บอนออกสู่บรรยากาศ ฯลฯ หรือโรงแรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยวที่มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และภาชนะหรือวัสดุหรืออุปกรณ์พลาสติกชีวภาพที่สามารถย่อยสลายได้ในธรรมชาติ ไม่เป็นสารตกค้างหรือเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม สนับสนุนแหล่งเงินทุนและกลไกทางการตลาด เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำ

การเกษตรให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และได้รับผลตอบแทนสูงขึ้น โดยเฉพาะการจัดหาแหล่งทุนเพื่อลงทุนด้านเกษตรอินทรีย์ และสร้างกลไกทางการตลาดรองรับการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ พัฒนามาตรฐานสินค้าเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับมาตรฐานความปลอดภัย โดยสนับสนุนให้มีการรับรองสินค้าที่ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของต่างประเทศ ส่งเสริมการพัฒนาปุ๋ยอินทรีย์เพื่อการทำเกษตรที่เหมาะสมกับชนิดของดิน และความต้องการสารอาหารของแต่ละชนิดพืช เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี สนับสนุนงานวิจัยและพัฒนา และจัดทำพื้นที่ต้นแบบ เพื่อสาธิตการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะวิธีปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี และการเกษตรอินทรีย์ สำรวจและประกาศแนวเขตพื้นที่เกษตรอินทรีย์ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรและชุมชนมีการรวมกลุ่มในการทำเกษตรอินทรีย์ รวมถึงสนับสนุนแนวทางและมาตรการการทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีแผนงานในการส่งเสริมให้ลดการใช้สารเคมีในพื้นที่สูงและพื้นที่ต้นน้ำ ควบคู่กับส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ และใช้มาตรการการอนุรักษ์ดินและน้ำเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559)

จากนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และแผนพัฒนาต่าง ๆ ที่ภาครัฐได้กำหนดออกมาเพื่อช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้การทำเกษตรอินทรีย์ขยายตัวเพิ่มขึ้น ช่วยแก้ไขปัญหาของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ เช่น การพัฒนาด้านการวิจัย การเพิ่มมูลค่าผลผลิต การพัฒนาตลาดสินค้าและการบริการ และการลดความเสียหายของผลผลิต เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสนใจการทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น ผู้ประกอบการสนใจช่องทางการตลาดเกี่ยวกับอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ และผู้บริโภคสนใจการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยไม่มีสารเคมีตกค้าง สอดรับกับทิศทางการพัฒนาของนานาชาติที่หันมาใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ นอกจากนี้ยังช่วยให้ภาครัฐบรรลุเป้าหมายในเรื่องของการพัฒนาประเทศที่ลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และเกิดการพัฒนายั่งยืน

2.6 ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

ผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจการเพื่อสังคมได้สะท้อนคุณค่าซึ่งมักเป็นนามธรรม และวัดเป็นตัวเลขได้ยาก ซึ่งผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) สามารถแสดงถึงคุณค่าที่ตีมูลค่าเป็นตัวเงินได้อย่างใกล้เคียงที่สุด โดยเปรียบเทียบกับการลงทุนที่จำเป็นต่อการสร้างประโยชน์ดังกล่าว นอกจากจะใช้ SROI เป็นเครื่องมือในการวางแผนอนาคตหรือทบทวนอดีตแล้ว การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนยังทำให้กระบวนการและกลยุทธ์ของกิจการเพื่อสังคมเด่นชัดขึ้น เนื่องจากบางครั้งผู้ประกอบการเพื่อสังคม

เน้นการสร้างผลลัพธ์ทางสังคมจนละเลยการออกแบบกระบวนการและกลยุทธ์ขององค์กรอย่างเป็นระบบ (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2558)

2.6.1 นิยามความหมาย

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) มีการให้นิยามความหมายในหลากหลายแบบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) หมายถึง การนำผลลัพธ์ด้านสังคม (Social Impact) ในด้านต่าง ๆ ที่กิจการสร้างมาคำนวณหามูลค่า (Monetized Value) เป็นตัวเงิน แล้วเปรียบเทียบกับมูลค่าทางการเงินของต้นทุนที่ใช้ไปในการดำเนินกิจการเพื่อดูว่ากิจการสร้างผลลัพธ์ทางสังคมคิดเป็นมูลค่าเท่าไรต่อเงิน 1 บาทที่ลงทุนไป” (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2558)

“SROI – Social Return on Investment เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์คุณค่าที่เพิ่มขึ้นกับบรรดาผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มทุกภาคส่วนที่เป็นเชิงสังคม โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติและพฤติกรรมที่เป็นการดำเนินชีวิตของประชาชน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่ไม่อาจจะประเมินมูลค่าได้ในลักษณะของตัวเงินหรือกิจการหรือโครงการที่ไม่ทำกำไร” (จิรพร สุเมธีประสิทธิ์, ม.ป.ป.)

“ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) คือ กรอบในการวัดและการประเมินในรูปแบบทางการเงิน จากแนวคิดในเชิงคุณค่าเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม และปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยรวมต้นทุนและผลประโยชน์ทางสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ” (Nicholls, Lawlor, Neitzert, & Goodspeed, 2009)

“SROI คือ การแปรผลด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นมูลค่าทางการเงินที่จับต้องได้ ช่วยให้องค์กรและนักลงทุนได้เห็นภาพรวมของผลประโยชน์จากการลงทุนด้านเวลา เงิน และทรัพยากรอื่น ๆ ผลประโยชน์นั้นสามารถเห็นได้ในแง่ของ “ผลตอบแทน” สำหรับแต่ละบุคคล ชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อม” (Lawlor, Neitzert, & Nicholls, 2008)

จากการให้นิยามความหมายดังกล่าวข้างต้นผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน คือ กรอบในการวัดผลลัพธ์ทางสังคมของธุรกิจ มูลนิธิ หรือกิจการเพื่อสังคมต่าง ๆ โดยการเปรียบเทียบเป็นมูลค่าทางการเงินด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมว่าสิ่งที่ทำนั้นให้ผลตอบแทนทางสังคมมากน้อยขนาดไหน และคุ้มค่าต่อการดำเนินการหรือไม่ ซึ่งคิดเปรียบเทียบกับมูลค่าของเงิน 1 บาทที่ลงทุนไป

2.6.2 หลักการ

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ 1) การประเมิน เป็นการประเมินโดยขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงจากการที่มีการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการนั้นแล้ว 2) การพยากรณ์ เป็นการคาดการณ์มูลค่าทางสังคมที่จะเกิดขึ้นจากการโครงการหรือกิจกรรมนั้นถ้ามีการดำเนินการ (Lawlor et al., 2008) ซึ่งมีหลักการของการวัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนทั้งหมด 7 ข้อ ดังนี้ (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2558)

1. คำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) หมายถึง บุคคลหรือองค์กรที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากกิจการที่มีการดำเนินงานเพื่อสังคม การที่กิจการดึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น และในทุกกระบวนการ จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การประเมินผลลัพธ์เที่ยงตรงและรอบด้านมากยิ่งขึ้น เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงนั้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะสามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงและช่วยแยกแยะระหว่างผลลัพธ์ที่สำคัญและไม่สำคัญ

2. เข้าใจสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลง

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเป็นการวัดสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับการบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งในเชิงบวกและลบ โดยจะต้องคิดให้รอบคอบและรอบด้านว่ากิจการนั้น ๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง และจะบันทึกและอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นได้อย่างไร

3. ใช้ค่าแทนทางการเงินตีค่าผลสำคัญ

ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) คือ ค่าประมาณเพื่อแทนมูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์ทางสังคม ในกรณีที่เราไม่ทราบค่าการเงินที่แน่นอน ผลลัพธ์ทางสังคมบางผลลัพธ์อาจไม่ได้มีค่าเป็นตัวเงินโดยตรงแต่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีราคาในตลาด ซึ่งสามารถนำค่าแทนทางการเงินมาใช้ประเมินมูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์ แต่ค่าแทนทางการเงินที่จะนำมาประเมินต้องสามารถแทนผลลัพธ์ทางสังคมที่ต้องการวัดจริง ๆ ได้ และต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ด้วย การหาค่าแทนทางการเงินสำหรับผลลัพธ์ทางสังคมที่ไม่ใช่ตัวเงินโดยตรงจะช่วยให้การวิเคราะห์ครบถ้วน รอบด้าน และเพิ่มอำนาจให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียบางกลุ่มที่อยู่นอกกรอบการคำนวณเปรียบเทียบต้นทุนกับประโยชน์ เพราะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอยู่นอกกระบวนตลาดและไม่มีมูลค่าทางการเงินโดยตรง

4. รวมเฉพาะสิ่งที่เป็นสาระสำคัญ

การประเมินผลลัพธ์และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนที่ต้องเก็บรวบรวมข้อมูลจำเป็นจะต้องแยกแยะระหว่างปัจจัยที่สำคัญกับปัจจัยที่ไม่สำคัญ เนื่องจากเรื่องของต้นทุนในการเก็บข้อมูล และถ้าจะนำผลการประเมินไปใช้ได้จริงจะต้องคัดสรรเฉพาะผลลัพธ์ทางสังคมที่เป็นข้อสำคัญ การตัดสินใจว่าผลลัพธ์อะไรบ้างที่สำคัญต้องอาศัยการอ้างอิงพันธกิจขององค์กร (กระบวนการภายใน) และการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่อยากสร้างประโยชน์ให้ (กระบวนการภายนอก) โดยให้สมดุลระหว่างกระบวนการภายในและภายนอก

5. หลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างเกินจริง

การระบุว่าคนหรือองค์กรอื่น (Attribution) มีส่วนแก้ปัญหาอย่างไรเป็นปัจจัยสำคัญในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน เพราะไม่ใช่แค่กิจการหรือโครงการที่เราทำเพียงหนึ่งเดียวที่พยายามแก้ปัญหาสังคมหรือสิ่งแวดล้อม ยังมีหน่วยงานภาครัฐ องค์กรการกุศล มูลนิธิ และองค์กรอื่น ๆ ที่พยายามแก้ไข และการคำนวณนั้นเป็นไปได้ยากที่จะคำนวณผลลัพธ์ทางสังคมที่เรามีส่วนสร้างนั้นคิดเป็นสัดส่วนเท่าไรของผลลัพธ์ทั้งหมด โดยเฉพาะกรณีที่เราไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานอื่นตรง ๆ ในกรณีเหล่านี้จึงต้องอ้างอิงแนวโน้มในอดีตและตัวชี้วัดมาตรฐาน (Benchmark) เพื่อช่วยประเมินสัดส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากงานของเรา

6. เน้นความโปร่งใสทุกขั้นตอน

เนื่องจากผลลัพธ์ทางสังคมมักจะเป็นคุณค่าเชิงนามธรรมที่วัดยาก การประเมินทุกขั้นตอนอย่างโปร่งใสจึงเป็นหลักการพื้นฐานที่จำเป็น ซึ่งควรจัดทำเอกสารบันทึกปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลลัพธ์ ตัวชี้วัด และมาตรฐานที่ใช้ และควรแจกแจงถึงแหล่งที่มา วิธีเก็บข้อมูล และวิธีพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ในการประเมิน เมื่อประเมินเสร็จสิ้นควรให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับทราบผล และเสนอข้อคิดเห็น และเสนอองค์กรว่าผลประเมินที่ได้ควรนำไปปรับปรุงการดำเนินงานอย่างไรในอนาคต

7. พร้อมรับการตรวจสอบ

ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนบางคนอาจมองว่าการประเมินนั้นออกมาสูงเกินจริง หรือว่าต่ำเกินไป บางคนอาจตั้งคำถามเกี่ยวกับวิธีการเก็บข้อมูลหรือความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลที่ใช้เป็นค่าแทน ดังนั้นจึงควรเตรียมพร้อมรับการตรวจสอบผลการประเมินจาก

ผู้เชี่ยวชาญภายนอกซึ่งจะช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถตัดสินใจได้ว่า การประเมินที่ทำนั้นตรงไปตรงมาและสมเหตุสมผลหรือไม่

หลักการของผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนทั้ง 7 ข้อ สามารถสรุปได้ คือ การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนควรมีการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับองค์กรให้ครอบคลุมเพื่อสามารถช่วยวิเคราะห์แยกแยะผลลัพธ์ที่สำคัญและไม่สำคัญ ซึ่งในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนต้องวัดสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางบวกและลบในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง จากนั้นผลลัพธ์ที่ได้จะต้องมีการคิดเป็นตัวเงิน ถ้าผลลัพธ์ไหนไม่สามารถคิดเป็นตัวเงินได้โดยตรงสามารถนำค่าแทนทางการเงินมาใช้ในการคำนวณได้ นอกจากนี้ควรมีการอ้างอิงแนวโน้มในอดีตและตัวชี้วัดมาตรฐาน เพื่อช่วยประเมินสัดส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจะต้องโปร่งใสและสามารถให้หน่วยงานภายนอกตรวจสอบได้

2.6.3 ขั้นตอนการประเมิน

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนมีขั้นตอนการประเมิน โดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2558)

1. การวางแผน เป็นขั้นตอนที่จะต้องเข้าใจเป้าหมายในการวิเคราะห์การประเมิน การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน เข้าใจองค์กรหรือกิจการ สามารถระบุกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากนั้นจึงกำหนดขอบเขตการวิเคราะห์ เลือกตัวชี้วัด และวางแผนแหล่งข้อมูลที่จะใช้
2. การนำไปปฏิบัติ ในขั้นตอนนี้จะต้องมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวชี้วัด เกณฑ์มาตรฐาน และบรรทัดฐานเพื่อสร้างกรณีฐาน จากนั้นแปลงตัวชี้วัดผลลัพธ์เป็นมูลค่าทางการเงิน วิเคราะห์รายรับรายจ่ายขององค์กรและความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประเมินมูลค่าที่เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลาและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน
3. การรายงาน รวบรวมการวิเคราะห์และจัดทำรายงานการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนขององค์กรและสื่อสารผลการประเมินไปยังกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
4. การแปลงเป็นกิจกรรมปกติขององค์กร นำผลการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนที่ได้มาผสาน ปรับปรุง หรือพัฒนาการดำเนินกิจการขององค์กร

Lawlor et al. (2008) ได้มีการวิเคราะห์สรุปขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนไว้ตามตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 สรุปขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

ขั้นตอนหลัก	ขั้นตอนย่อย
1. การกำหนดขอบเขตและวางแผนผลกระทบ	1. กำหนดพารามิเตอร์สำหรับการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน 2. ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องโดยจัดลำดับความสำคัญ 3. พัฒนาทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง ที่มีการระบุถึง inputs process outputs outcomes และ impacts
2. การรวบรวมข้อมูล	1. เลือกตัวชี้วัด 2. ระบุมูลค่าทางการเงินและตัวแทน 3. เก็บรวบรวมข้อมูล
3. การสร้างแบบจำลองและการคำนวณ	1. วิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (input) 2. ผลประโยชน์ที่เพิ่มขึ้น 3. มูลค่าของโครงการในอนาคต 4. คำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) 5. ดำเนินการวิเคราะห์ Sensitivity Analysis 6. กำหนดมูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้น และระยะเวลาการคืนทุน
4. การรายงานและนำไปใช้ประโยชน์	1. เตรียมรายงาน SROI 2. สื่อสารและนำไปใช้ประโยชน์

ซึ่งการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน สามารถคำนวณได้จากสูตร (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2558)

$$\text{ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = \frac{\text{มูลค่าปัจจุบันทั้งหมด}}{\text{มูลค่าการลงทุนที่ใช้ไป}}$$

โดยขั้นตอนในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนนั้น องค์กรที่จะต้องประเมิน SROI ต้องมีการกำหนดขอบเขตและวางแผน ที่จะวิเคราะห์ผลในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในประเด็นใดบ้าง จากนั้นต้องมีการระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องให้ครอบคลุม จากนั้นวิเคราะห์ตัวชี้วัดที่จะนำมาใช้ในการประเมิน รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดที่วิเคราะห์ได้ กำหนดตัวเงินหรือค่าแทนทางการเงิน และนำผลที่ได้มาคำนวณหา SROI จากนั้นจัดทำรายงานผล

การประเมิน SROI เผยแพร่ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับทราบ และนำมาวิเคราะห์ว่าการดำเนินการขององค์กรเป็นอย่างไร จะมีกลยุทธ์อะไรมาช่วยปรับปรุง ส่งเสริม และพัฒนาการดำเนินการ

2.6.4 ประโยชน์

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนมีประโยชน์คล้ายกับการวิเคราะห์ฐานะทางการเงินของบริษัททั่วไปที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือทบทวนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกิจการเพื่อสังคม เพื่อนำมาปรับปรุงกลยุทธ์ กระบวนการ หรือแม้แต่โมเดลธุรกิจของกิจการต่อไปในอนาคต นอกจากนี้จะประเมินผลการทำงานขององค์กรยังสามารถใช้อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ในการสื่อสารผลงานต่อนักลงทุนและสาธารณะ เนื่องจากตัวเลขเป็นสิ่งที่คนเข้าใจง่าย จดจำง่าย นำไปเปรียบเทียบกับตัวเลขอื่น ๆ ได้ เป็นภาษาทางการเงินซึ่งนักลงทุนมีความคุ้นเคย และนำไปประกอบการตัดสินใจในการลงทุนได้อย่างรวดเร็ว กล่าวโดยสรุปผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเป็นเครื่องมือในการวางแผนกลยุทธ์และปรับปรุงองค์กร ตลอดจนสื่อสารผลลัพธ์และดึงดูดนักลงทุน (สถณี อาชวานันทกุล และภัทรพร แยมละออ, 2558)

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เป็นเครื่องมือในการพิสูจน์และปรับปรุง ในแง่ของการพิสูจน์ SROI เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการแสดงและสื่อสารคุณค่าทางสังคม จะช่วยให้องค์กรและนักลงทุนเชื่อว่าองค์กรหรือกิจการนั้นให้อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมที่มากหรือน้อย และได้สร้างคุณค่าทางสังคมหรือไม่ นอกจากนี้ SROI ยังช่วยให้พนักงานขององค์กรมองเห็นการทำงาน และตรวจสอบงานที่พวกเขาดำเนินการจากมุมมองใหม่ ข้อมูลเชิงลึกที่สร้างขึ้นนี้สามารถสร้างการตัดสินใจได้ในอนาคตซึ่งจะช่วยปรับปรุงโครงการและองค์กรที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประโยชน์ของ SROI ประกอบด้วย (Lawlor et al., 2008)

1. Triple bottom-line เป็นแนวทางที่ครอบคลุมสำหรับมูลค่าให้สมดุลทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วยด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
2. ความรับผิดชอบ โดยการให้ทั้งตัวเลขและเรื่องราวเพื่อสนับสนุนตัวเลขเหล่านั้น ขั้นตอนกระบวนการของ SROI ทำให้การสร้างคุณค่าทางสังคมมีความโปร่งใส
3. การจัดการการเปลี่ยนแปลง เมื่อใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการวางแผน เน้นข้อมูลโดยการวิเคราะห์สามารถให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญเกี่ยวกับประสิทธิภาพของกิจกรรมที่มีอยู่จุดอ่อนและผลกระทบที่ไม่คาดคิด แต่มีผลกระทบเกิดขึ้น
4. ประสิทธิภาพและต้นทุน มุ่งเน้นผลกระทบที่สำคัญ ซึ่ง SROI อาจเป็นวิธีที่ประหยัดเวลาและคุ้มค่าในการเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงการหรือองค์กรที่สร้างขึ้น
5. อัตราส่วน อัตราส่วนของ SROI เป็นตัวบ่งชี้ที่ง่ายและชัดเจนในคุณค่าขององค์กรที่สร้างขึ้นสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

นอกจากประโยชน์ดังกล่าวข้างต้นแล้วยังมีผู้ที่กล่าวถึงประโยชน์ที่เป็นไปได้กับองค์กรที่ทำงานเชิงสังคมและโครงการลงทุนเชิงสังคม ได้แก่ (จิรพร สุเมธีประสิทธิ์, ม.ป.ป.)

1. การบริหารผลกระทบจากโครงการ ดัชนีชี้วัดทางการเงินที่เกิดจากการตีค่าผลตอบแทนทางสังคม สามารถช่วยนักวิเคราะห์บริหารได้ว่าสิ่งใดที่อาจจะเกิดขึ้น หากมีการเปลี่ยนแปลงด้านกลยุทธ์ ขณะเดียวกันก็อาจจะช่วยในการประเมินความเหมาะสมเชิงกลยุทธ์ในการสร้างผลตอบแทนเชิงสังคม หรือแสวงหาวิธีการที่ดีกว่าในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

2. การประเมินการลงทุน แนวคิดของผลตอบแทนทางสังคมช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน สามารถมองเห็นภาพของเงินช่วยเหลือและเงินกู้ในมุมมองของการลงทุนในองค์กร แทนที่จะมองว่าเป็นเงินอุดหนุนหรือเงินชดเชย ซึ่งเรื่องนี้อาจจะช่วยเปลี่ยนทัศนคติของสาธารณชน รวมทั้งผู้มีหน้าที่กำหนดนโยบายและผู้รับผิดชอบโครงการ และทำให้เห็นว่าทุกบาทที่ลงทุนไปจะเชื่อมโยงไปถึงผลตอบแทนทางสังคม

3. การสร้างคำศัพท์ SROI เมื่อเกิดแนวคิดนี้ขึ้น ได้มีส่วนทำให้ “ผลกระทบทางสังคม” (Social Impact) เปลี่ยนไปใช้คำกลางเดียวกันว่า “ผลตอบแทนจากการลงทุน” (Return on Investment) นอกจากนั้นในระยะหลังพบว่าทั้งนักลงทุนและนักการเงินจากสถาบันการเงินต่างเพิ่มความสนใจ SROI เพื่อใช้ในการแสดงหรือวัดมูลค่าทางสังคมของการลงทุน นอกเหนือจากเครื่องมือวัดทางการเงินที่วัดด้วย Return on Investment (ROI)

4. SROI จัดทำได้ไม่ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรที่มีบัญชีตีค่าของกิจกรรมเชิงสังคมอยู่แล้ว และมีข้อมูลเกี่ยวกับผลลัพธ์อย่างเพียงพออยู่แล้ว จะสามารถประหยัดเวลาและความพยายามที่จะใช้ในการทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder mapping) และกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเริ่มต้นวิเคราะห์ SROI

ในส่วนของประโยชน์ที่ได้จากการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ทำให้องค์กรที่ประเมินสามารถทราบถึงมูลค่าทางสังคมที่องค์กรมีเมื่อเทียบกับเงินลงทุน 1 บาท เพื่อดูว่าการดำเนินการขององค์กรที่ให้กับสังคมนั้นเกิดความคุ้มค่ามากหรือน้อย และนำไปเปรียบเทียบกับองค์กรอื่นที่มีการดำเนินการคล้ายกัน เพื่อปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ขององค์กรให้มีประสิทธิภาพและดียิ่งขึ้น และช่วยในการตัดสินใจที่จะดำเนินการลงทุนในเรื่องนั้น ๆ ขององค์กร

2.6.5 ข้อจำกัด

ข้อจำกัดที่อาจจะเกิดขึ้น จากการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ได้แก่ (จิรพร สุเมธีประสิทธิ์, ม.ป.ป.)

1. อาจจะมีประโยชน์ทางสังคมที่มีระดับความสำคัญสูงมากต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แต่ยังไม่สามารถตีค่าออกมาเป็นตัวเงินได้ นอกจากนั้นการวิเคราะห์ด้วย SROI อาจจะไม่สามารถระบุตัวเลขเดียวได้อย่างชัดเจน แต่ให้กรอบแนวทางในการค้นหาผลกระทบต่อสังคมจากกิจกรรมของกิจการ จึงเป็นไปได้ว่า ผลการวิเคราะห์ทางการเงินอาจจะไม่ใช่คำตอบสุดท้าย อาจจะต้องมีเทคนิคอื่นเข้ามาช่วยยืนยัน เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและความมั่นใจ ตลอดจนเกิดการไม่ยอมรับของทุกฝ่าย

2. อันตรายประการหนึ่งของ SROI คือ ผู้คนอาจจะเน้นหนักกับตัวเลขทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ติดตามกระบวนการที่เหลืให้ครบถ้วน เพื่อให้ผลตอบแทนทางสังคมได้รับการพิสูจน์และมีการปรับปรุงให้ดีขึ้น นอกจากนั้น กิจการต้องสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับพันธกิจและคุณค่าของตน และสร้างความเข้าใจว่ากิจกรรมด้านการลงทุนของตนเปลี่ยนโลกได้อย่างไร ไม่ใช่เพียงได้สร้างผลงานหรือผลผลิตได้ หากแต่สร้างความแตกต่างอะไรได้บ้าง เพื่อดึงเอาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาสนับสนุน และร่วมในการลงทุนอย่างเหมาะสม หากให้ความสำคัญกับการตีค่าเป็นตัวเลขทางการเงินเป็นหลัก ก็อาจจะละเลยพันธกิจและละทิ้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. SROI เป็นกิจกรรมที่อาจจะต้องการเวลาในการดำเนินการเพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูล ที่มากเพียงพอที่จะทำการวิเคราะห์ได้ และอาจจะไม่สามารถได้ข้อมูลตั้งแต่แรกที่มีการดำเนินการ และบางกิจการอาจจะยังไม่เคยทำการประเมินผลลัพธ์ระยะยาวและในทางตรงมาก่อน โดยเฉพาะด้านสภาพแวดล้อม จึงยากในการทำความเข้าใจกับประเด็นเหล่านี้

4. ผลลัพธ์และผลกระทบหลายประการไม่สามารถนำไปเกี่ยวข้องกับการคิดมูลค่าเป็นตัวเงินได้โดยง่าย การแสวงหาตัวแทนเพื่อใช้ในการแทนมูลค่าเป็นตัวเงินอาจจะไม่เหมาะสม อาจจะต้องปรับเปลี่ยนตัวแทนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเหมาะสม

ข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นได้จากการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน คือ เรื่องตัวเลขทางการเงินของมูลค่าทางสังคมที่นำมาวิเคราะห์นั้นบางครั้งไม่สามารถตีค่าออกมาเป็นตัวเงินได้ หรือไม่สามารถระบุออกมาเป็นตัวเลขเดียวได้อย่างชัดเจนจึงต้องมีเทคนิคเข้ามาช่วยสนับสนุน และบางครั้งในการวิเคราะห์มักจะเน้นไปที่ตัวเงินเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ผลการวิเคราะห์ที่ได้ไม่ได้มีการพิจารณาถึงเรื่องของกระบวนการที่เหลือย่างครบถ้วน โดยในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนต้องใช้เวลาในการดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดครบถ้วน ซึ่งในบางครั้งอาจจะไม่มีข้อมูลในช่วงเริ่มแรกของการดำเนินการ และสุดท้ายคือผลลัพธ์และผลกระทบบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นตัวเงินได้โดยง่าย การหาค่าตัวแทนทางการเงินที่เหมาะสมอาจจะต้องมีการปรับเปลี่ยนจนกว่าจะได้ตัวแทนที่เหมาะสม

2.7 โครงการสามพรานโมเดล

2.7.1 ความเป็นมา

เริ่มต้นจากโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์อยากได้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มาบริการลูกค้าและมีความสนใจในการสนับสนุนเกษตรกรรอบ ๆ ในอำเภอสามพราน ซึ่งจากการสอบถามเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณ 99% ใช้สารเคมีในการทำเกษตร และส่วนใหญ่ขายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นผู้กำหนดราคา ในขณะที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมต้นทุนที่สูงขึ้นตามราคาสารเคมีได้ ทำให้มีปัญหานี้สินเพิ่มขึ้น สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมก็เสื่อมโทรมลง เกษตรกรส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรแบบนี้มาทั้งชีวิต แต่การที่เกษตรกรไม่สนใจทำเกษตรอินทรีย์เนื่องจากมีกระบวนการที่ค่อนข้างยุ่งยาก รุ่นพ่อแม่ก็ทำเกษตรเคมีมาโดยตลอด อีกทั้งไม่มีตลาดรองรับผลผลิตอินทรีย์ที่ปลูกได้ ซึ่งค่อนข้างจำกัดในตลาดเฉพาะกลุ่มรักสุขภาพเท่านั้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการรวมกลุ่มธุรกิจเชิงคุณค่าสามพราน ซึ่งมีสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เข้ามาช่วยหาทางเลือกให้กับเกษตรกรที่ต้องการจะเปลี่ยนจากการทำเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์

โดยการดำเนินโครงการเริ่มจากการจัดหาตลาดทางเลือกให้กับเกษตรกร ซึ่งมีเกษตรกรเข้าร่วมมากขึ้นจึงเกิดเป็นโครงการสามพรานโมเดลเพื่อให้เกษตรกรในอำเภอสามพรานละเลิกสารเคมีและมีการจัดตั้งมูลนิธิสังคมสุขใจเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดล เป็นแกนนำมีส่วนร่วมเชื่อมโยงผู้ผลิตและผู้บริโภคและมีสินค้าที่มีมาตรฐาน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและยกระดับห่วงโซ่คุณค่าอินทรีย์สู่ผู้บริโภค บนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และได้มีการระดมความร่วมมือกับทุกภาคส่วนทั้งเกษตรกรในอำเภอสามพราน นักวิชาการจิตอาสา หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ในการระดมความคิด วางแผนงาน ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่สนใจ และขยายเครือข่ายให้เพิ่มมากขึ้น ในการดำเนินการของโครงการได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (มูลนิธิสังคมสุขใจ, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 2.17 แผนผังการเชื่อมโยงในโครงการสามพรานโมเดล
ที่มา: มูลนิธิสังคมสุขใจ (ม.ป.ป.)

ภาพที่ 2.18 การบูรณาการขับเคลื่อนสามพรานโมเดล
ที่มา: มูลนิธิสังคมสุขใจ (ม.ป.ป.)

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษา สามพรานโมเดล ผู้ศึกษาได้ทำการค้นคว้าหาข้อมูลการศึกษา และงานวิจัยต่าง ๆ ที่มีความคล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา ดังนี้

วิชาชา ภูจินดา (2558) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยใช้หลักนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชน 4 พื้นที่ ใน 4 ภาค ของประเทศไทย ได้แก่ ชุมชนบ้านนาเวียง จังหวัดลำปาง ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม ชุมชนเลม็ด จังหวัดสุราษฎร์ธานี และชุมชนโคกไม้้งาม จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีการศึกษาการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในแต่ละชุมชน โดยมีการเข้าไปสังเกตการณ์และ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ และสมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน มีการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนและผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า โดยมีการเปรียบเทียบก่อนและหลังการประยุกต์หลักการนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม จากนั้นจะนำเสนอแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ตามหลักการนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม และมีการจัดทำคู่มือการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนตามหลักการนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนตามหลักการนิเวศวิทยาอุตสาหกรรมที่สำคัญที่สุด คือ วิสัยทัศน์และมุมมองการพัฒนาของผู้นำชุมชน รองลงมา คือ ความตระหนักและความร่วมมือของประชาชนในชุมชน สำหรับปัจจัยภายนอก คือ การสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนทั้ง 4 พื้นที่ มีค่าตั้งแต่ 1-25 ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงานของแต่ละชุมชน ปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของแต่ละพื้นที่ที่ลดลงจากการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนตามหลักการนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม มีค่าตั้งแต่ 100-2,200 ตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า ซึ่งจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่ใช้ในกิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงานของแต่ละชุมชน สำหรับแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตามหลักการนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม ได้แก่ การวิเคราะห์ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภายในชุมชนให้เหมาะสม การส่งเสริมการเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน การพัฒนาขั้นตอนการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนตามหลักการนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2557) ได้มีการศึกษาการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) กรณีศึกษาการดำเนินงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยมีการศึกษาการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของสสส. ที่สำคัญ ทั้งหมด 7 ด้าน คือ 1) ด้านการควบคุมการบริโภคยาสูบ 2) ด้านการป้องกันอุบัติเหตุทางถนน 3) ด้านการส่งเสริมการออกกำลังกาย 4) ด้านการบริโภคอาหาร 5) ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค 6) ด้านผู้พิการและผู้สูงอายุ และ 7) ด้านเด็กและเยาวชน โดยศึกษาผลลัพธ์จากปัจจัยพื้นฐาน 3 ด้าน คือ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อประเมินความคุ้มค่าด้านผลประโยชน์ทางสังคม ปรับปรุงหรือพัฒนาการดำเนินงานของแผนงานหรือโครงการที่ผ่านมาให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และสะท้อนมูลค่าทาง

สังคมของการลงทุนในการดำเนินงานของสสส. โดยมีการศึกษาเปรียบเทียบตั้งแต่ช่วงเริ่มดำเนินแผนงานหรือโครงการจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าในแต่ละด้านมีผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้ 1) ด้านการควบคุมการบริโภคยาสูบ SROI = 18 2) ด้านการป้องกันอุบัติเหตุทางถนน SROI = 130 3) ด้านการส่งเสริมการออกกำลังกาย SROI = 6.2 4) ด้านการบริโภคอาหาร SROI = 13.49 5) ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค SROI = 95 6) ด้านผู้พิการและผู้สูงอายุ SROI = 6.87 และ 7) ด้านเด็กและเยาวชน SROI = 2.95 ค่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ช่วงเวลาที่นำมาวิเคราะห์หลังจากโครงการเริ่มดำเนินการ ขนาดการลงทุนในโครงการ จำนวนผู้รับประโยชน์ การเลือกใช้อัตราส่วนมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อค่าสัดส่วนของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเองอยู่แล้ว (Deadweight) สัดส่วนของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นผลจากการลงทุนในโครงการ (Attribution) การประมาณการอัตราการลดลงของผลประโยชน์ของโครงการ (Drop-off) ผลการวิเคราะห์จากโครงการเหล่านี้สามารถนำไปติดตามการลงทุนของโครงการเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานและเพื่อการตัดสินใจที่จะลงทุนโครงการในอนาคต

สุชาติ เอกไพฑูรย์ (2554) ศึกษาเรื่องการประเมินผลด้วยเครื่องมือวัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนต่อการประกอบการทางสังคม : กรณีศึกษาธนาคารปู จังหวัดชุมพร ซึ่งได้ลงพื้นที่ทำการศึกษานาคารปู บ้านเกาะเตียบ จังหวัดชุมพร เป็นธุรกิจทางสังคมที่ดำเนินการโดยชาวบ้านในพื้นที่ มีหน่วยงานเอกชน NGOs และภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน เพื่อสร้างความยั่งยืนต่ออาชีพประมงและทรัพยากรทางทะเลของชาวบ้าน ควบคู่กับการสร้างกำไรทางธุรกิจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง วิธีการในการศึกษาจะใช้วิธีการสัมภาษณ์และเข้าไปสังเกตการณ์ในพื้นที่ซึ่งมีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งกลุ่มชาวบ้านที่เป็นสมาชิกและไม่ได้เป็นสมาชิธนาคารปู ผู้ประกอบการ หน่วยงานระดับปฏิบัติการจากองค์กรต่าง ๆ ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยผลการศึกษาพบว่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนทุก 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมคิดเป็น 58.98 บาท ซึ่งถือว่าเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าในการทำธนาคารปูดังกล่าว แต่ในการศึกษาก็ยังมีข้อจำกัดบางประการจึงต้องมีการปรับปรุงวิธีการศึกษาตัวชี้วัด และระยะเวลาในการศึกษาครั้งต่อไป

Cordes (2017) นับตั้งแต่ช่วงต้นปี พศ. 2543 มีความสนใจเพิ่มขึ้นในการใช้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return of Investment: SROI) เป็นการวัดในการประเมินผลการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม (social enterprise) โดยการเปรียบเทียบกับคู่ค้าทางธุรกิจ SROI เป็นตัวชี้วัดที่เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายทางสังคมที่สร้างรายได้จากโครงการเพื่อสังคมที่สร้างรายได้และผลลัพธ์จากการบรรลุผลการดำเนินงาน ส่วนการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ (cost benefit analysis: CBA) ตามที่ใช้กับการประเมินโครงการสาธารณะ มีความคล้ายคลึงกันระหว่างผลลัพธ์ที่

CBA มีไว้สำหรับการวัดผลซึ่งเป็นเป้าหมายของการคำนวณ SROI ในการศึกษาที่กล่าวถึงการใช้ศักยภาพและข้อจำกัดของ CBA และ SROI ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับรัฐบาล ผู้บริจาค/นักลงทุน และมูลนิธิ โดยสามารถใช้เพื่อช่วยกำหนดลำดับความสำคัญในการระดมทุนและประเมินผลประสิทธิภาพจากการศึกษาพบว่า การประเมินบทบาทที่มีศักยภาพของกรอบ SROI และ CBA สำหรับการประเมินประสิทธิภาพขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไรและวิสาหกิจเพื่อสังคม ทั้งสองกรอบมีเป็นประโยชน์สำหรับการวัดผลเชิงปริมาณของการดำเนินงานที่ไม่หวังผลกำไร การคำนวณ SROI สำหรับองค์กรที่ไม่หวังผลกำไรสามารถที่จะประมาณคุณค่าทางเศรษฐกิจต่อสังคมเป็นตัวเลขของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภารกิจต่าง ๆ ส่วนข้อจำกัดคือความยากและน่าเชื่อถือของค่าแทนทางการเงินที่นำมาใช้ตีค่าเป็นตัวเงินของผลลัพธ์ทางสังคม

ณัชชา ลูกรักษ์ และดุสิต อธิณูวัฒน์ (2556) ได้ทำการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปรับเปลี่ยนเพื่อการผลิตพืชผักอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดราชบุรีที่ผ่านการอบรมโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งในการอบรมโครงการดังกล่าวจะเป็นการพัฒนากระบวนการผลิตอินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดการใช้สารเคมี มีการศึกษาปัจจัยบุคคล ความรู้ ทักษะ ศาสตร์ และสังคมต่อปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยมีการสำรวจ ใช้แบบสอบถาม และสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีประชากรกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดราชบุรีแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) เกษตรกรที่ผ่านการอบรมโครงการฯ ปี 2554 จำนวน 100 คน 2) เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์และได้รับการรับรองมาตรฐาน Organic Thailand จำนวน 2 ราย ซึ่งผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรขาดความรู้เรื่องของการห้ามใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการผลิตพืชแบบอินทรีย์ และการใช้ปุ๋ยคอกที่ต้องผ่านกระบวนการหมักก่อนนำไปใช้ แต่โดยรวมเกษตรกรมีทัศนคติที่ดีในการทำเกษตรอินทรีย์ แต่ในเรื่องของกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อน จึงต้องมีการถ่ายทอดความรู้และไปศึกษาดูงานจากเกษตรกรต้นแบบเพื่อให้เห็นตัวอย่างการดำเนินการจริงและเกิดแรงจูงใจ แล้วจึงนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล

แสงวรรณ ปาลี (2553) ได้ทำการศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรเคมีและเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้ทำการรวบรวมข้อมูลแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ และมีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับไม่มีส่วนร่วมกับกลุ่มเกษตรกร 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีไปเป็นเกษตรอินทรีย์ได้ประสบความสำเร็จ 2) กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยนเกษตรเคมีไปเป็นเกษตรอินทรีย์ และ 3) กลุ่มเกษตรกรที่เปลี่ยนกลับจากการทำเกษตรอินทรีย์ไปเป็นเกษตรเคมี ผลการศึกษาพบว่าในเกษตรกรกลุ่มแรกได้เริ่มมองเห็นถึงผลเสียของ

การทำเกษตรเคมี จึงได้มีการปรับกระบวนการคิดและเริ่มมีการศึกษาดูงานจนมีความมั่นใจแล้วจึงลองปฏิบัติ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มและเครือข่าย ขยายผลจากการผลิตพืชผักเชิงเดี่ยวไปเป็นแบบผสมผสาน ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ มีการแบ่งปันพึ่งพาอาศัยกัน และเป็นแหล่งศึกษาดูงาน ซึ่งสรุปได้เป็น 3 ปัจจัยส่วนเกษตรกรในกลุ่มที่สองมีการปรับเปลี่ยนคล้ายกับกลุ่มแรก แต่ระบบและการผลิตยังไม่หลากหลายเนื่องจากยังอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยน และกลุ่มที่สามได้มีการปรับกระบวนการคิด ได้ทดลองปฏิบัติเบื้องต้น ซึ่งพบข้อจำกัดของการทำเกษตรอินทรีย์จึงกลับไปทำเกษตรเคมี โดยพบว่าเงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการปรับเปลี่ยนในเกษตรกรกลุ่มแรกมีปัจจัย คือ ด้านการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ ด้านนิเวศพื้นที่ ด้านสุขภาพ ด้านการผลิต ด้านเศรษฐกิจ ด้านการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จากภายในและภายนอกชุมชน ด้านการเรียนรู้ ด้านการเป็นผู้นำและการรวมกลุ่ม และด้านลักษณะนิสัยและอุปนิสัย โดยมีเงื่อนไขด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านทุนทางสังคม และด้านวัฒนธรรมชุมชน ที่มีผลต่อกระบวนการปรับเปลี่ยนของเกษตรกรกลุ่มแรก ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่สองจะมีเงื่อนไขเหมือนกับกลุ่มแรกแต่แตกต่างที่ส่วนของปัจจัยในกลุ่มที่สองจะไม่มีปัจจัยในด้านการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ ด้านการเป็นผู้นำ และด้านลักษณะนิสัยและอุปนิสัย และในเกษตรกรกลุ่มที่สามที่ปรับเปลี่ยนจากการทำเกษตรอินทรีย์กลับไปทำเกษตรเคมีด้วยปัจจัยที่มีผลคือ ด้านกระบวนการทัศน์ ด้านนิเวศพื้นที่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จากภายในและภายนอกชุมชน และด้านการศึกษา

Meng, Qiao, Wu, Smith, & Scott (2017) เกษตรอินทรีย์ได้เติบโตอย่างรวดเร็วในประเทศจีนตั้งแต่ช่วยปี 1990 โดยมีสาเหตุมาจากความต้องการสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่เพิ่มขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมและประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรอินทรีย์ในระดับชาติช่วยในการพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นระบบการผลิตที่ให้ผลผลิตสูงและมีผลกระทบน้อยที่สุดต่อสิ่งแวดล้อม โดยตัวชี้วัดที่ใช้วัดประสิทธิภาพการทำฟาร์มและผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมได้จากการทบทวนวรรณกรรมและมีการตรวจสอบจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ค่าทางเศรษฐกิจ (ทางการเงิน) ของปัจจัยการผลิต การผลิตพืชผล และผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม ได้ถูกวัดและบูรณาการในการเปรียบเทียบระหว่างเกษตรอินทรีย์และเกษตรดั้งเดิม โดยในปี 2013 การจัดการพื้นที่เกษตรอินทรีย์มีอยู่ประมาณ 0.97% ของที่ดินทำกินทั้งหมดของประเทศหรือครอบคลุมพื้นที่ 1.158 ล้านเฮกตาร์ ซึ่งถ้าหากผลผลิตพืชอินทรีย์ลดลง 10% -15% ต่ำกว่าผลผลิตทั่วไปจากการทำเกษตรดั้งเดิม ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรอินทรีย์ (เช่น การลดการชะละลายของไนเตรต การเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่เพาะปลูก การเพิ่มการกักเก็บคาร์บอนและการลดลงของก๊าซเรือนกระจก) จะคิดเป็นมูลค่า 1,912 ล้านหยวน (320.2 ล้านเหรียญสหรัฐ) และการลดต้นทุนการผลิตทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้ 3,110 ล้านหยวน (518.3 ล้านเหรียญสหรัฐ) การ

สูญเสียทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการลดลงของผลผลิตพืชผลจากเกษตรอินทรีย์มีมูลค่า 6,115 ล้านบาท (1,019.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐ) แม้ว่าการทำเกษตรอินทรีย์อาจถูกมองข้าม เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างการดำเนินงานด้านการเกษตร ระบบนิเวศ และมนุษย์ การประหยัดค่าใช้จ่ายในการผลิตและผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรอินทรีย์ที่วัดได้ในการศึกษา ได้รับการชดเชยอย่างมากสำหรับความสูญเสียทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการลดลงของผลผลิตพืช สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าการจ่ายเงินเพื่อประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรอินทรีย์ควรจะรวมไว้ในนโยบายสาธารณะ

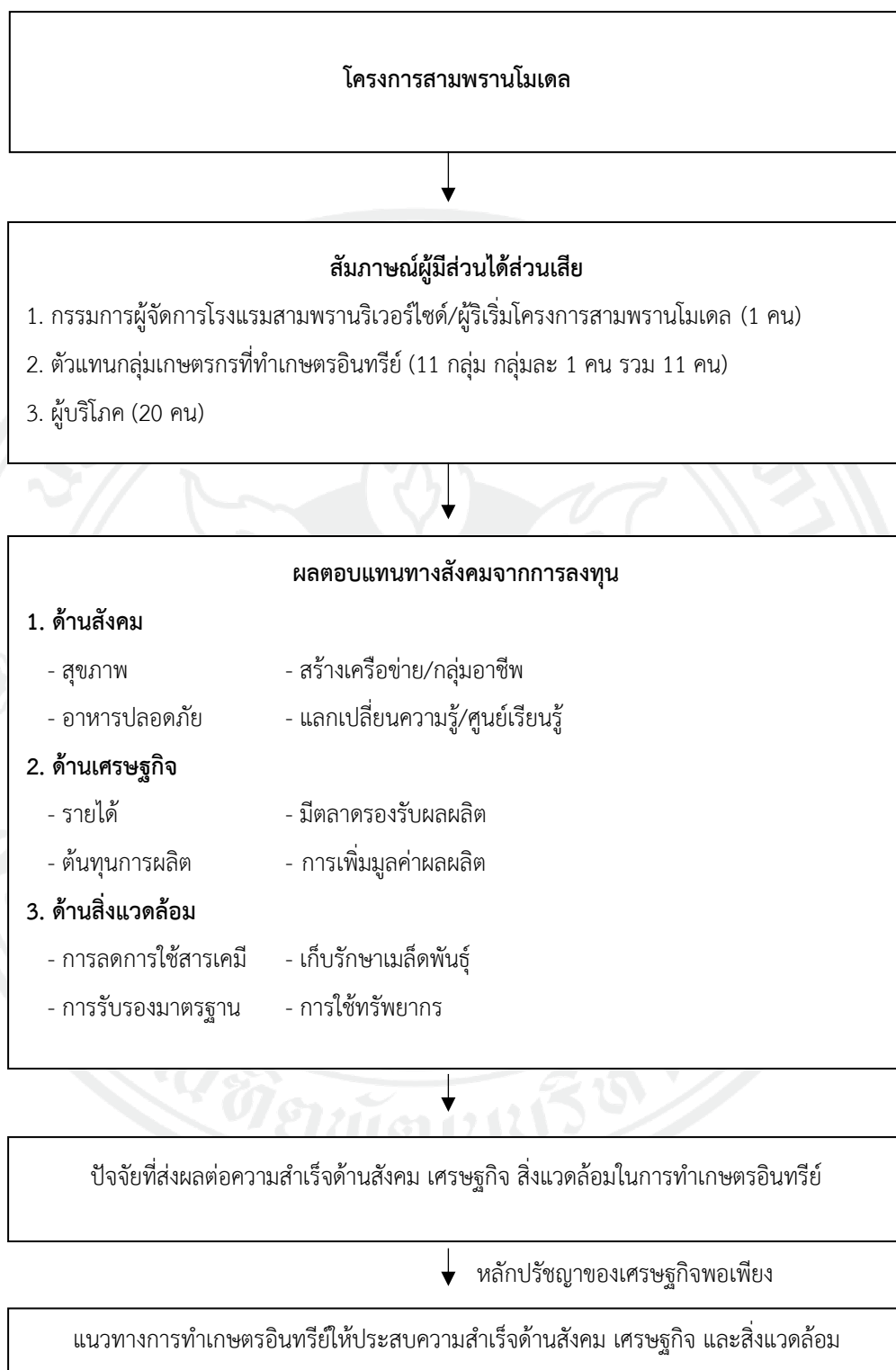
จากการได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าในแต่ละงานวิจัยมีการทำการศึกษารื่องผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนทั้งในชุมชนหรือองค์กร ซึ่งในแต่ละงานวิจัยก็มีการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษานี้ โดยการศึกษางานวิจัยแต่ละงานผู้ศึกษาก็ได้รับแนวคิดและวิธีการศึกษาในเรื่องผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการศึกษารึ้นนี้ อีกทั้งยังม้งานวิจัยที่ศึกษาถึงปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรค ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนไปทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดตัวชี้วัดและเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ผลการศึกษาในครั้งนี้ต่อไป

การทบทวนวรรณกรรมในประเด็นหัวข้อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารึ้นนี้ทำให้ทราบถึงความเป็นมาและรูปแบบของระบบเกษตรในประเทศไทย ปัญหาในภาคการเกษตรของประเทศไทย และผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร จากนั้นได้ศึกษาถึงแนวคิดของการทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นระบบเกษตรทางเลือกที่อิงระบบธรรมชาติ รูปแบบของตลาด ระบบการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีการศึกษานโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และมาตรการต่าง ๆ ของภาครัฐที่ได้มีการสนับสนุนเรื่องของเกษตรอินทรีย์ การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการลดการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร และการสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดลที่มีการสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ จัดหาช่องทางการตลาด สนับสนุนองค์ความรู้ และพัฒนาการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ศึกษาเรื่องผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ในประเด็นความหมาย หลักการ ขั้นตอนการประเมิน ประโยชน์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แล้วนำมาปรับใช้ในการกำหนดตัวชี้วัด และวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

บทที่ 3 วิธีการศึกษา

3.1 กรอบแนวคิดของการศึกษา

กรอบแนวคิดในภาพที่ 3.1 เป็นกรอบที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย โดยทำการศึกษาโครงการสามพรานโมเดล ในพื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งในโครงการสามพรานโมเดลมีกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์เข้าร่วมทั้งหมด 11 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมจำนวน 8 กลุ่ม และจังหวัดใกล้เคียงอีก 3 กลุ่ม คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี และราชบุรี ในโครงการสามพรานโมเดลมีการดำเนินงานต่าง ๆ เช่น การจัดตลาดสุขใจ ตลาดสุขใจสัญจร โครงการทำเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน “สุขใจออร์แกนิก” เป็นต้น ในการวิจัยนี้มีการศึกษาเรื่องผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ซึ่งการศึกษาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนได้มีการลงพื้นที่สำรวจกิจกรรมการทำเกษตรอินทรีย์ และสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับโครงการ คือ กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และเป็นผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล ตัวแทนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ และผู้บริโภค ผลที่ได้จากการศึกษาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน นำมาวิเคราะห์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในการทำเกษตรอินทรีย์ และเสนอแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดของการศึกษา

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษานี้ได้มีการศึกษาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดล โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสำรวจกิจกรรมการทำเกษตรอินทรีย์และสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

3.2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน คือ

- การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง
 - 1) กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และเป็นผู้เริ่มโครงการสามพรานโมเดล จำนวน 1 คน เนื่องจากสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการสามพรานโมเดลได้อย่างครบถ้วนในประเด็นที่ต้องการศึกษา
 - 2) ประธานหรือตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ จำนวน 11 คน โดยเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษาได้
- การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบบังเอิญ
 - 1) ผู้บริโภค จำนวน 20 คน โดยกำหนดโควตาสัมภาษณ์ผู้บริโภคที่มาเลือกซื้อสินค้าที่ตลาดสุขใจ สัปดาห์ละ 5 คน จำนวน 4 สัปดาห์หรือ 1 เดือน เพื่อเป็นการกระจายข้อมูล

3.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

แบบสัมภาษณ์ โดยมีแนวคำถามเพื่อนำมาใช้ประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จากนั้นนำมาวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งมีประเด็นดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์/ผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล โดยแบ่งประเด็นที่สัมภาษณ์ออกเป็น 7 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 1) ที่มาของโครงการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับที่มา เป้าหมาย การดำเนินงาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการสามพรานโมเดล
- 2) กิจกรรมโครงการ สัมภาษณ์การดำเนินโครงการว่ามีกิจกรรมไหนบ้างที่มีการดำเนินการ และส่วนไหนที่ไม่ได้ดำเนินการแล้ว และแต่ละกิจกรรมส่งผลในด้านไหนบ้าง
- 3) การบริหารจัดการโครงการ ปัญหาและอุปสรรค การดำเนินงานของโครงการมีการบริหารจัดการอย่างไร พบปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง และมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร

4) ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่ได้จากการดำเนินโครงการสามพรานโมเดลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีอะไรบ้าง

5) ปัจจัยที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ และการดำเนินงานของโครงการจะมีการปรับปรุงหรือพัฒนาไปในทิศทางไหนต่อไป

6) ความต้องการในการรับการสนับสนุนช่วยเหลือ จากหน่วยงานใดบ้างเพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จตามเป้าหมาย

7) ข้อเสนอแนะและแนวทางการดำเนินการในอนาคตให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม

2. แบบสัมภาษณ์เกษตรกร โดยสัมภาษณ์หัวหน้าหรือตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ในโครงการสามพรานโมเดล โดยแบ่งประเด็นสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) การเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล สัมภาษณ์เกษตรกรถึงการประกอบอาชีพก่อนที่จะมาเข้าร่วมโครงการ แรงจูงใจที่เข้าร่วมโครงการ การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางแก้ไขในการดำเนินการ

2) กิจกรรมโครงการ เกษตรกรได้มีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมโครงการอย่างไร และสิ่งที่เกษตรกรต้องการให้ทางโครงการปรับปรุงหรือเพิ่มเติมการดำเนินการ

3) การบริหารจัดการ ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการแก้ไข

4) การทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความสำเร็จ สัมภาษณ์เกษตรกรถึงปัจจัยและแนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ

3. แบบสัมภาษณ์ผู้บริโภค โดยสัมภาษณ์ผู้บริโภคที่มามีเลือกซื้อสินค้าที่ตลาดสุขใจ โดยแบ่งประเด็นสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) การบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ สัมภาษณ์ผู้บริโภคถึงความสนใจในการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ ก่อนที่จะมีตลาดสุขใจผู้บริโภคซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ไหนและมีความเชื่อมั่นในสินค้าเพราะอะไร และทำไมถึงสนใจเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์จากตลาดสุขใจ

2) ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ ช่องทางการตลาดของโครงการสามพรานโมเดลมีประโยชน์ประโยชน์ต่อผู้บริโภคและเกษตรกรอย่างไร และช่องทางการตลาดในรูปแบบออนไลน์หรือไม่อย่างไร

3) การช่วยเหลือหรือสนับสนุนเกษตรกร ผู้บริโภคมีส่วนช่วยสนับสนุนเกษตรกรเรื่องใดบ้าง และอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในโครงการสามพรานโมเดลสามารถพึ่งตนเองได้

4) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3.4 การตรวจสอบเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มาตรวจสอบความตรง (Validity) ซึ่งบอกถึงความแม่นยำของเครื่องมือที่จะวัด โดยใช้วิธี Item-Objective Congruence Index (IOC) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญจะพิจารณาจากค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องเกินกว่า 0.5 จึงจะสามารถนำมาใช้ได้ ถ้าค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่าใกล้ 1 แสดงว่าข้อคำถามเหมาะสม ตามหลักการแล้วควรมีผู้ประเมินพิจารณาข้อคำถามอย่างน้อย 3 ท่าน โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน เป็นผู้ตรวจสอบความตรงของข้อคำถาม (วิสาชา ภูจินดา, 2558ก)

จากการนำแนวคำถามการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการศึกษาครั้งนี้ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ประเมินพิจารณาแนวคำถามเพื่อตรวจสอบความตรงของข้อคำถาม พบว่าค่าดัชนีความสอดคล้องของแนวคำถามทุกข้อมีค่ามากกว่า 0.5 (ภาคผนวก ข) ซึ่งแสดงว่าแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นคำถามที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้สัมภาษณ์ได้

3.5 วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือ เอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจข้อมูลกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ และจากการสัมภาษณ์การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ประสบความสำเร็จทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้การทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ และเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ วิธีการศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

1) ทำการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับระบบการเกษตรในประเทศไทย การทำเกษตรโดยใช้สารเคมี แนวคิดเกษตรอินทรีย์ ข้อมูลพื้นฐานของโครงการสามพรานโมเดล นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้อง การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากลงทุน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กับกรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และเป็นผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล ประธานหรือตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์และผู้บริโภค

3) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จากข้อมูลที่ได้สำรวจเก็บรวบรวม โดยนำมาวิเคราะห์ทั้งหมด 3 ด้าน คือ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละด้านมีประเด็นพิจารณา ดังตารางที่ 3.1, 3.2 และ 3.3 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.1 ประเด็นพิจารณาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนด้านสังคม

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลลัพธ์	ตัวชี้วัด	หน่วย
หัวหน้าหรือตัวแทน กลุ่มเกษตรกรที่ทำ เกษตรอินทรีย์ (จำนวน 9 คน)	สุขภาพดีขึ้น	ค่ารักษาพยาบาลที่จ่าย	ราคา : บาท (ใช้ค่า ต้นทุนสุขภาพของ เกษตรกร เป็นค่า แทนทางการเงิน)
	แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ในกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม	การเข้าร่วมประชุม เครือข่าย	จำนวน : ครั้ง/เดือน
	อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ และ ปราชญ์มาอบรมให้ ความรู้	การเข้าร่วมอบรม	จำนวน : ครั้ง/ปี

ตารางที่ 3.2 ประเด็นพิจารณาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนด้านเศรษฐกิจ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลลัพธ์	ตัวชี้วัด	หน่วย
หัวหน้าหรือตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่ทำ เกษตรอินทรีย์ (จำนวน 9 คน)	ต้นทุนการผลิต	- ค่าปุ๋ย - ค่าเมล็ดพันธุ์ - ค่าจ้างแรงงาน - ค่าน้ำมัน - ค่าน้ำ - ค่าไฟฟ้า - ค่าวัสดุปลูก - ค่าบรรจุภัณฑ์ - ค่าสารกำจัด ไล่แมลง	ราคา : บาท/ ปี

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลลัพธ์	ตัวชี้วัด	หน่วย
หัวหน้าหรือตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่ทำ เกษตรอินทรีย์ (จำนวน 9 คน) (ต่อ)	กำหนดราคา ผลิตภัณฑ์ได้	ราคาขาย	ราคา : บาท/ กิโลกรัม
	มีเงินเก็บออม	เงินเก็บ	จำนวน : บาท
	มีรายได้มั่นคง	รายได้	จำนวน : บาท/เดือน

ตารางที่ 3.3 ประเด็นพิจารณาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลลัพธ์	ตัวชี้วัด	หน่วย
หัวหน้าหรือตัวแทน กลุ่มเกษตรกรที่ทำ เกษตรอินทรีย์ (จำนวน 11 คน)	ไม่มีการใช้สารเคมี ในการทำเกษตร	การรับการรับรอง มาตรฐานเกษตรอินทรีย์	- Organic Thailand - IFOAM - PGS
	ใช้ทรัพยากรเหลือใช้ ให้เกิดความคุ้มค่า	- ขยะอินทรีย์นำมาแปรรูปทำปุ๋ย - แปรรูปผลผลิต	จำนวน : กิโลกรัม
	เก็บรักษาต้นพันธุ์/ เมล็ดพันธุ์ไว้ปลูก	ราคาเมล็ดพันธุ์/ต้นพันธุ์	จำนวน : บาท
	การนำทรัพยากรที่ ไม่ได้ใช้แล้วใน ท้องถิ่นมาใช้เป็น วัตถุดิบทำปุ๋ย/น้ำ หมัก	ทรัพยากรที่ไม่ได้ใช้แล้ว ในท้องถิ่น	จำนวน : กิโลกรัม

จากข้อมูลในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นำมาคำนวณค่าคะแนน ดังสมการ
ด้านล่างนี้ (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2558)

$$\text{ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = \frac{\text{มูลค่าปัจจุบันทั้งหมด}}{\text{มูลค่าการลงทุนที่ใช้ไป}}$$

4) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้สำรวจเก็บรวบรวม โดยพิจารณาถึงความถี่ของแต่ละปัจจัย เพื่อหาปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ได้ประสบความสำเร็จด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และวิเคราะห์แนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากศึกษานี้ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน นำข้อมูลจากการสำรวจและสัมภาษณ์ข้อมูลจากกรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และเป็นผู้เริ่มโครงการสามพรานโมเดล ประธานหรือตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ และผู้บริโภค มาคำนวณหาอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเพื่อพิจารณาว่าทุกการลงทุน 1 บาทได้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนมีมูลค่าเท่าไรและผลลัพธ์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้าง

2. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์ และตัวเลขจากการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน มาสังเคราะห์แล้วนำพรรณนาความ จับกลุ่มประเด็น วิเคราะห์เนื้อหา เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ในการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดล โดยพิจารณาความถี่ของปัจจัย และจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเกษตรอินทรีย์ จากนั้นนำผลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์เสนอแนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดลให้ประสบความสำเร็จทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

โดยข้อจำกัดของผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของการศึกษานี้ คือ โดยปกติแล้วผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจะต้องมีการประเมินต่อเนื่องและเปรียบเทียบผลการดำเนินงานปีต่อปี แต่ในการศึกษานี้จะเป็นข้อมูลการดำเนินงานในปัจจุบัน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การดำเนินโครงการสามพรานโมเดลมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องหลายกลุ่ม โดยในการศึกษานี้ได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ และเป็นผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล ตัวแทนเกษตรกรจากทั้ง 11 กลุ่มที่เป็นสมาชิกในโครงการฯ และผู้บริโภคที่มาซื้อสินค้าที่ตลาดสุขใจ ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องนั้นทำให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการสามพรานโมเดลในแต่ละมุมมองของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมีผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนี้

4.1 ผลการสัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล

จากการสัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล รวมถึงดำรงตำแหน่งเลขานุการมูลนิธิสังคมสุขใจได้รับทราบข้อมูลซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1 ที่มาของโครงการสามพรานโมเดล

โครงการสามพรานโมเดลมีจุดเริ่มต้นมาจากการหาจุดขายให้กับธุรกิจของครอบครัว คือ สวนสามพราน โดยกรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ มีแนวคิดที่ “ต้องการนำผลผลิตอินทรีย์ทั้งผักและผลไม้มาให้บริการกับลูกค้าของโรงแรม” ซึ่งในช่วงแรกทางสวนสามพรานได้มีการนำพื้นที่มาทดลองทำเกษตรอินทรีย์แต่ผลผลิตที่ได้นั้นไม่เพียงพอกับความต้องการ จึงได้มีการติดต่อกับเกษตรกรในพื้นที่ผ่านทางผู้ใหญ่บ้านและคนรู้จักเพื่อเข้าไปพูดคุยกับเกษตรกร โดยในการประชุมครั้งแรกมีเกษตรกรเข้าร่วมประชุมประมาณ 60 ราย แต่เดิมนั้นทางโรงแรมมีการรับซื้อผลผลิตจากผู้จัดจำหน่าย (supplier) ประมาณ 2-3 ราย มีค่าใช้จ่ายประมาณเดือนละ 800,000-900,000 บาท เฉพาะข้าว ผัก ผลไม้ ไม่รวมเนื้อสัตว์ โดยรับซื้อข้าวประมาณ 3 ตัน ผักประมาณ 10 ตัน ผลไม้ประมาณ 4-5 ตัน “โดยทางโรงแรมต้องการเปลี่ยนมาสนับสนุนเกษตรกรโดยตรง แต่มีข้อกำหนด คือ ต้องเป็นผลผลิตอินทรีย์” โดยราคารับซื้อจากเกษตรกรจะจ่ายเท่ากับที่ให้กับ supplier เช่น ผักบุ้งรับซื้อที่ราคา 30-35 บาท ซึ่งโดยปกติเกษตรกรจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางจะได้อยู่แค่ประมาณ 10-15 บาท เป็นต้น “ซึ่งเกษตรกรไม่ต้องจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางสามารถจำหน่ายให้กับโรงแรมได้โดยตรง และได้ราคาที่เป็นธรรม”

“การให้เกษตรกรที่จากเดิมเคยชินกับการใช้สารเคมีทำการเกษตรมาเกือบทั้งชีวิตให้ปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์นั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ยาก จึงเป็นที่มาของโครงการสามพรานโมเดล ในการเริ่มขับเคลื่อน เพราะอยากให้เกษตรกรหลุดออกมาจากปัญหาที่ติดอยู่ในวงจรเดิม ๆ เป็นหนี้สิน สุขภาพแย่ลง ต้องขายที่ดินทำกิน ไม่มีที่ทำกิน และสิ่งแวดล้อมแย่ลง” จึงได้มีการริเริ่มโครงการสามพรานโมเดลโดยมีผู้อำนวยการสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มาช่วยเป็นที่ปรึกษา และมีทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มาช่วยในการดำเนินการช่วงแรก และทางโครงการฯ ได้รับทุนสนับสนุนจากสกว.ในทุก ๆ ปี เมื่อมีการดำเนินการได้ประมาณ 3 ปี ก็มีทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมคุณภาพ (สสส.) ในการขับเคลื่อนงานของโครงการฯ จะมีเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาเกษตรอินทรีย์สุขใจเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งต่อมาศูนย์พัฒนาเกษตรอินทรีย์สุขใจได้เปลี่ยนเป็นในนามของมูลนิธิสังคมสุขใจ โดยมีประธาน เลขาธิการ และคณะกรรมการมูลนิธิสังคมสุขใจช่วยดูในเรื่องของนโยบายเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานของมูลนิธิฯ และมีทีมเจ้าหน้าที่อีกประมาณ 8 คน ช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงาน

4.1.2 เป้าหมายและการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดล

“โครงการสามพรานโมเดลมีเป้าหมาย คือ อยากให้ระบบอาหารมีความสมดุล โดยใช้เกษตรอินทรีย์เป็นเครื่องมือ ระบบอาหารที่สมดุล คือ เริ่มจากต้นน้ำเกษตรกรต้องไม่ใช้สารเคมี ส่วนกลางน้ำเป็นเรื่องของการแปรรูปเพิ่มมูลค่า และส่วนปลายน้ำมีการส่งเสริมช่องทางการตลาด” ซึ่งทางโครงการสามพรานโมเดลได้มีการเปิดตลาดสุขใจเป็นตลาดที่ให้เกษตรกรได้มาจำหน่ายผลผลิตอินทรีย์ ช่วงวันหยุดเสาร์และอาทิตย์ ที่เริ่มดำเนินการมาได้ประมาณ 6 ปี และมีช่องทางการตลาดหลายช่องทาง เช่น โรงแรม ผู้ประกอบการส่งออก เป็นต้น ทางเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจมีการช่วยหาช่องทางตลาดเรื่อย ๆ และในปี 2560 ได้เริ่มต้นจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนสุขใจออร์แกนิก “งานหลักของมูลนิธิสังคมสุขใจจะเน้นไปทางต้นน้ำที่หาอย่างไรให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เกษตรกรออกจากวงจรเดิม ๆ เกษตรกรปลดหนี้ได้ มีสุขภาพดีขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น และช่วยเชื่อมตลาดให้กับเกษตรกร โดยเกษตรกรไม่ได้ปรับเปลี่ยนคนเดียวแต่ต้องเป็นการปรับเปลี่ยนทั้งครอบครัว ทำอย่างไรให้เกษตรกรคิดว่าเกษตรอินทรีย์ คือ ทางออกของชีวิตเค้า”

เกษตรกรในโครงการสามพรานโมเดลมีกระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกร ทั้งหมด 11 กลุ่ม โดย 8 กลุ่ม อยู่ในจังหวัดนครปฐม และอีก 3 กลุ่ม อยู่ในจังหวัดใกล้เคียง คือ ประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี และราชบุรี “ทางโครงการฯ มีการจัดประชุมกลุ่มเกษตรกรทุกเดือน โดยแต่ละกลุ่มจะมีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง ทุกกลุ่มจะมีข้อตกลงร่วมโดยใช้ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System : PGS) ในการทำเกษตรอินทรีย์ร่วมกัน” โดยสอดคล้องกับหลักของเกษตร

อินทรีย์สากล ซึ่งเริ่มมีการใช้ระบบ PGS เมื่อประมาณ 3 ปีที่แล้ว โดยก่อนที่จะใช้ระบบ PGS มีการใช้ระบบรับรองมาตรฐานอินทรีย์โดยสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements : IFOAM) ซึ่งได้ผลแต่ได้ผลไม่ค่อยดีเท่าที่ควร โดย “การใช้ระบบมาตรฐานอินทรีย์สากล IFOAM เป็นเหมือนกรอบที่ทำให้เกษตรกรรู้สึกเหมือนบังคับให้ทำ แต่ระบบ PGS จะยืดหยุ่นและให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการออกแบบข้อตกลง มีข้อกำหนดที่ชัดเจนทำให้การทำงานง่ายขึ้น สามารถปรับปรุงให้เหมาะสมได้ตลอดเวลา” โดยทุกกลุ่มจะมีระบบ PGS ที่มีข้อกำหนดเป็นของตัวเอง ซึ่งหน้าที่ของเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจจะเข้าไปตรวจสอบว่าระบบ PGS ที่แต่ละกลุ่มทำไม่หลุดกรอบของการทำเกษตรอินทรีย์ โดยสามพรานโมเดลมีมาตรฐานที่เรียกว่า 3 เชี่ยว ได้แก่ เชี่ยวอ่อน เชี่ยวกลาง และเชียวแก่ โดยมีขั้นแรกสุดที่เรียกว่า *สีขาว* ซึ่งเป็นขั้นตอนก่อนการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่เกษตรอินทรีย์อย่างเต็มตัว เกษตรกรที่มีความตั้งใจในการเปลี่ยนมาทำอินทรีย์แต่ยังมีการใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมีอยู่บ้าง มีโอกาสในการเข้าประชุมกลุ่ม แต่ยังไม่มีโอกาสจัดจำหน่าย *สีเขียวอ่อน* เกษตรกรที่หยุดใช้สารเคมีโดยสิ้นเชิง ผ่านการตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่ที่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ถ้าผ่านแล้วจะได้โอกาสเข้าโครงการที่สามพรานโมเดลจะทำการตลาดให้ *สีเขียวกลาง* เกษตรที่ผ่านการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และ *สีเขียวแก่* เกษตรกรที่ผ่านการตรวจสอบจากทุกหน่วยงาน ซึ่ง “การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจช่วยให้กระบวนการกลุ่มเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และช่วยหาช่องทางการตลาดให้กับเกษตรกร” เช่น Tops supermarket ตลาดโรงแรมในกรุงเทพฯ ตลาดสุขใจ ตลาดสุขใจสัญจร และผู้ส่งออก เป็นต้น และยังมีการทำงานวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการขับเคลื่อนบนพื้นฐานของการทำธุรกิจ ซึ่งเจ้าหน้าที่ที่ดูแลแต่ละส่วนจะมีการจัดทำรายงานให้กับผู้ให้ทุนสนับสนุน

“การดำเนินการในรูปแบบกระบวนการกลุ่มนั้น กลุ่มเกษตรกรจะเข้มแข็งและมีความเข้าใจมากขึ้น” โดยในกลุ่มจะมีเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จและได้รับการรับรองมาตรฐาน IFOAM คอยให้คำแนะนำกับสมาชิกในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่ม ซึ่งเกษตรกรที่อยู่ในช่วงเริ่มต้นของการทำเกษตรอินทรีย์อาจใช้ระบบ PGS ในช่วงแรกก่อน และเมื่อเข้มแข็งพอทางมูลนิธิฯ จะให้เจ้าหน้าที่สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เข้ามาตรวจสอบเพื่อให้ได้รับการรับรองมาตรฐาน IFOAM ในลำดับต่อไป โดย “เกษตรกรที่จะจำหน่ายผลผลิตผ่านกลุ่มได้นั้นต้องมีการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรทั่วไปเป็นเกษตรอินทรีย์และมีการดำเนินงานตามข้อตกลงประมาณ 1 ปี จึงจะสามารถขายผลผลิตผ่านกลุ่มได้ หรือบางกลุ่มใช้ระยะเวลาประมาณ 6 เดือน (ในกรณีพืชผักที่ใช้ระยะเวลาน้อยกว่าไม้ผล)” นอกจากนี้ยังมีการจัดการบทลงโทษภายในกลุ่มซึ่งถือว่าเป็นวิธีที่เป็นประชาธิปไตย น่าจะดีกว่าระบบมาตรฐาน IFOAM เพราะถ้าเป็นระบบมาตรฐาน IFOAM ผู้ตรวจจะมาตรวจแค่ปีละครั้งทำให้เกษตรกรบางคนมีข้อติดได้ ส่วนกลางน่าจะทำร่วมกับมหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยเกษตร วิทยาเขตกำแพงแสน และบางเขน และมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น ในการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดลจะมี

โครงการย่อยอยู่หลายโครงการ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เช่น ตอนนี้มีการถอดบทเรียนคนที่มาร่วมขับเคลื่อนสามพรานโมเดลใน 7 ปีที่ผ่านมา ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสกว. คาดว่าจะใช้เวลาประมาณ 1 ปี เป็นต้น

4.1.3 กิจกรรมของโครงการสามพรานโมเดล

ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดลมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งขอยกตัวอย่างกิจกรรมที่ดำเนินการในบางส่วน ดังนี้

1) ตลาดสุขใจ เป็นตลาดที่เริ่มดำเนินการได้ประมาณ 6 ปีแล้ว อยู่ในพื้นที่สวนสามพรานเปิดให้เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตอินทรีย์ให้กับผู้บริโภค โดยเปิดช่วงวันหยุดเสาร์และอาทิตย์ มีร้านค้าอยู่ประมาณ 60 ร้าน รายได้ปีที่แล้ว (ปี 2559) อยู่ที่ประมาณ 31 ล้านบาท รายได้ต่อแผงประมาณ 40,000 บาท โดยเกษตรกรที่เข้ามาจำหน่ายผลผลิตอย่างน้อยต้องผ่านระบบ PGS ของแต่ละกลุ่มก่อน ซึ่งภายในตลาดจะมีจุดตรวจสอบเคมีตกค้างในผักและผลไม้ที่จำหน่ายในตลาด นอกจากนี้ทางตลาดสุขใจมีการจัดกิจกรรมให้ผู้บริโภคมาเจอคนปลูก คือ เกษตรกร โดยทุก 2 เดือน จะพาลูกค้าประจำของตลาดสุขใจไปเที่ยวในชุมชนประมาณ 20 คน เพื่อไปดูว่ากลุ่มเกษตรกรมีการทำเกษตรอินทรีย์อย่างไร กิจกรรมนี้ชื่อว่าสุขใจพาเที่ยว

2) ตลาดสุขใจสัญจร จัดเดือนละครั้งที่ SCB park และ Central world แต่ที่ Central world หยุดดำเนินการไปช่วงปลายปี 2559 เนื่องจากเกษตรกรบางรายจำหน่ายสินค้าดีบางรายก็ไม่ได้ ซึ่งการไปจำหน่ายนั้นไม่ได้มีทุนสนับสนุนทำให้บางครั้งเกษตรกรบางรายที่นำสินค้าไปจำหน่ายได้ไม่คุ้มกับที่ลงทุนและต้องมีการเตรียมสินค้าเข้าไปจำหน่ายตั้งแต่เช้า แต่ส่วนของตลาดที่ SCB park มีรายได้ที่คุ้มค่ากว่า ในการจัดตลาดสุขใจสัญจรขึ้นมานั้นก็เพื่อให้เกษตรกรได้ไปเรียนรู้ว่าคนในเมืองต้องการอะไร ก็จะมีลูกค้าแต่ละแบบแต่ละประเภทกัน ลูกค้าที่ SCB park ส่วนใหญ่จะเป็นพนักงาน คนทำงาน แม่บ้าน แต่ลูกค้าส่วนใหญ่ที่ตลาด central world จะเป็นวัยรุ่นก็จะไม่ค่อยซื้อผักแต่จะเน้นของที่แปรรูปแล้วหรือเป็นของสำเร็จรูป เกษตรกรจะได้เรียนรู้และปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งในอนาคตไม่แน่ว่าจะไปจัดที่ Central world อีกครั้ง

3) โครงการทำเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน โดยได้ดำเนินการมาประมาณ 3 ปี ในปี 2560 ขึ้นปีที่ 4 ของการดำเนินงาน โดยทางโครงการสามพรานโมเดลให้ทุนสนับสนุนโรงเรียนละ 20,000 บาท เจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจเข้าไปพูดคุยกับผู้อำนวยการโรงเรียน ให้มีการทำแปลงเกษตรอินทรีย์ให้เด็กนักเรียนได้มีผักอินทรีย์ไว้รับประทาน และถ้าเหลือก็นำมาแปรรูปและจำหน่ายที่ตลาดสุขใจ ซึ่งมี 2 โรงเรียนในโครงการที่นำสินค้ามาจำหน่ายที่ตลาดสุขใจ โดยโครงการทำเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียนมีโรงเรียนที่เข้าร่วมประมาณ 10 โรงเรียน ซึ่งถ้าผู้อำนวยการโรงเรียนมีความเข้มแข็งก็สามารถ

ขับเคลื่อนการดำเนินโครงการได้เอง เด็กนักเรียนส่วนใหญ่จะเป็นลูกเกษตรกร แรงงานต่างด้าว โรงเรียนส่วนใหญ่ที่ขับเคลื่อนก็จะเป็นโรงเรียนวัด ซึ่งการทำเกษตรอินทรีย์ในโครงการช่วยส่งเสริมแนวทางในการประกอบอาชีพและเป็นการปลูกฝังวิถีพอเพียงให้กับเด็กนักเรียน นอกจากนี้ยังมีอาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดลมาร่วมขับเคลื่อน โดยการนำโจทย์วิจัยมาทำร่วมกัน

4) ศูนย์เรียนรู้มีชีวิตสุขใจ โดยเป็นกิจกรรมที่มีการดำเนินการในช่วงแรกซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสกว. โดยใช้พื้นที่ตลาดสุขใจเป็นแหล่งเรียนรู้ แต่ปัจจุบันคุณอรุณก็มองว่าพื้นที่ทั้งหมดของสวนสามพรานเป็นศูนย์เรียนรู้มีชีวิตไม่ว่าส่วนไหนก็สามารถเรียนรู้ได้เช่นเดียวกัน

5) ทำบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding : MOU) ร่วมกับ Tops supermarket ในการสร้างฐานเกษตรอินทรีย์ ในการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร เช่น การรับซื้อฝรั่ง อาจมีข้อตกลงร่วมกันว่าในช่วงเริ่มต้น 3 เดือนแรก จะรับซื้อฝรั่งจากกลุ่มเกษตรกรที่เพิ่งปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ ในราคา 20 บาท โดยอาจขึ้นป้ายว่าฝรั่งปลอดสารยังไม่ต้องขึ้นว่าอินทรีย์ หลังจากปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ได้ประมาณ 6 เดือน จะรับซื้อที่ราคา 25 บาท และเมื่อปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ครบ 1 ปี จะรับซื้อที่ราคา 30 บาท ซึ่งถือเป็นการสร้างฐานเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ต้องรอให้เกษตรกรต้องมีใบรับรองเกษตรอินทรีย์ก่อนถึงจะจำหน่ายผลผลิตได้ โดยทางคุณอรุณจะเข้ามาช่วยในการแนะนำเกษตรกร การทำเกษตรอินทรีย์เชิงรุกนี้ทำให้เกษตรกรสนใจเพิ่มขึ้นจาก 3 ราย เป็น 6 ราย เป็นการขยายกลุ่มได้ค่อนข้างเร็ว แต่ต้องมีการพิจารณาและคอยตรวจสอบให้ดี ซึ่งอาจจะอาศัยเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงช่วยกันตรวจสอบ

6) โครงการ Organic village ซึ่งเป็นโครงการของกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ โดยทางมูลนิธิสังคมสุขใจได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเกษตรกรพื้นที่ตำบลบางช้างที่เป็นกลุ่มเข้มแข็งเพื่อให้ช่วยเป็นพี่เลี้ยงได้ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

7) กิจกรรม Organic Farmers' Market เป็นกิจกรรมที่ปฐม ออร์แกนิก ลิฟวิ่ง ร่วมกับมูลนิธิสังคมสุขใจ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในการให้ความรู้ด้านโภชนาการ กระตุ้นผู้บริโภคให้เห็นความสำคัญในการดูแลสุขภาพ โดยสอดแทรกความรู้ผ่านฐานกิจกรรมต่าง ๆ และมีการจัดจำหน่ายสินค้าอินทรีย์จากเกษตรกรเครือข่ายสามพรานโมเดล และให้ความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ย สมุนไพรไล่แมลง และเมล็ดพันธุ์ โดยกิจกรรมจะจัดขึ้นทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือน ที่ร้าน Patom Organic Living ขอยทองหล่อ 23 (อภาววรรณ โสภณธรรมรักษ์, 2560)

8) วิสาหกิจชุมชนสุขใจออร์แกนิก โดยส่วนของวิสาหกิจมีการแบ่งสัดส่วนกำไรกลับตามปริมาณผลผลิตและราคาที่เกษตรกรส่งมาจำหน่าย เช่น เกษตรกรส่งปริมาณเท่ากัน เกษตรกรรายหนึ่งส่งถูกกว่าก็จะทำกำไรให้วิสาหกิจมากกว่า เกษตรกรรายนั้นจะได้ผลตอบแทนดีกว่า โดยยังไม่มี การปันผลแต่น่าจะเริ่มมีการปันผลได้ช่วงปลายปี 2560 เนื่องจากเพิ่งเริ่มขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจ

ชุมชนในปี 2560 การดำเนินงานนั้นจะเน้นในเรื่องการแปรรูปเพื่อลดความเสียหายจากปริมาณผลผลิตที่ล้นตลาด ซึ่งการดำเนินการในแง่ธุรกิจนั้นจะให้เกษตรกรปลูกผักน้อยเน้นบริโภคเองหรือขายในรูปแบบของตลาดสด แล้วให้เกษตรกรปลูกผลไม้มากกว่า เพราะผลไม้สามารถขายและแปรรูปได้ง่ายกว่า

9) งานร่วมกับบริษัทประชารัฐรักสามัคคีวิสาหกิจเพื่อสังคม (ประเทศไทย) ในการสนับสนุนการเกษตร สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน และการท่องเที่ยว จัดฝึกอบรม “การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์แบบบูรณาการบนพื้นฐานของการค้าที่เป็นธรรม และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเพิ่มความรู้พัฒนาศักยภาพในการทำงานให้กับนักพัฒนาธุรกิจชุมชน ในสังกัดบริษัทประชารัฐฯ 76 จังหวัดทั่วประเทศ โดยใช้ “สามพรานโมเดล” เป็นพื้นที่ต้นแบบในการเรียนรู้ การขับเคลื่อน เกษตรอินทรีย์ การแปรรูป และท่องเที่ยว ทั้งนี้ให้สามารถนำองค์ความรู้ไปปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทพื้นที่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน (สำนักข่าวนิวส์พลัส, 2560)

นอกจากกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้นทางโครงการสามพรานโมเดลได้มีการจัดการฝึกอบรมเผยแพร่องค์ความรู้การดำเนินงานในช่องทางต่าง ๆ เช่น ทางโทรทัศน์ สื่อโซเชียลมีเดีย เว็บไซต์สาธารณะต่าง ๆ เป็นต้น และยังเป็นที่ศึกษาดูงานให้กับมหาวิทยาลัย หน่วยงาน และผู้ที่สนใจ

4.1.4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดลและแนวทางแก้ไข

จากการสัมภาษณ์ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตั้งแต่ช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่แสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานและแนวทางแก้ไข

การแบ่งช่วง	ปัญหาและอุปสรรค	การแก้ไข
ต้นน้ำ	- เกษตรกรเคยชินวิถีเดิมในการใช้สารเคมี - ความไม่ซื่อสัตย์ของเกษตรกรที่บางครั้งมีการแอบใช้สารเคมี หรือนำผลผลิตที่ไม่ใช่อินทรีย์มาจำหน่าย - ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ผสมคลุกยา - เมล็ดพันธุ์ที่ไม่ใช่ลูกผสม และเมล็ดพันธุ์พื้นเมือง - ความไม่แน่นอนของธรรมชาติ	- เกษตรกรมีต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์ - ระบบ PGS ในกลุ่ม ที่มีข้อกำหนดในการปฏิบัติและมีบทลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงเพื่อตรวจสอบสมาชิกในกลุ่ม - พยายามเก็บพันธุ์หรือเมล็ดพันธุ์ภายในกลุ่มเกษตรกร เช่น พันธุ์ข้าวหอมมะลิชัยศรี พริก บวบ เป็นต้น

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

การแบ่งช่วง	ปัญหาและอุปสรรค	การแก้ไข
กลางน้ำ	- เกษตรกรไม่ค่อยมีความรู้เรื่องการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว บรรจุภัณฑ์ การขนส่ง และการตลาด - เกษตรกรช่วงเริ่มแรกยังไม่สามารถหาช่องทางการตลาดในการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้ - ผลผลิตของเกษตรกรบางช่วงล้นตลาด	- อาจารย์มหาวิทยาลัยและนักวิชาการเข้ามาแนะนำให้ความรู้กับเกษตรกร - ช่วยหาช่องทางการตลาดกับเกษตรกร - ช่วยสนับสนุนองค์ความรู้เรื่องการแปรรูปและมีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน
ปลายน้ำ	- ผู้บริโภคไม่เข้าใจ/สับสนความแตกต่างของเกษตรอินทรีย์กับเกษตรปลอดภัย - ผู้บริโภคบางครั้งไม่เข้าใจถึงราคาของผลผลิตอินทรีย์ว่าทำไมมีราคาสูงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไป ทั้งที่ต้นทุนในการผลิตน่าจะลดลงเพราะไม่ได้ใช้สารเคมีในการทำการเกษตร - ผู้บริโภคบางครั้งยังติดอยู่กับรูปลักษณ์ของผลผลิตที่ต้องสวยและไม่มีตำหนิ	- มีตลาดเกษตรอินทรีย์ให้ผู้บริโภคกับเกษตรกรได้พบกัน - พาชมแปลงเกษตรกรเพื่อให้เข้าใจเกษตรกรมากยิ่งขึ้น - ทำความเข้าใจกับผู้บริโภคในเรื่องของผลผลิตอินทรีย์

4.1.5 ผลลัพธ์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ และเป็นผู้ดำรงตำแหน่งเลขานุการมูลนิธิสังคมสุขใจนั้น ทำให้ทราบถึงผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินโครงการสามพรานโมเดลในฐานะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นกรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ที่ได้สนับสนุนผลผลิตอินทรีย์จากเกษตรกรโดยตรง และในฐานะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดลและดำรงตำแหน่งเลขานุการมูลนิธิสังคมสุขใจที่ช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานของโครงการฯ โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

1) ด้านสังคม

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลลัพธ์
กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์	- ได้อุดมการณ์ในการบริหารงานในบริษัทที่คิดถึงสังคมส่วนรวมมากขึ้น - เข้าใจเกษตรกรรมมากขึ้น - มีอาหารปลอดภัยบริการลูกค้า - ได้รับความเชื่อมั่นจากผู้มาใช้บริการ
ผู้ริเริ่มโครงการ/เลขานุการมูลนิธิสังคมสุขใจ	- ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย - ส่งเสริมให้หน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วม - เผยแพร่องค์ความรู้ในการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดล - เกษตรกรมีสุขภาพที่ดีขึ้น

2) ด้านเศรษฐกิจ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลลัพธ์
กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์	- ได้จุดขายของธุรกิจโรงแรมใหม่ - ได้เป็นการประชาสัมพันธ์ธุรกิจ - มีลูกค้ามาประชุมฟังบรรยาย/ฝึกอบรมเพิ่มขึ้น - ส่งเสริมเกษตรกรให้มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตให้กับโรงแรม - เป็นการประกอบธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อม
ผู้ริเริ่มโครงการ/เลขานุการมูลนิธิสังคมสุขใจ	- หาช่องทางการตลาดให้กับเกษตรกร เช่น ตลาดสุขใจ ตลาดสุขใจสัญจร วิทยาลัยชุมชน สุขใจออร์แกนิก

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลลัพธ์
กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์	- สิ่งแวดล้อมดีขึ้น - สนับสนุนผลผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
ผู้ริเริ่มโครงการ/เลขานุการมูลนิธิสังคมสุขใจ	- ส่งเสริมเกษตรกรให้ทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดการใช้สารเคมี

จากผลการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และเป็นผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดลนั้นทำให้ทราบถึงความเป็นมา เป้าหมาย การดำเนินงาน กิจกรรม ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการแก้ไขของโครงการสามพรานโมเดล ซึ่งจากการดำเนินงานในภาพรวมของโครงการฯ ในฐานะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อยู่ในกลุ่มของผู้ประกอบการและเจ้าหน้าที่ขับเคลื่อนงานของโครงการทำให้ทราบถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ในฐานะของเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจได้ช่วยให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็ง สนับสนุนให้หน่วยงานหรือสถาบันการศึกษามาช่วยส่งเสริมองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้เกษตรกรและหาช่องทางการตลาดในการจัดจำหน่ายผลผลิตอินทรีย์ และในฐานะของผู้ประกอบได้สนับสนุนผลผลิตอินทรีย์ของเกษตรกรโดยตรง ทำให้อุดมการณ์และแนวคิดในการบริหารงานที่คำนึงถึงสังคมส่วนรวมมากขึ้น สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้มาใช้บริการในโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ และมีผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานและอบรมมากขึ้น ในการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดลจะประสบความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร การช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานและสถาบันการศึกษา และการช่วยหาช่องทางการตลาดให้กับเกษตรกร ซึ่งปัจจุบันถือได้ว่าการดำเนินโครงการฯ ประสบความสำเร็จในขั้นหนึ่ง คือ มีเกษตรกรต้นแบบที่ชัดเจน มีช่องทางการตลาดมีความมั่นใจว่าเกษตรกรอินทรีย์สามารถทำได้ และเกิดกระบวนการการค้าที่เป็นธรรม (fair trade) ซึ่งเป็นเหมือนกับการเริ่มกระบวนการเรียนรู้ของทั้งเกษตรกร เจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาต่อไป

4.2 ผลการสัมภาษณ์เกษตรกร

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในโครงการสามพรานโมเดลทั้ง 11 กลุ่ม ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 รายชื่อกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในโครงการสามพรานโมเดล

กลุ่มที่	ชื่อกลุ่ม	จังหวัด
1	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้าง	นครปฐม
2	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว	นครปฐม
3	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง	นครปฐม
4	กลุ่มพัฒนายั่งยืน	นครปฐม
5	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกร็ด	นครปฐม
6	กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์	นครปฐม
7	กลุ่มข้าวสุขใจออร์แกนิก	นครปฐม
8	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หินมูล	นครปฐม
9	กลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู	ประจวบคีรีขันธ์
10	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยค	กาญจนบุรี
11	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่มเย็นราชบุรี	ราชบุรี

โดยสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรแต่ละกลุ่ม กลุ่มละ 1 คน รวมทั้งหมด 11 คน ได้รับทราบข้อมูลถึงที่มาของเกษตรกรก่อนเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล แรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการฯ ปัญหาและอุปสรรค ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการฯ การมีส่วนร่วม ปัจจัยและแนวทางที่จะทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

4.2.1 การเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล

การเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดลจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบข้อมูลของเกษตรกรก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการฯ ว่าเกษตรกรประกอบอาชีพอะไรมาก่อน และเมื่อเข้าร่วมโครงการฯ แล้วแรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการฯ คืออะไร การเปลี่ยนแปลงหรือผลลัพธ์ในแต่ละประเด็นในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของการเข้าร่วมโครงการของเกษตรกร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางที่

ตารางที่ 4.3 สรุปข้อมูลการเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดลของเกษตรกร

ประเด็น	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข
1.1 สิ่งที่เกษตรกรทำก่อนมาเข้าร่วมโครงการ	1) กลุ่มอาชีพเกษตรกรรวม - เปิดศูนย์การเรียนรู้ - ทำเกษตรผสมผสาน - ทำฟาร์มหมู - ทำเกษตรทั่วไป - ทำนา - ทำเกษตรอินทรีย์ 2) กลุ่มอาชีพรับราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ - นักพัฒนาชุมชน - งานประจำ	<u>ปัญหา อุปสรรค</u> - มีปัญหาเรื่องสุขภาพ - ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง - ต้นทุนสูง ได้ไม่คุ้มทุน - น้ำท่วม ปี 2554 - สิ่งที่ยังไม่ตอบโจทย์ให้กับชีวิต <u>แนวทางแก้ไข</u> - ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการทำการเกษตร - หาดูแลที่ให้ราคาที่เป็นธรรม - ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรให้เหมาะสม - ปรับเปลี่ยนอาชีพ
1.2 แรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการ	- มีตลาดสำหรับขายผลผลิต - สนใจทำเกษตรอินทรีย์ - ราคาผลผลิตอินทรีย์ที่เป็นธรรม - มีปัญหาสุขภาพต้องการปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ - เจ้าหน้าที่ชักชวนให้เข้าร่วม เนื่องจากทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว - มีผู้ร่วมอุดมการณ์เดียวกัน - มีคนรู้จักแนะนำ - เจ้าหน้าที่มีคำแนะนำที่ดี	-
1.3 การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรด้านสังคม/เศรษฐกิจ/สิ่งแวดล้อมในการเข้าร่วมโครงการ		
1.3.1 ด้านสังคม		
สุขภาพ	- มีสุขภาพดีขึ้นหรือนาน ๆ ทั่วไป หามือ - ปริมาณสารเคมีในเลือดอยู่ใน	-

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ประเด็น	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข
สุขภาพ (ต่อ)	ระดับปลอดภัย เมื่อเทียบกับช่วงก่อนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง - บางคนก็ยังปัญหาสุขภาพอยู่แต่ก็ดีขึ้นกว่าเดิม	
มีอาหารปลอดภัย	- เกษตรกรปลูกเองทานเอง - ลูกค้าประจำมาอุดหนุนตลอด - ลูกค้าที่ป่วยเป็นมะเร็งมาซื้อผลผลิตอินทรีย์ที่ตลาดสุขใจ	-
การสร้างเครือข่าย		<u>ปัญหา อุปสรรค</u>
- กลุ่มเกษตรกร	- มีการชักชวนคนรู้จักและอยากทำเกษตรอินทรีย์มาเข้าร่วม - มีการประชุมกลุ่มร่วมกันเดือนละ 1 ครั้ง พูดคุยถึงปัญหา วางแผนการผลิต ปริมาณผลผลิต และแลกเปลี่ยนความรู้	- แนวความคิดไม่ตรงกัน - บางกลุ่มสมาชิกอยู่พื้นที่ไกลกันทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางไปตรวจแปลง - เกษตรกรที่มาสังเกตการณ์ การดำเนินงานของเกษตรกรในโครงการเห็นว่ข้อกำหนดในการทำเกษตรอินทรีย์ค่อนข้างมีรายละเอียดมาก จึงยังไม่เข้าร่วมกลุ่ม
		<u>แนวทางการแก้ไข</u> - ให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มที่ได้กำหนดไว้ - แบ่งเป็นโซนพื้นที่ในการตรวจแปลง - ใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนวิถีการทำเกษตร และให้เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จช่วยให้คำแนะนำ
- เกษตรกรกับผู้ประกอบการ/ผู้บริโภค	- ได้บอกเล่าเรื่องราวการทำเกษตรทำให้ผู้บริโภคเกิดความเชื่อมั่น - รับฟังคำแนะนำดีชมจากผู้บริโภค - ได้สร้างสังคมเป็นเพื่อนกันหรือเป็นลูกค้าประจำ - ได้พบกับผู้บริโภคโดยตรง - ลูกค้าประจำบางส่วนไปเยี่ยมชม	<u>ปัญหา อุปสรรค</u> - ยังมีผู้บริโภคบางส่วนไม่เข้าใจ เช่น บางครั้งเจอผักไม่สวย มีตำหนิจะไม่ค่อยอยากซื้อ บางส่วนบอกว่าไม่ได้ใช้ปุ๋ยยาเคมี ไม่มีต้นทุนทำไมราคาถึงแพง และบางส่วนก็ไม่เข้าใจระหว่างผักอินทรีย์กับผักปลอดภัย

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ประเด็น	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข
- เกษตรกรกับผู้ประกอบการ/ ผู้บริโภค (ต่อ)	แปลงของเกษตรกร - ให้กำลังใจกับผู้บริโภคที่ป่วยเป็นมะเร็ง - ผู้บริโภคบางคนมาบอกกับเกษตรกรว่าได้ทานผักผลไม้อินทรีย์ทำให้สุขภาพดีขึ้น	<u>แนวทางแก้ไข</u> - อธิบายให้ผู้บริโภคเข้าใจถึงกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ และอาจเชิญชวนให้ผู้บริโภคไปเยี่ยมชมแปลงของเกษตรกร
- เกษตรกับผู้เชี่ยวชาญ	- มีการอบรมให้ความรู้จากสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เช่น ม.มหิดล ม.เกษตร เป็นต้น เรื่องการทำปุ๋ย การดูแลผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว บรรจุภัณฑ์ การพัฒนาดิน การพัฒนาชีวภัณฑ์และปุ๋ยหมัก โรคและแมลง สายพันธุ์ข้าว การตลาด - ดูนอกสถานที่กับปราชญ์ เช่น โจนจันโต เรื่องการคัดแยกเก็บรักษา และเลือกซื้อเมล็ดพันธุ์ - เจ้าหน้าที่สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) มาให้ความรู้ในเรื่องการขอรับรองมาตรฐาน	-
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง กลุ่มเกษตรกร	- มีการไขว่คว้ากันตรวจแปลง - มาขายของที่ตลาดก็มีการสนับสนุนผลผลิตระหว่างกลุ่ม - มีการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการใช้สารกำจัดแมลง สูตรน้ำหมักการทำปุ๋ย แหล่งซื้อขายปุ๋ยอินทรีย์ - ศึกษาการทำเกษตรจากแปลงของสมาชิกเกษตรกรกลุ่มอื่น	-

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ประเด็น	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข
1.3.2 ด้านเศรษฐกิจ		
ต้นทุนในการผลิต		<u>ปัญหา อุปสรรค</u>
- ปุ๋ย	- บางกลุ่มมีการทำปุ๋ยหมักใช้เอง โดยเลี้ยงหมูหลุมและไก่ในพื้นที่ นำเศษผัก ผลไม้มาหมัก หรือบาง กลุ่มซื้อมูลไก่หรือหมูมาทำปุ๋ย - บางกลุ่มซื้อปุ๋ยอินทรีย์สำเร็จรูป มาใช้ในแปลงโดยเป็นปุ๋ยอินทรีย์ที่ ระบุที่มาได้	- สำหรับกลุ่มที่ทำปุ๋ยเองในบางครั้งมูลสัตว์ ที่เลี้ยงอยู่ไม่เพียงพอ <u>แนวทางแก้ไข</u> - ซื้อมูลสัตว์แหล่งที่เชื่อถือได้และเป็นที่ ยอมรับ และอาจมีการเลี้ยงสัตว์เพิ่มเติม - สนับสนุนปุ๋ยจากกลุ่มสมาชิก
- เมล็ดพันธุ์	- มีการซื้อเมล็ดพันธุ์และเก็บเมล็ด พันธุ์เองบางส่วน หรือมีการ แลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่ม	<u>ปัญหา อุปสรรค</u> - เมล็ดพันธุ์ส่วนใหญ่เป็นเมล็ดที่คลุกยา สารเคมี และเป็นพันธุ์ลูกผสม <u>แนวทางแก้ไข</u> - หาซื้อเมล็ดพันธุ์ในแหล่งที่เชื่อถือได้ไม่มี การคลุกยา - พยายามเก็บเมล็ดพันธุ์เอง
- สารกำจัด/ไล่แมลง	- ส่วนใหญ่กลุ่มเกษตรกรจะทำน้ำ หมักไว้ไล่แมลงเอง มีแค่บางกลุ่มที่ ซื้อจากกลุ่มสมาชิก	<u>ปัญหา อุปสรรค</u> - น้ำหมักบางสูตรก็ไม่สามารถไล่แมลงได้ หมด <u>แนวทางแก้ไข</u> - ฉีดน้ำหมักบ่อยขึ้นหรือปรับเปลี่ยนสูตร ในการหมัก
กำหนดราคา	- ราคากำหนดเองได้แต่อยู่ใน เกณฑ์เดียวกันกับสมาชิกเกษตรกร กลุ่มอื่นที่ทำเกษตรอินทรีย์หรือ แล้วแต่เกษตรกร	
รายได้	- รายได้ไม่แน่นอนแล้วแต่ปริมาณ ของผลผลิตแต่ละช่วง - รายได้ดีกว่าการทำเกษตรทั่วไป	<u>ปัญหา อุปสรรค</u> - ปริมาณผลผลิตไม่แน่นอน - ช่วงใกล้เปิดเทอมจะขายไม่ค่อยดี <u>แนวทางแก้ไข</u> - ปรับปรุงการวางแผนการผลิตให้ดียิ่งขึ้น

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ประเด็น	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข
เงินเก็บออม	- เกษตรกรบางรายมีเงินเก็บออมเล็กน้อยและบางส่วนนำไปใช้หนี้ - เกษตรกรบางรายที่ทำเกษตรอินทรีย์มีพื้นที่ไม่มากแต่พอมีเงินนำไปใช้ในครอบครัว และพออยู่ได้	<u>ปัญหา อุปสรรค</u> - เกษตรกรบางรายต้องนำเงินที่จะเก็บออมไปใช้หนี้ - เกษตรกรบางรายในช่วงเริ่มแรกอาจจะต้องมีการลงทุนปรับปรุงพื้นที่ที่อาจจะยังไม่มีเงินสำหรับเก็บออม - เกษตรกรบางรายได้ผลผลิตไม่มากก็ทำให้มีรายได้พออยู่ได้ แต่ไม่ถึงกับมีเงินเก็บออม <u>แนวทางแก้ไข</u> - มีการจัดทำบัญชีค่าใช้จ่ายเพื่อใช้ในการวางแผนค่าใช้จ่าย - วางแผนการผลิตรวมถึงขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่หรือสมาชิกในกลุ่ม - อาจมีการเพิ่มวันเวลาในการขายผลผลิตที่ตลาดสุขใจ จากเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์ ก็อาจจะมีวันอื่น ๆ เพิ่มเติม
1.3.3 ด้านสิ่งแวดล้อม		
สารเคมีตกค้าง	- ที่ตลาดสุขใจมีการสุ่มตรวจผักผลไม้ทุกอาทิตย์หรือผู้บริโภคต้องการนำผัก ผลไม้ของร้านไหนไปตรวจก็สามารถทำได้เช่นกัน ซึ่งตรวจสอบโดยผู้จัดการตลาดและเจ้าหน้าที่ - มีการนำกุยช่ายไปตรวจและพบสารเคมีตกค้าง - เจ้าหน้าที่สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ตรวจผักพบสารเคมีแต่อยู่ในระดับปลอดภัย - มีเกษตรกรบางรายนำผลผลิตจากที่อื่นที่ไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์	<u>ปัญหา อุปสรรค</u> - ตรวจพบสารเคมีในพืชผักบางชนิด - แนวกันชนที่ไม่หนาทึบ ฝนตกหนัก และแหล่งน้ำที่อาจปนเปื้อน - การปลอมปนผลผลิตเกษตรทั่วไปมาจำหน่ายเป็นผลผลิตอินทรีย์ <u>แนวทางแก้ไข</u> - เจ้าหน้าที่ลงไปตรวจสอบที่แปลงและนำผักชนิดอื่น ๆ และผักที่มีปัญหาตรวจสอบอีกรอบ (ในกรณีของกุยช่าย ผักอื่น ๆ ตรวจไม่พบ พบแต่กุยช่าย ซึ่งสันนิษฐานว่ากุยช่ายทำปฏิกิริยากับน้ำยาทำให้สีออกมาเหมือนมีเคมีซึ่งต้องใช้น้ำยาอีกตัวในการตรวจสอบ)

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ประเด็น	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข
สารเคมีตกค้าง (ต่อ)	มาจำหน่ายร่วมกับผลผลิตอินทรีย์	- ปรับปรุงแก้ไขแนวกันชน ตรวจสอบแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำเกษตร - กรณีการปลอมปนผลผลิตให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกันตรวจสอบ ถ้าพบสิ่งผิดปกติให้ลงไปตรวจสอบแปลง ถ้าพบว่ากระทำผิดจริงให้มีการแจ้งให้ทราบภายในกลุ่มและแจ้งเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจ จากนั้นให้ใช้บทลงโทษของกลุ่มที่ได้ตั้งไว้ - บางกลุ่มอาจมีการเพิ่มข้อตกลงที่กำหนดไว้ในระบบ PGS และมีบทลงโทษที่ชัดเจน
การขอรับรองมาตรฐาน	- เกษตรกรมีความพร้อม สามารถให้เจ้าหน้าที่สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เข้าไปตรวจสอบแปลงและขอรับรองมาตรฐานได้ - ส่วนใหญ่แต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกอย่างน้อย 1 ราย ที่ได้รับรองมาตรฐานอินทรีย์สากล IFOAM นอกจากนี้เกษตรกรบางรายได้รับรองมาตรฐาน Organic Thailand	ปัญหา อุปสรรค - เกษตรกรบางรายไม่ค่อยจดบันทึกรายละเอียดในการทำเกษตร - ปัญหาเรื่องแนวกันชนที่ไม่เพียงพอหรือเกษตรกรบางรายที่ตอนแรกไม่เข้าใจนำพืชที่กินได้มาปลูกเป็นแนวกันชน - แปลงข้างเคียงมีการใช้สารเคมี แนวทางแก้ไข - พยายามจัดข้อมูลการทำเกษตร วัตถุประสงค์ที่ใช้ แหล่งที่มาให้ครบถ้วน - ปลูกพืชเพิ่มเติมเสริมแนวกันชน ส่วนเกษตรกรบางรายที่ปลูกพืชกินได้ไปแล้วทางโครงการก็ให้ระยะเวลาในการปรับเปลี่ยนพืชที่เป็นแนวกันชน - ขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ ปลูกพืชแนวกันชนให้เหมาะสม และมีบ่อพักน้ำสำหรับใช้ในแปลง
ลดปริมาณขยะ	- เกษตรกรนำเศษผัก ผลไม้ที่เสียหายและผลผลิตบางส่วนที่เน่าเสียจำหน่ายไม่หมดมาใช้ในการหมักปุ๋ยและทำน้ำหมัก - เศษอาหารนำมาหมักทำปุ๋ย	-

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ประเด็น	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข
ลดปริมาณขยะ (ต่อ)	- กระสอบบรรจุมูลไก่นำไปใช้ซ้ำ	
ใช้ทรัพยากรให้เกิดความคุ้มค่า (เช่น นำทรัพยากรที่ไม่ได้ใช้แล้ว ในท้องถิ่นมาทำปุ๋ย/น้ำหมัก)	- เก็บผักคูนจากข้างทางมาทำน้ำหมัก - นำเศษอาหารจากร้านค้าที่ขายอาหารและก๋วยเตี๋ยวเอามาต้มและนำไปใช้เลี้ยงแม่หมู - นำเศษปลาจากตลาดมาทำเป็นน้ำหมัก	-
เก็บรักษาเมล็ดพันธุ์	- แต่ละกลุ่มเก็บเมล็ดเองบางชนิด เช่น มะเขือพวง ถั่ว กระเจี๊ยบ ถั่วพู ถั่วฟักยาว ฟักเขียว บวบหอม พริกกะเหรี่ยง พริกหอม ผักสลัด ผักโขม ข้าวโพด ฟักทอง ข้าว - เก็บต้นพันธุ์เอง เช่น หน่อกล้วย - มีธนาคารเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มไว้แลกเปลี่ยนกัน	<u>ปัญหา อุปสรรค</u> - ค่อนข้างเก็บเมล็ดพันธุ์ยาก ต้องใช้ระยะเวลามากกว่าปลูกผักขายสู่ตลาด จะลงพีชอื่นเพื่อปลูกต่อไม่ได้ และต้องระวังเรื่องความชื้น - เมล็ดพันธุ์บางครั้งเก็บไม่ได้ต่อเนื่อง - เมล็ดพันธุ์ที่สามารถเก็บต่อได้หาค่อนข้างยากบางชนิด - ธนาคารเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นถ้าไม่มีการกระตุ้นสมาชิกในกลุ่มจะไม่ค่อยมีสมาชิกเก็บเมล็ดพันธุ์ - เมล็ดสายพันธุ์ที่ดีตรงกับเกษตรกรอินทรีย์ไม่ค่อยมี หาไม่ค่อยได้ - เกษตรกรที่มีแปลงเกษตรขนาดเล็กเก็บเมล็ดพันธุ์เองไม่คุ้ม (ราคาเมล็ดพันธุ์ถ้าซื้อก็ไม่แพงมาก) <u>แนวทางแก้ไข</u> - ต้องมีการกระตุ้นสมาชิกในกลุ่มให้ช่วยกันเก็บเมล็ดพันธุ์ - พยายามเก็บเมล็ดพันธุ์เอง และแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์จากสมาชิกในกลุ่มหรือเพื่อนบ้าน - ให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการเก็บเมล็ดพันธุ์

4.2.2 ประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากกิจกรรมในโครงการสามพรานโมเดล และส่วนที่เกษตรกรอยากให้โครงการสนับสนุนเพิ่มเติมหรือปรับปรุง

• ประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากกิจกรรมในโครงการสามพรานโมเดล

1) การให้ความรู้จากอาจารย์มหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินงานโครงการสามพรานโมเดลทางเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจได้มีการสร้างเครือข่ายให้กับเกษตรกรโดยเชิญอาจารย์มหาวิทยาลัยที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับกลุ่มเกษตรกร เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ก็จะมาช่วยแนะนำให้ความรู้กับเกษตรกรในพื้นที่ จังหวัดนครปฐม มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี ช่วยแนะนำให้ความรู้กับเกษตรกรในพื้นที่ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดการอบรมให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในโครงการปีละ 1-2 ครั้ง โดยมีการสอบถามกับกลุ่มเกษตรกรว่าต้องการเรียนรู้เรื่องอะไรทางโครงการจะเชิญวิทยากรที่มีความรู้มาถ่ายทอดให้กับเกษตรกร ในกลุ่มของเกษตรกรที่ทำนาอินทรีย์ มีอาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องข้าวมาแนะนำสายพันธุ์ให้กับเกษตรกร และในการจัดประชุมกลุ่มของเกษตรกรบางครั้งจะมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ในการทำงานให้ความรู้และคำแนะนำกับเกษตรกรเพิ่มเติม ซึ่งจากการที่ได้สัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรของแต่ละกลุ่มสมาชิกทั้ง 11 กลุ่ม ทำให้ทราบถึงประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น ดังนี้

1.1) ได้รับความรู้ในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ การวางแผนการผลิต การจัดการผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว บรรจุภัณฑ์ การบรรจุของเพื่อการขนส่ง การทำปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักและสารชีวภัณฑ์ และการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

1.2) นำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการทำเกษตรอินทรีย์ การดูแลดิน ทำปุ๋ย การเก็บเกี่ยวและขนส่งผลผลิต และการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

1.3) ช่วยประคับประคองเรื่องของการทำเกษตร และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับอาจารย์มหาวิทยาลัย เพราะเกษตรกรที่ลงมือปฏิบัติจริงบางครั้งก็มียังมีความรู้หรือแนวปฏิบัติที่แตกต่างกับอาจารย์มหาวิทยาลัยที่ให้ความรู้ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เช่น เรื่องของการบรรจุของเพื่อการขนส่ง เป็นต้น

1.4) ได้แนวความรู้ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยทราบซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการทำเกษตร และทำให้สมาชิกในกลุ่มได้มาเรียนรู้ร่วมกัน

2) การประชุมกลุ่มประจำเดือน

การประชุมกลุ่มประจำเดือนเป็นอีกกิจกรรมในการดำเนินการของโครงการสามพรานโมเดล ที่เจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจจะลงพื้นที่แปลงของเกษตรกรในโครงการ เพื่อเป็นการติดตามตรวจสอบ ให้ความรู้ รวมถึงช่วยแก้ไขปัญหา และให้ข้อเสนอแนะกับเกษตรกรแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีการจัดประชุมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง/กลุ่ม ในหนึ่งเดือนมีการประชุมทั้งหมด 11 ครั้ง โดยการประชุมแต่ละครั้งจะสลับหมุนเวียนลงไปตรวจสอบสมาชิกแต่ละคน การประชุมกลุ่มประจำเดือนก็ทำให้เกษตรกรได้ประโยชน์ ดังนี้

- 2.1) ทำให้สมาชิกเกษตรกรภายในกลุ่มมีความสามัคคี
- 2.2) ร่วมกันเสนอข้อกำหนดและบทลงโทษของกลุ่มในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม และช่วยกันปรับแก้ข้อกำหนดในส่วนที่ไม่ชัดเจน
- 2.3) สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันกับสมาชิกในกลุ่มเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ ช่วยกันหาช่องทางการตลาดเพิ่มเติม เช่น ตลาดโรงพยาบาลราชบุรี ตลาดเกษตรกรของสำนักงานเกษตรจังหวัด เป็นต้น
- 2.4) เป็นการกระตุ้นให้กลุ่มมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
- 2.5) รับทราบถึงปัญหาของสมาชิก และร่วมกันแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องโรคแมลง เป็นต้น
- 2.6) ร่วมกันวางแผนการผลิตว่าสมาชิกแต่ละคนมีผลผลิตอะไรบ้าง และการจัดการผลผลิต เช่น ถ้าผลผลิตมีมากจะทำอย่างไร แปรรูปอย่างไร เป็นต้น
- 2.7) สมาชิกแต่ละคนช่วยในการตรวจสอบการดำเนินการซึ่งกันและกัน
- 2.8) เจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจและเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในกลุ่มให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ
- 2.9) เจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจสามารถเข้ามาตรวจสอบการดำเนินการของเกษตรกร ตรวจสอบปริมาณของผลผลิต ช่วยแก้ไขปัญหา และสนับสนุนเกษตรกรที่มีความพร้อมให้ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

3) ส่งเสริมการตลาดให้กับเกษตรกร

ในการดำเนินการส่งเสริมการตลาดให้กับเกษตรกรนั้นทางโครงการได้มีช่องทางการตลาดที่หลากหลาย เช่น ตลาดสุขใจ ตลาดสุขใจสัญจร ตลาดออนไลน์ วิสาหกิจชุมชนสุขใจออร์แกนิก โรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และโรงแรมอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในโครงการก็ได้นำผลผลิตมาจำหน่ายทั้งที่ตลาดสุขใจ ตลาดสุขใจสัญจร เกษตรกรบางกลุ่มส่งข้าวและผลผลิตอื่น ๆ

ให้กับโรงแรม การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนก็ทำให้เกษตรกรได้นำผลผลิตที่ล้นตลาดมาแปรรูปและจำหน่ายในวิสาหกิจ ซึ่งช่องทางการตลาดเหล่านี้ทำให้เกษตรกรได้มีที่จำหน่ายผลผลิต ได้ราคาจำหน่ายที่เป็นธรรมไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ได้พบปะกับผู้บริโภคโดยตรง และเกษตรกรมีรายได้ในการเลี้ยงครอบครัว ส่วนของตลาดออนไลน์จากการสัมภาษณ์เกษตรกรส่วนใหญ่ยังมองว่าเป็นไปได้ยากหรือไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เพราะบางเรื่องยังไม่ชัดเจน เช่น เรื่องของการโอนเงิน และการจำหน่ายออนไลน์บางครั้งลูกค้าสั่งของไม่เยอะมาก การสั่งซื้อไม่ต่อเนื่อง พวกพีชผักก็จะเสียหาย ตลาดออนไลน์จึงเหมาะกับผลผลิตที่แปรรูปมากกว่า ซึ่งก็ต้องมีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

- ส่วนที่เกษตรกรต้องการให้โครงการสามพรานโมเดลเพิ่มเติมหรือปรับปรุง

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรทั้ง 11 กลุ่ม บางส่วนก็มีข้อเสนอให้ทางโครงการปรับปรุงหรือเพิ่มเติม ดังนี้

- 1) เกษตรกรบางรายอยากให้มีการปรับระยะเวลาการจำหน่ายสินค้าของตลาดสุขใจเพิ่มขึ้น จากเดิมจำหน่ายช่วงวันเสาร์และอาทิตย์ ขยายวันจำหน่ายเพิ่มเป็นวันศุกร์ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับจำนวนผู้บริโภคที่เข้ามาซื้อผลผลิตที่ตลาดสุขใจ และความพร้อมของเกษตรกร
- 2) ส่วนของช่องทางการตลาดออนไลน์ อยากให้ผู้บริหารโครงการสามพรานโมเดลมีการวางแผน และมีการบริหารจัดการที่ชัดเจนและครอบคลุม ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการ
- 3) อยากให้มีการอบรมเกษตรกร พ่อค้า และแม่ค้าในตลาดสุขใจ ให้มีความรู้และความเข้าใจ เรื่องของตลาดออร์แกนิกในทิศทางเดียวกัน รวมถึงการอยู่ร่วมกันเหมือนพี่น้อง การช่วยเหลือกัน
- 4) ปรับปรุงเรื่องการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ต้องใช้ระยะเวลานาน
- 5) ผู้ประกอบการควรมีแผนการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรที่ชัดเจนและแน่นอน เพื่อให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นต่อผู้ประกอบการในการรับซื้อผลผลิต
- 6) ปรับปรุงร้านค้าในตลาดสุขใจให้มีพื้นที่เพิ่มขึ้น เพราะตลาดค่อนข้างคับแคบ
- 7) เกษตรกรขาดทักษะด้านภาษาในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาซื้อผลผลิตในตลาดสุขใจ ทำให้การสื่อสารไม่เข้าใจและไม่ถูกต้อง อยากให้มีมีคหุเทศก์ประจำตลาดสุขใจหรือจัดให้มีการอบรมเพิ่มความรู้ทางด้านภาษาให้กับเกษตรกรพ่อค้าแม่ค้าในตลาดสุขใจ เพื่อให้มีการสื่อสารกับชาวต่างชาติได้ดียิ่งขึ้น

4.2.3 การบริหารจัดการ

- การจัดการภายในกลุ่มเกษตรกร

การจัดการภายในกลุ่มเกษตรกรแต่ละกลุ่มนั้นจะมีข้อกำหนดในการปฏิบัติตาม โดยขึ้นอยู่กับแต่ละกลุ่มว่าจะมีข้อกำหนดอย่างไรบ้าง และข้อกำหนดก็จะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่เพื่อความเหมาะสม ซึ่งในแต่ละข้อกำหนดนั้นอยู่ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) ซึ่งต้องเป็นไปตามเกณฑ์ของสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ นอกจากข้อกำหนดแล้วยังมีการตั้งบทลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดที่กลุ่มตั้งไว้ โดยทางโครงการสามพรานโมเดลได้มีการจัดประชุมกลุ่มทุกเดือนเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้มาประชุมร่วมกัน ในการวางแผนการทำเกษตร ปัญหา อุปสรรคที่พบ และแนวทางในการแก้ไข ซึ่งในกลุ่มเกษตรกรบางครั้งสมาชิกในกลุ่มย่อมจะมีความคิดเห็นไม่ตรงกันจึงต้องมีการยึดข้อกำหนดที่มีของกลุ่มเป็นที่ตั้ง และถ้าข้อกำหนดที่ยังมีช่องว่างอยู่กลุ่มเกษตรกรก็สามารถปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมข้อกำหนดเหล่านั้นได้ สำหรับการจัดการในกลุ่มเกษตรกรที่สมาชิกในกลุ่มมีแปลงเกษตรที่ไกลกันทางกลุ่มมีการจัดการโดยแบ่งโซนในแต่ละพื้นที่ถ้าพื้นที่ไหนใกล้กันก็รวมเป็นโซนเดียวกัน เพื่อให้การจัดการมีประสิทธิภาพและประหยัดเวลา

บางครั้งที่เกษตรกรสมาชิกในกลุ่มไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนด เช่น นำผลผลิตจากที่อื่นมาปน และจำหน่ายเป็นผลผลิตอินทรีย์ การไม่เข้าร่วมประชุมหลายครั้ง เป็นต้น ก็จะต้องได้รับบทลงโทษตามที่แต่ละกลุ่มกำหนดไว้ และถ้าไม่มีการปรับปรุงพฤติกรรมให้ดีขึ้นอาจถูกเชิญให้ออกจากกลุ่มหรือควรพิจารณาตนเองว่าควรจะอยู่ในกลุ่มต่อไปหรือไม่

- การดูแลรักษาแปลงเกษตร การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการขนส่ง

การทำเกษตรอินทรีย์นั้นจะต้องมีการดูแลและเอาใจใส่เป็นอย่างมาก อีกทั้งยังต้องอาศัยองค์ความรู้ที่หลากหลายเพื่อใช้จัดการในแปลงเกษตร การวางแผนการผลิต การเก็บเกี่ยว และการขนส่ง ในส่วนของการจัดการภายในแปลงนั้นพบว่ามีปัญหาเรื่องของแมลงต่าง ๆ เช่น มด เพลี้ย เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรแต่ละกลุ่มจะมีวิธีในการจัดการที่แตกต่างกันไป บางกลุ่มอาจจะมีการใช้น้ำหมักช่วยในการไล่แมลง เช่น น้ำหมักสมุนไพร น้ำส้มควันไม้ น้ำหมักจอมปลวก น้ำหมักสะเดา เป็นต้น โดยระยะเวลาในการฉีดจะค่อนข้างถี่ 3-7 วันต่อครั้ง เพื่อให้ผลที่ดี หรือบางกลุ่มมีการใช้แมลงช่วยจัดการแมลงด้วยกัน นอกจากเรื่องของแมลงแล้วการปรับปรุงบำรุงดินก็เป็นสิ่งสำคัญ เกษตรกรมีการนำเศษอาหารพืชผลที่เสียหาย มูลสัตว์ เศษหญ้า มาหมักทำปุ๋ยสำหรับใช้ในแปลง ทางโครงการก็มีอาจารย์

มหาวิทยาลัยหรือเกษตรกรที่มีความรู้และประสบการณ์มาให้ความรู้เรื่องการทำปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมัก สำหรับไล่หรือกำจัดแมลง และการทำฮอร์โมนเพื่อใช้บำรุงพืชผล

การเก็บเกี่ยวผลผลิตเกษตรกรนอกจากวางแผนการผลิตแล้วต้องมีการวางแผนช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตด้วยเช่นกัน เช่น ถ้านำผลผลิตไปขายที่ตลาดสุขใจช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ ผลผลิตที่ไม่ซั่วย่างจะเก็บช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ ส่วนผลผลิตที่ค่อนข้างบอบช้ำง่ายก็เก็บวันศุกร์ เป็นต้น ซึ่งโครงการก็มีการอบรมให้กับเกษตรกรในเรื่องของวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว (postharvest) เพื่อรักษาความสดใหม่และลดความเสียหายของผลผลิต การบรรจุผลผลิตสำหรับการขนส่ง โดยเกษตรกรบางกลุ่มมีปัญหาเรื่องไม่มีพื้นที่สำหรับบรรจุผลผลิตหรือผลผลิตให้กับสมาชิกปัจจุบันใช้ศาลาเอนกประสงค์ และเกษตรกรบางกลุ่มที่มีผลผลิตมากและมีผลผลิตเกือบทุกวันต้องการห้องเย็นสำหรับใช้เก็บรักษาผลผลิต

4.2.4 ปัจจัยและแนวทางที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรทั้ง 11 กลุ่ม ทำให้ทราบถึงความคิดเห็นของเกษตรกรว่า ปัจจัยและแนวทางที่จะทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยส่วนของผู้ปัจจัยที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จโดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ปัจจัยและแนวทางที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ

การทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ	
ปัจจัย	แนวทาง
1) ตลาดรองรับ	1) การรักษาคุณภาพของผลผลิต และมีผลผลิตให้กับตลาดอย่างต่อเนื่อง
2) ใจรัก ความเข้มแข็ง ความอดทน	2) ปฏิบัติตามข้อกำหนดของกลุ่มอย่างเคร่งครัด และเกษตรกรควรมีการรับรองมาตรฐานเพื่อให้ผู้บริโภคเชื่อถือยอมรับ
3) ผลผลิต	3) สร้างกระบวนการกลุ่มให้เข้มแข็งและมีองค์ความรู้
4) ผู้บริโภค	4) เจอปัญหาไม่ท้อ เดินหน้าต่อ และหาวิธีการแก้ปัญหา
5) สุขภาพ	
6) ราคา	
7) กระบวนการกลุ่ม	
8) พื้นที่	
9) ความเชื่อศรัทธา	

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

การทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ	
ปัจจัย	แนวทาง
10) องค์ความรู้	5) บริหารจัดการและวางแผนให้เป็นระบบ (การปลูก การเก็บเกี่ยว และการขนส่ง) ชัดเจน และตรวจสอบได้ 6) ต้องลงมือปฏิบัติจริงในการไม่ใช้สารเคมีทำเกษตร 7) มีการหมุนเวียนทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง 8) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยสนับสนุนอย่างจริงจังและตรงจุด 9) สร้างโอกาสทางการตลาด

จากผลการสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรทั้ง 11 กลุ่ม ที่ส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม แต่ด้วยปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น เช่น การถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ปัญหาสุขภาพ เป็นต้น ทำให้เกษตรกรเกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล เนื่องจากทางโครงการฯ มีตลาดสำหรับรองรับผลผลิตอินทรีย์และราคารับซื้อที่เป็นธรรม มีเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษาและคำแนะนำ และตัวเกษตรกรเองที่มีปัญหาสุขภาพอยากปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรที่จากเดิมมีการใช้สารเคมีเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ที่ไม่มีการใช้สารเคมีในการทำเกษตร ซึ่งในการเข้าร่วมโครงการฯ ที่เกษตรกรต้องทำเกษตรอินทรีย์ ถึงแม้จะมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการแต่ด้วยการทำงานที่เป็นเครือข่ายของสมาชิกเกษตรกรในกลุ่ม และการประชุมกลุ่มที่มีเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจ หน่วยงาน และสถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยสนับสนุน ให้ความรู้ และคำแนะนำ ก็ทำให้เกษตรกรสามารถดำเนินแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้

4.3 ผลการสัมภาษณ์ผู้บริโภค

ผู้บริโภคนั้นมีส่วนสำคัญในการช่วยสนับสนุนผลผลิตของเกษตรกรทำให้เกษตรกรมีรายได้ และผู้บริโภคมีอาหารที่ปลอดภัย จากการลงพื้นที่ตลาดสุขใจ อ.สามพราน จ.นครปฐม เป็นตลาดที่ให้เกษตรกรมาจำหน่ายผลผลิตอินทรีย์เปิดทำการในวันเสาร์และอาทิตย์ จากการสอบถามข้อมูลกับผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าในตลาดสุขใจ จำนวน 20 คน มีรายละเอียด ดังนี้

4.3.1 การบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์

จากการสอบถามข้อมูลผู้บริโภคถึงความสนใจในสินค้าเกษตรอินทรีย์ซึ่งผู้บริโภคส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าสินค้าเกษตรอินทรีย์นั้นดีต่อสุขภาพ ปลอดภัยจากสารเคมี อีกทั้งยังเป็นการช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรมีรายได้ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยก่อนที่จะมีตลาดสุขใจผู้บริโภคส่วนใหญ่จะนิยมไปซื้อผักผลไม้ที่ร้านดอยคำของโครงการหลวง เนื่องจากเชื่อมั่นในคุณภาพและมีนักวิชาการคอยตรวจสอบควบคุม นอกจากนี้ผู้บริโภคก็ซื้อตามงานเกษตรอินทรีย์ต่าง ๆ ห้างสรรพสินค้า ร้านขายสินค้า OTOP ร้าน Golden place ร้านเลมอนฟาร์ม ตลาดสาละยา ตลาดบางน้ำผึ้ง และตลาดดอก. ซึ่งบางส่วนที่เป็นตลาดหรือร้านค้าที่จำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์โดยตรงผู้บริโภคค่อนข้างมีความเชื่อมั่นในสินค้า แต่ถ้าเป็นตลาดที่ไม่ได้จำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์อย่างเดียวผู้บริโภคมีความเชื่อมั่นที่ลดลง ในการเลือกซื้อจึงต้องพิจารณาเรื่องของฉลากที่ติดบนสินค้าหรือใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และหลังจากมีการเปิดตลาดสุขใจแล้วได้สอบถามผู้บริโภคถึงความสนใจในการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์ในตลาดสุขใจ ผู้บริโภคมีความเห็นว่าทางตลาดมีการตรวจสอบสินค้าที่นำมาจำหน่าย โดยมีจุดตรวจสอบสารพิษตกค้างในตลาด นอกจากนี้ผู้บริโภคยังได้พบกับเกษตรกรโดยตรง สินค้ามีความหลากหลาย สดใหม่ ราคาไม่แพง มีการคัดกรองตรวจสอบร้านค้าก่อนที่จะอนุญาตให้นำสินค้ามาจำหน่ายที่ตลาด บรรยากาศของตลาดแบบพื้นบ้านมีความเป็นธรรมชาติ ลดการใช้ถุงพลาสติกโดยมีตระกร้าสำหรับจับจ่ายซื้อสินค้าในตลาด แต่ถ้าใช้ถุงพลาสติกก็จะเป็นพลาสติกที่ย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ และผู้บริโภคบางท่านมีบ้านอยู่ใกล้กับตลาดทำให้ประหยัดเวลาและสะดวกในการเดินทาง

4.3.2 ช่องทางการตลาดของโครงการสามพรานโมเดล

จากสอบถามผู้บริโภคในเรื่องของช่องทางการตลาดของโครงการ เช่น ตลาดสุขใจ ถึงประโยชน์ในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.5 ประโยชน์ของช่องทางการตลาดของโครงการสามพรานโมเดลในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ประโยชน์	รายละเอียด
ด้านสังคม	- มีประโยชน์ต่อสุขภาพของของผู้บริโภคที่มีอาหารปลอดภัยในการบริโภค - เกษตรกรมีสุขภาพที่ดีขึ้น - เกษตรกรขายผลผลิตได้โดยตรงไม่ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง - ทำให้ผู้บริโภคสนใจสินค้าเกษตรอินทรีย์มากขึ้น

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ประโยชน์	รายละเอียด
ด้านสังคม (ต่อ)	- กลุ่มเกษตรกรมีความเข้มแข็งและมีกำลังใจ - มีบรรยากาศดีผู้สูงอายุชอบบรรยากาศและความเรียบง่าย - ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีให้กับจังหวัด เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
ด้านเศรษฐกิจ	- ทำให้เกษตรกรมีรายได้ และกระจายรายได้ให้กับชุมชนและท้องถิ่น - ส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร - สินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ตลาดสุขใจราคาไม่แพงมาก
ด้านสิ่งแวดล้อม	- ลดปริมาณสารเคมีในสิ่งแวดล้อม - ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม - ลดปริมาณขยะจำพวกโฟม ถุงพลาสติกที่ใช้สามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ และมีตระกร้าไว้บริการเพื่อลดการใช้ถุงพลาสติก

นอกจากนี้ยังได้สอบถามความคิดเห็นถึงช่องทางการตลาดในรูปแบบการซื้อ-ขายสินค้าออนไลน์เว็บไซต์ <http://sookjaiorganics.com> ของผู้บริโภค โดยผู้บริโภคบางส่วนมีความคิดเห็นว่าการตลาดแบบออนไลน์นั้นก็เป็นอีกช่องทางที่ดี ช่วยเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้กับเกษตรกร และผู้บริโภคที่อยู่ไกลไม่สะดวกเดินทางมาที่ตลาดก็สามารถสั่งซื้อสินค้าอินทรีย์ทางออนไลน์ได้ เข้าถึงได้ง่าย และทำให้ผู้บริโภครู้จักมากขึ้น บางส่วนมีความเห็นว่าควรจะมีตลาดทั้ง 2 รูปแบบ คือ ตลาดออนไลน์และตลาดสุขใจ เพราะตลาดสุขใจทำให้ผู้บริโภคมีโอกาสได้คัดเลือกสินค้าด้วยตนเองและได้พบกับเกษตรกรผู้ปลูกโดยตรง แต่บางส่วนมีความเห็นว่าไม่ดีเนื่องจากอยากให้ผู้บริโภคได้มาสัมผัสกับบรรยากาศในตลาด เลือกซื้อสินค้าและพบปะกับเกษตรกรโดยตรง หรือถ้าจะมีการซื้อ-ขายทางออนไลน์ก็ต้องพิจารณาถึงความพร้อมของเกษตรกร ความหลากหลายและปริมาณของสินค้า การตรวจสอบคุณภาพ รวมถึงการจัดการเกี่ยวกับอาหาร ผัก ผลไม้สดว่าทำอย่างไรที่จะไม่ให้คุณภาพด้อยลง และบางรายมีความเห็นว่าการซื้อ-ขายออนไลน์อาจจะเหมาะกับกลุ่มผู้บริโภคที่อายุน้อยหรือถนัดในเรื่องของเทคโนโลยี แต่กลุ่มผู้บริโภคที่เป็นแม่บ้านคงต้องการซื้อสินค้าที่จับต้องได้สามารถเลือกได้ จึงไม่น่าจะเหมาะกับกลุ่มแม่บ้านเหล่านี้

4.3.3 การช่วยเหลือหรือสนับสนุนเกษตรกร และปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในโครงการสามารถโมเดลสามารถพึ่งตนเองได้

ในฐานะของผู้บริโภคสามารถจะช่วยเหลือหรือสนับสนุนเกษตรกรโดยการซื้อสินค้าหรือผลผลิตกับเกษตรกรโดยตรงไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ช่วยสนับสนุนสินค้าเป็นประจำเพื่อให้เกษตรกรมีกำลังใจและอยากจะพัฒนาคุณภาพของสินค้าให้ดียิ่งขึ้น และช่วยประชาสัมพันธ์บอกต่อเพื่อน ญาติพี่น้อง เผยแพร่ข้อมูลให้คนทั่วไปได้รับทราบและบอกต่อกัน ก็อาจจะทำให้มีผู้บริโภคสนใจและช่วยสนับสนุนมากยิ่งขึ้น

ส่วนปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในโครงการสามารถพึ่งตนเองได้นั้นมีปัจจัยดังนี้

- 1) คุณภาพของผลผลิต รักษาคุณภาพของผลผลิต มีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์รองรับเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค
- 2) ผู้บริโภค ช่วยสนับสนุนผลผลิตจากเกษตรกร และประชาสัมพันธ์บอกต่อให้กับคนรอบข้าง และคนรู้จักว่ามีผลผลิตอินทรีย์จำหน่ายที่ตลาดสุขใจ
- 3) ความซื่อสัตย์ เกษตรกรต้องมีความซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภคโดยไม่หลอกลวง
- 4) การสร้างกลุ่ม การที่เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันก็จะทำให้มีความเข้มแข็งและช่วยเหลือกันได้
- 5) ช่องทางการตลาด ควรมีตลาดรองรับผลผลิตให้กับเกษตรกร
- 6) ความหลากหลายของสินค้า เกษตรกรจะต้องมีการพัฒนาสินค้าให้เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคในยุคปัจจุบันอาจจะเน้นความแปลกหรือมีอัตลักษณ์ ไม่เน้นขายปริมาณมาก เพราะผู้บริโภคต้องการความหลากหลาย
- 7) ความรู้ การส่งเสริมความรู้จากโครงการสามารถโมเดล และเกษตรกรนำความรู้นั้นมาปรับใช้กับตนเอง

4.3.4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

- 1) ควรส่งเสริมแนวคิดและวิธีการจัดการตลาดสุขใจให้เผยแพร่สู่พื้นที่อื่น ๆ หรือนำมาปรับใช้กับตลาดนัดหรือถนนคนเดินได้
- 2) เกษตรอินทรีย์เป็นสิ่งที่ดีถ้าทำได้แต่ต้องใช้เวลาและความอดทนของผู้ผลิต ส่วนผู้บริโภคต้องยอมรับได้บ้างถ้าผลผลิตบางครั้งอาจมีหนอนบ้าง โรคและแมลงบ้าง และสุดท้ายการทำเกษตรอินทรีย์ต้องทำแบบจริง ๆ ให้ผู้บริโภคมั่นใจ

3) ตลาดสุขใจเป็นอีกตลาดหนึ่งที่น่าจะเติบโตได้ เพราะคนกรุงเทพฯ ชอบบรรยากาศแบบนี้ ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ อยากให้เกษตรกรรักษาคุณภาพสินค้าให้ได้อย่างต่อเนื่อง เพราะผู้บริโภคพร้อมที่จะสนับสนุนเกษตรกร

4) ตลาดสุขใจควรเปิดในวันหยุดอื่น ๆ ด้วย นอกเหนือจากวันเสาร์และอาทิตย์

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริโภคที่มาซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ตลาดสุขใจ พบว่าเหตุผลที่ผู้บริโภคเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์เนื่องจากปลอดภัย ปลอดภัยสารเคมี และดีต่อสุขภาพ ซึ่งการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์นั้นถ้าเป็นตลาดที่ไม่ได้จำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์โดยตรงผู้บริโภคจะมีการเลือกซื้อ โดยพิจารณาจากฉลากที่ติดบนสินค้า และการรับรองมาตรฐาน ส่วนการเลือกซื้อสินค้าที่ตลาดสุขใจผู้บริโภคมีความเชื่อมั่น เนื่องจากตลาดสุขใจมีการตรวจสอบผลผลิตของเกษตรกรก่อนที่จะนำมาจำหน่ายที่ตลาด และที่ตลาดสุขใจจะมีจุดตรวจสอบสารเคมีตกค้างของผลผลิตอินทรีย์ที่จำหน่าย ถ้าเกษตรกรหรือผู้บริโภคต้องการตรวจสอบผลผลิตนั้น ๆ สามารถนำมาตรวจสอบได้ที่จุดตรวจ นอกจากนี้เกษตรกรที่นำผลผลิตมาจำหน่ายบางรายมีใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในการเลือกซื้อสินค้าจากตลาดสุขใจ และทางโครงการสามพรานโมเดลยังมีการจัดกิจกรรม “สุขใจพาเที่ยว” ที่จะพาผู้บริโภคไปเยี่ยมชมแปลงเกษตรของเกษตรกร ทำให้ทราบถึงกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ ทำให้ผู้บริโภคมีความเข้าใจและเชื่อมั่นเกษตรกรมากยิ่งขึ้น และจากการสัมภาษณ์ผู้บริโภคถึงประโยชน์ของช่องทางการตลาด คือ ตลาดสุขใจ ที่ทางโครงการสามพรานโมเดลได้สนับสนุนให้กับเกษตรกร ในด้านสังคม คือ ผู้บริโภคมีวัตถุดิบและอาหารที่ปลอดภัย ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายมีสุขภาพที่ดี เกษตรกรไม่ถูกละเมิดเอาเปรียบจากพ่อค้า ด้านเศรษฐกิจ คือ ช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรมีรายได้ เป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชนและท้องถิ่น และส่งเสริมอาชีพเกษตรกร และด้านสิ่งแวดล้อม คือ ช่วยส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และลดปริมาณขยะจำพวกโฟม นอกจากนี้ผู้บริโภคมีความคิดเห็นว่าการหลากหลายและคุณภาพของสินค้า รวมถึงความซื่อสัตย์เป็นสิ่งสำคัญที่เกษตรกรจะต้องคำนึงถึง

4.4 ผลการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรแต่ละกลุ่ม ทั้งหมด 9 กลุ่ม (อีก 2 กลุ่มไม่นำมาคำนวณเพราะกลุ่มหนึ่งผลผลิตยังไม่ได้ขายเป็นอินทรีย์ และอีกกลุ่มอยู่ในช่วงปรับเปลี่ยนพื้นที่และรูปแบบการทำเกษตร) ได้นำผลการสัมภาษณ์ที่ได้มาศึกษาและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยตัวแทนเกษตรกรในแต่ละกลุ่มนั้นมีกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันในส่วนของการประชุมกลุ่มประจำเดือน การรับการอบรมจากสถาบันการศึกษา และการตรวจเลือดของเกษตรกรประจำปี ซึ่งตัวแทนแต่ละกลุ่มก็จะมี

จำหน่ายผลผลิตทั้งผักและผลไม้ที่แตกต่างกัน การคำนวณ SROI จึงพิจารณาเรื่องของต้นทุน และผลประโยชน์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมตามกรอบแนวคิด โดยมีข้อมูลของตัวแทนเกษตรกรแต่ละกลุ่ม ดังนี้

4.4.1 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้วอยู่ในพื้นที่ตำบลท่ากระชับ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้วที่ให้สัมภาษณ์ คือ ประธานกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 2 งาน 70 ตารางวา ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.6 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- มูลไก่	300 กระสอบ	25.00	7,500.00	
2. พันธุ์พืช				
- กวางตุ้ง	1 กระป๋อง	120.00	120.00	
- คะน้า	1 กระป๋อง	120.00	120.00	
- ถั่วฝักยาว	500 กรัม	-	-	เก็บพันธุ์เอง
- บวบหอม	3 ซอง	20.00	60.00	
- ชะอม	85 ต้น	6.00	510.00	
- ไชยา	30 ต้น	30.00	900.00	
- กลัวย่น้ำว้า	70 ต้น	3.00	210.00	
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- ใบยูคาลิปตัส	1 กิโลกรัม	-	-	ทรัพยากรในสวน
- สาบเสือ	1 กิโลกรัม	-	-	ทรัพยากรในสวน
- ใบน้อยหน่า	1 กิโลกรัม	-	-	ทรัพยากรในสวน
- ว่านรางจืด	1 กิโลกรัม	-	-	ทรัพยากรในสวน
- หน่อกล้วย	36 กิโลกรัม	-	-	ทรัพยากรในสวน

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
3. สารกำจัดไล่แมลง (ต่อ)				
- น้ำตาลทรายแดง	12 กิโลกรัม	27.00	324.00	
4. วัสดุปลูก				
- ฟาง	150 ก้อน	55.00	8,250.00	
- ไม้รวก	50 มัด	25.00	1,250.00	
5. พลังงานไฟฟ้า				
- ป้อนสูบน้ำ	-	-	7,200.00	
6. น้ำมันเชื้อเพลิง				
- เครื่องตัดหญ้า (เบนซิน)	30 ลิตร	34.46*	1,033.80	
- รถกระบะขนส่ง (ดีเซล)	-	-	9,600.00	
7. บรรจุภัณฑ์				
- ถุงพลาสติก	-	-	4,800.00	
รวม			41,877.80	

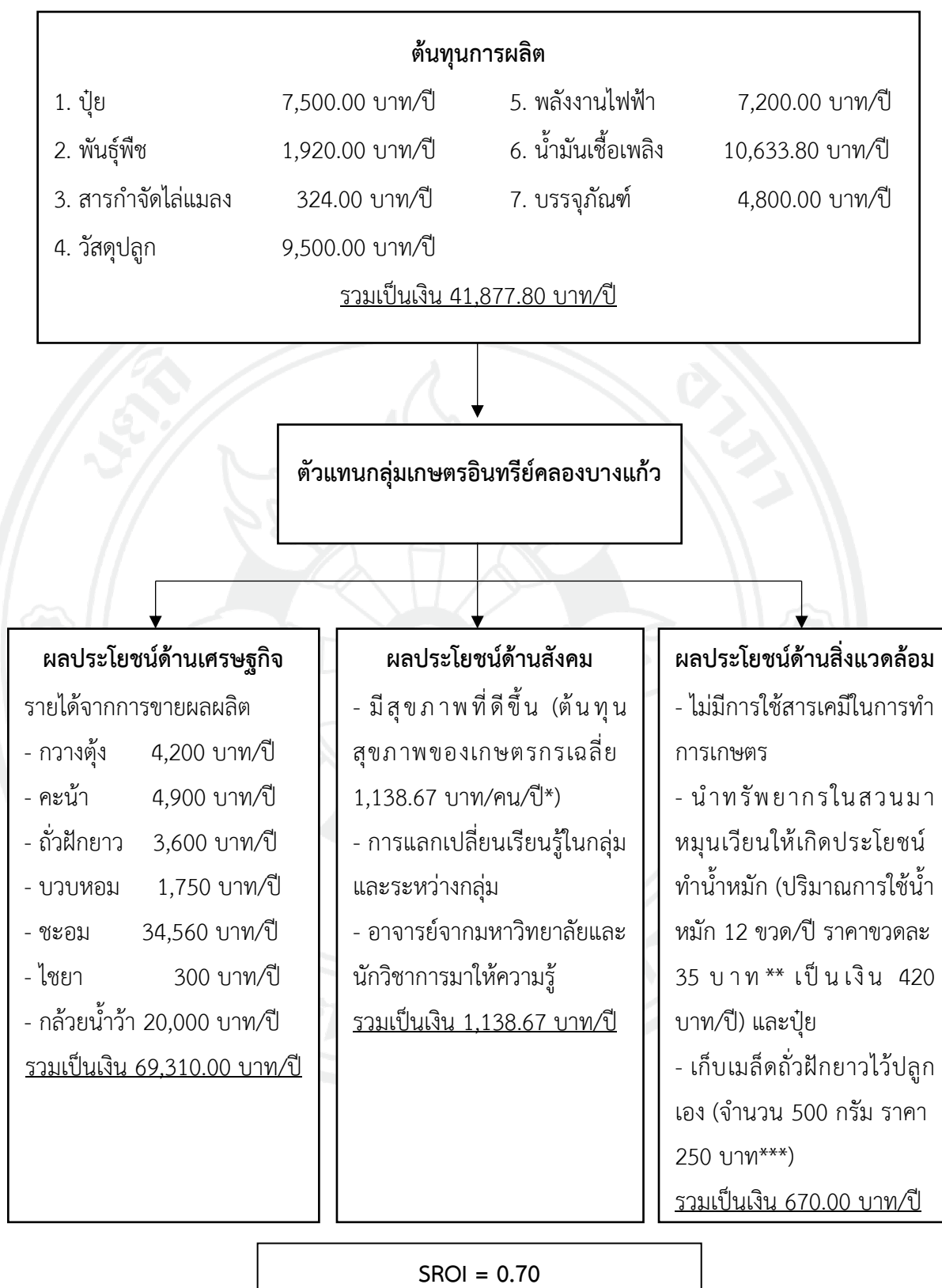
หมายเหตุ: * สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน (2559)

ตารางที่ 4.7 ผลประโยชน์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต	- มีสุขภาพที่ดีขึ้น (ต้นทุน	- ไม่มีการใช้สารเคมีในการทำ
- กวางตุ้ง 70 กก./ปี เป็นเงิน 4,200 บาท/ปี	สุขภาพของเกษตรกรเฉลี่ย 1,138.67 บาท/คน/ปี*)	การเกษตร
- คะน้า 70 กก./ปี เป็นเงิน 4,900 บาท/ปี	- เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม	- นำทรัพยากรในสวนมาหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์ เช่น ทำน้ำหมัก (ปริมาณการใช้
- ถั่วฝักยาว 60 กก./ปี เป็นเงิน 3,600 บาท/ปี	- อาจารย์จากมหาวิทยาลัยและนักวิชาการมาให้ความรู้	น้ำหมัก 12 ขวด/ปี ราคาขวดละ 35 บาท** เป็นเงิน
- บวบหอม 35 กก./ปี เป็นเงิน 1,750 บาท/ปี	- แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเกษตรกรเรื่องน้ำหมักสูตรต่าง ๆ	420 บาท/ปี) และปุ๋ย
- ชะอม 288 กก./ปี เป็นเงิน 34,560 บาท/ปี	รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	- มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์และเป็นการประหยัดต้นทุน เช่น เมล็ดถั่วฝักยาว (จำนวน 500 กรัม ราคา 250 บาท***)
- ไชยา 5 กก./ปี เป็นเงิน 300 บาท/ปี		รวมเป็นเงิน 670.00 บาท/ปี
- กลัวยน้ำว่า เป็นเงิน 20,000 บาท/ปี		
รวมเป็นเงิน 69,310.00 บาท/ปี		

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีวีวิถี (2554) ** ราคาขายในกลุ่มเกษตรกร *** ห้างหุ้นส่วนจำกัดศรแดงการเกษตร (ม.ป.ป.)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (71,118.67 - 41,877.80) / 41,877.80 = 0.70$$

ภาพที่ 4.1 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว

หมายเหตุ: * มูลนิธิชีววิถี (2554) ** ราคาขายในกลุ่มเกษตรกร *** ห้างหุ้นส่วนจำกัดศรแดง การเกษตร (ม.ป.ป.)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว มีค่าเท่ากับ 0.70 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 0.70 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่าต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นต้นทุนจากค่าน้ำมัน วัสดุปลูก ปุ๋ย และค่าไฟฟ้า ตามลำดับ ในขณะที่รายได้เมื่อหักต้นทุนแล้วไม่สูงมากนัก ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมมีการเก็บเมล็ดพันธุ์บางส่วน และการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรบางส่วนมีมูลค่าเป็นตัวเงินได้ยาก เช่น ใบยูคาลิปตัส และใบน้อยหน่า เป็นต้น และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม และสถาบันการศึกษาอบรมให้ความรู้

4.4.2 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อินทรีย์บางช้าง

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้างอยู่ในพื้นที่ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้างที่ให้สัมภาษณ์ คือ สมาชิกกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 3 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.8 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้าง

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- ปุ๋ยคอกมูลไก่	80 กระสอบ	50.00	4,000.00	
2. พันธุ์พืช				
- ฝรั่ง	350 ต้น	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- กล้วยไข่	-	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- กล้วยหอม	-	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- กล้วยเล็บมือนาง	-	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- ถั่วพุด	3 กอ	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- ขนุน	9 ต้น	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- พริกแกง	-	-	500.00	
- สมุนไพร	-	-	-	ทรัพยากรในสวน

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
4. วัสดุปลูก				
- ถุขพลาสติกห่อฝรั่ง	29 แพค	94.00	2,726.00	
- ถุขกระดาษห่อฝรั่ง	10 มัด	150.00	1,500.00	
- ลูกแม็ก	2 กล่อง	55.00	110.00	
5. พลังงานไฟฟ้า				
- ปุ่มสูบน้ำ	-	-	7,200.00	
6. น้ำมันเชื้อเพลิง				
- เครื่องสูบน้ำ (ดีเซล)	-	-	12,000.00	
- เครื่องพ่นสารชีวภัณฑ์	-	-	600.00	
- เครื่องตัดหญ้า (เบนซิน)	-	-	800.00	
- รถเก๋งขนส่ง (เบนซิน)	-	-	9,600.00	
7. บรรจุภัณฑ์				
- ถุขพลาสติก	96 แพค	30.00	2,880.00	
- ขวดพลาสติก	96 แพค	230.00	22,080.00	
- หลอดพลาสติก	-	-	960.00	
รวม			64,956.00	

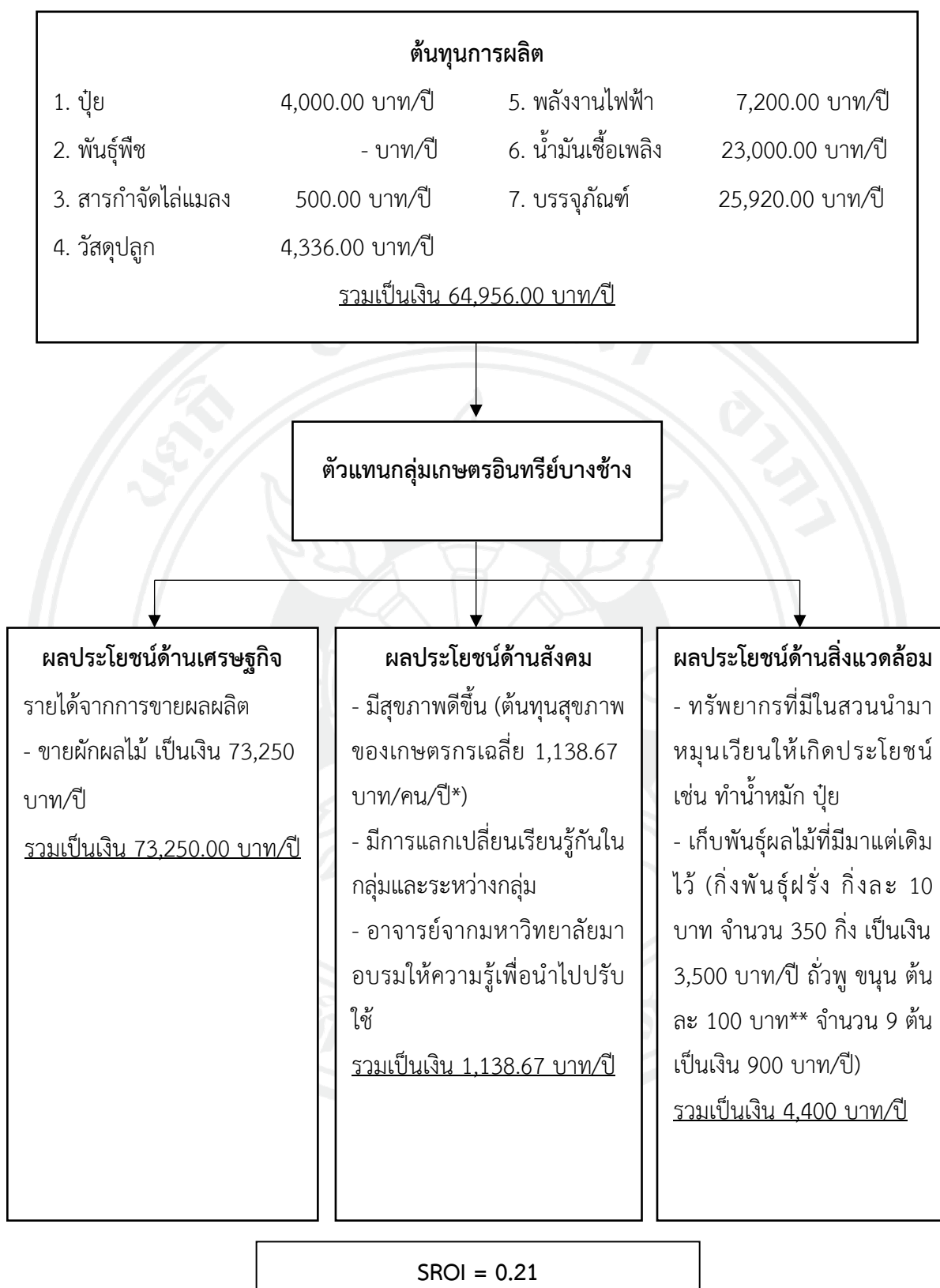
ตารางที่ 4.9 ผลประโยชน์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บาง
ช้าง

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต - ขายผักผลไม้ เป็นเงิน 73,250 บาท/ปี รวมเป็นเงิน 73,250.00 บาท/ปี	- มีสุขภาพดีขึ้น จากแต่ก่อนใช้ สารเคมีจะมีอาการอ่อนเพลียง่าย (ต้นทุนสุขภาพของเกษตรกรเฉลี่ย 1,138.67 บาท/คน/ปี*) - มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม ในกลุ่ม เช่น การ วางแผนการผลิต ระหว่างกลุ่ม เช่น น้ำหมัก ปุ๋ย - อาจารย์จากมหาวิทยาลัยมาอบรม ให้ความรู้เพื่อนำไปปรับใช้ เช่น การ ดูแลผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว การ บรรจุผลผลิต เป็นต้น รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	- ทรัพยากรที่มีในสวนนำมา หมุนเวียนให้เกิดประโยชน์ เช่น ทำน้ำหมัก ปุ๋ย - เก็บพันธุ์ผลไม้ที่มีมาแต่ เดิมไว้ (กิ่งพันธุ์ฝรั่ง กิ่งละ 10 บาท จำนวน 350 กิ่ง เป็นเงิน 3,500 บาท/ปี ถั่วพู ขุน ต้นละ 100 บาท** จำนวน 9 ต้น เป็นเงิน 900 บาท/ปี) รวมเป็นเงิน 4,400 บาท/ปี

หมายเหตุ: * มูลนิธิชีววิถี (2554) ** เกษตรก้าวหน้า (2560)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (78,788.67 - 64,956) / 64,956$$

$$= 0.21$$

ภาพที่ 4.2 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้าง

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีววิถี (2554) ** เกษตรก้าวหน้า (2560)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้าง มีค่าเท่ากับ 0.21 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 0.21 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่าต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นต้นทุนจากค่าบรรจุภัณฑ์ น้ำมัน ค่าไฟฟ้า วัสดุปลูก และปุ๋ย ตามลำดับ ในขณะที่รายได้เมื่อหักต้นทุนแล้วไม่สูงมากนัก ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม ในส่วนของการหมุนเวียนทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ เช่น ทำน้ำหมัก และปุ๋ย เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถบอกปริมาณที่แน่นอนของทรัพยากรที่นำมาหมุนเวียน จึงตีมูลค่าเป็นตัวเงินได้ยาก และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม และสถาบันการศึกษามอบรวมให้ความรู้

4.4.3 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยงอยู่ในพื้นที่ตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยงที่ให้สัมภาษณ์ คือ สมาชิกกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 3 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.10 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- มูลวัว	30 กระสอบ	25.00	750.00	
- ปุ๋ยอินทรีย์สำเร็จรูป	10 กระสอบ	150.00	1,500.00	
- ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ	600 ลิตร	-	-	หมักใช้เอง
2. พันธุ์พืช				
- กวางตุ้ง	1 กิโลกรัม	150.00	150.00	
- คะน้า	2 กิโลกรัม	150.00	300.00	
- ผักกาดขาว	1 กิโลกรัม	150.00	150.00	
- ผักโขม	1 กิโลกรัม	-	-	เก็บพันธุ์เอง
- ผักบุ้ง	2 กิโลกรัม	140.00	280.00	
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- น้ำหมักจากสะเดา กิ่ง คูณ ข่า ตะไคร้	-	-	-	ทรัพยากรในสวน

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

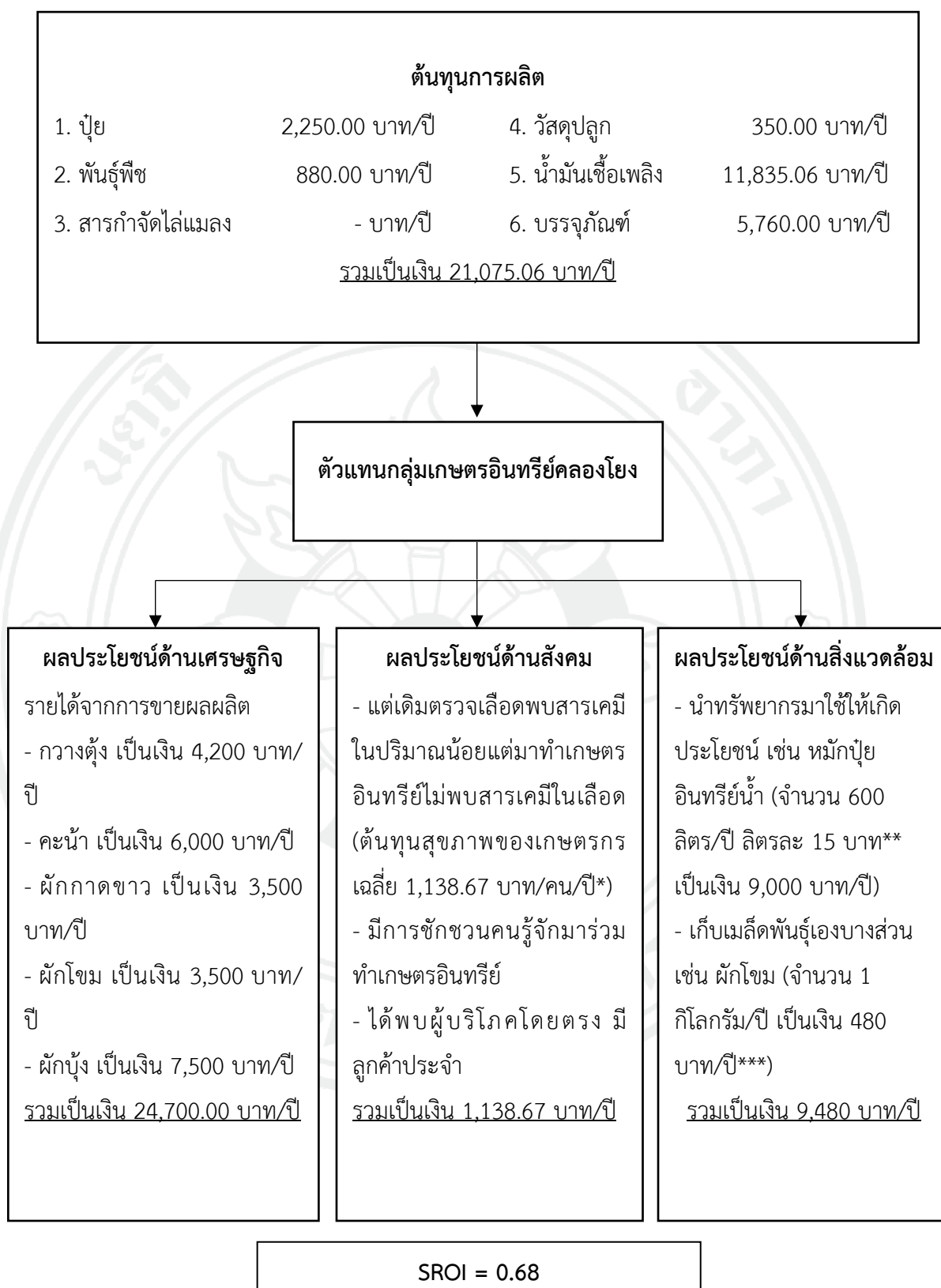
ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
4. วัสดุปลูก				
- ฟาง	10 ก้อน	35.00	350.00	บางส่วนมีฟาง จากนาข้าวของ ตนเอง
5. น้ำมันเชื้อเพลิง				
- เครื่องสูบน้ำ (ดีเซล)	30 ลิตร	26.09	782.70	
- เครื่องตัดหญ้า (เบนซิน)	30 ลิตร	34.46	1,033.80	
- รถกระบะขนส่ง (ดีเซล)	384 ลิตร	26.09	10,018.56	
6. บรรจุภัณฑ์				
- ถุงพลาสติก	192 แพค	30.00	5,760.00	
รวม			21,075.06	

ตารางที่ 4.11 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต	- แต่เดิมตรวจเลือดพบสารเคมี	- นำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น หมักปุ๋ย
- กวางตุ้ง 60 กก./ปี เป็นเงิน 4,200 บาท/ปี	ในปริมาณน้อยแต่มาทำเกษตรอินทรีย์ไม่พบสารเคมีในเลือด	อินทรีย์น้ำ (จำนวน 600 ลิตร/ปี ลิตรละ 15 บาท** เป็นเงิน 9,000 บาท/ปี)
- คะน้า 60 กก./ปี เป็นเงิน 6,000 บาท/ปี	(ต้นทุนสุขภาพของเกษตรกรเฉลี่ย 1,138.67 บาท/คน/ปี*)	- เก็บเมล็ดพันธุ์เองบางส่วน เช่น ผักโขม (จำนวน 1 กิโลกรัม/ปี เป็นเงิน 480 บาท***/ปี)
- ผักกาดขาว 50 กก./ปี เป็นเงิน 3,500 บาท/ปี	- มีการชักชวนคนรู้จักมาร่วมทำเกษตรอินทรีย์	
- ผักโขม 50 กก./ปี เป็นเงิน 3,500 บาท/ปี	- ได้พบผู้บริโภคโดยตรง มีลูกค้าประจำ	
- ผักบุ้ง 150 กก./ปี เป็นเงิน 7,500 บาท/ปี	รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	รวมเป็นเงิน 9,480 บาท/ปี
รวมเป็นเงิน 24,700.00 บาท/ปี		

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีวีวิถี (2554) ** มติชนออนไลน์ (2560) *** ห้างหุ้นส่วนจำกัดศรแดงการเกษตร (ม.ป.ป.)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (35,318.67 - 21,075.06) / 21,075.06 = 0.68$$

ภาพที่ 4.3 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีววิถี (2554) ** มติชนออนไลน์ (2560) *** ห้างหุ้นส่วนจำกัดศรแดงการเกษตร (ม.ป.ป.)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง มีค่าเท่ากับ 0.68 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 0.68 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่าต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นต้นทุนจากค่าน้ำมัน บรรจุภัณฑ์ ปุ๋ย พันธุ์พืช และวัสดุปลูก ตามลำดับ ในขณะที่รายได้เมื่อหักต้นทุนแล้วไม่สูงมากนัก ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม ในส่วนการเก็บเมล็ดพันธุ์เองยังค่อนข้างน้อย แต่มีการนำทรัพยากรมาหมุนเวียนทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าทางด้านสิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ คือ การชักชวนคนรู้จักมาร่วมทำเกษตรอินทรีย์ และได้พบปะกับผู้บริโภคโดยตรง

4.4.4 กลุ่มพัฒนายั่งยืน

กลุ่มพัฒนายั่งยืนอยู่ในพื้นที่ตำบลตลาดจินดา อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม ตัวแทนกลุ่มพัฒนายั่งยืนที่ให้สัมภาษณ์ คือ สมาชิกกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 6 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.12 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนกลุ่มพัฒนายั่งยืน

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- ปุ๋ยอินทรีย์สำเร็จรูป	170 กิโลกรัม	120.00	20,400.00	
2. พันธุ์พืช				
- ฝรั่งไร้เมล็ด	400 ต้น	-	-	ต้นพันธุ์เดิมที่มีอยู่
- ฝรั่งกิมจู	200 ต้น	-	-	ต้นพันธุ์เดิมที่มีอยู่
- มะนาว	50 ต้น	-	-	ต้นพันธุ์เดิมที่มีอยู่
- กล้วย	100 ต้น	-	-	ต้นพันธุ์เดิมที่มีอยู่
- มะม่วง	30 ต้น	-	-	ต้นพันธุ์เดิมที่มีอยู่
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- น้ำหมักไล่แมลง	24 ขวด	35.00	840.00	
4. วัสดุปลูก				
- ถูพลาสติกห่อฝรั่ง	24 ห่อ	130.00	3,120.00	
- ถูกระดาษาห่อฝรั่ง	10 กิโลกรัม	150.00	1,500.00	

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

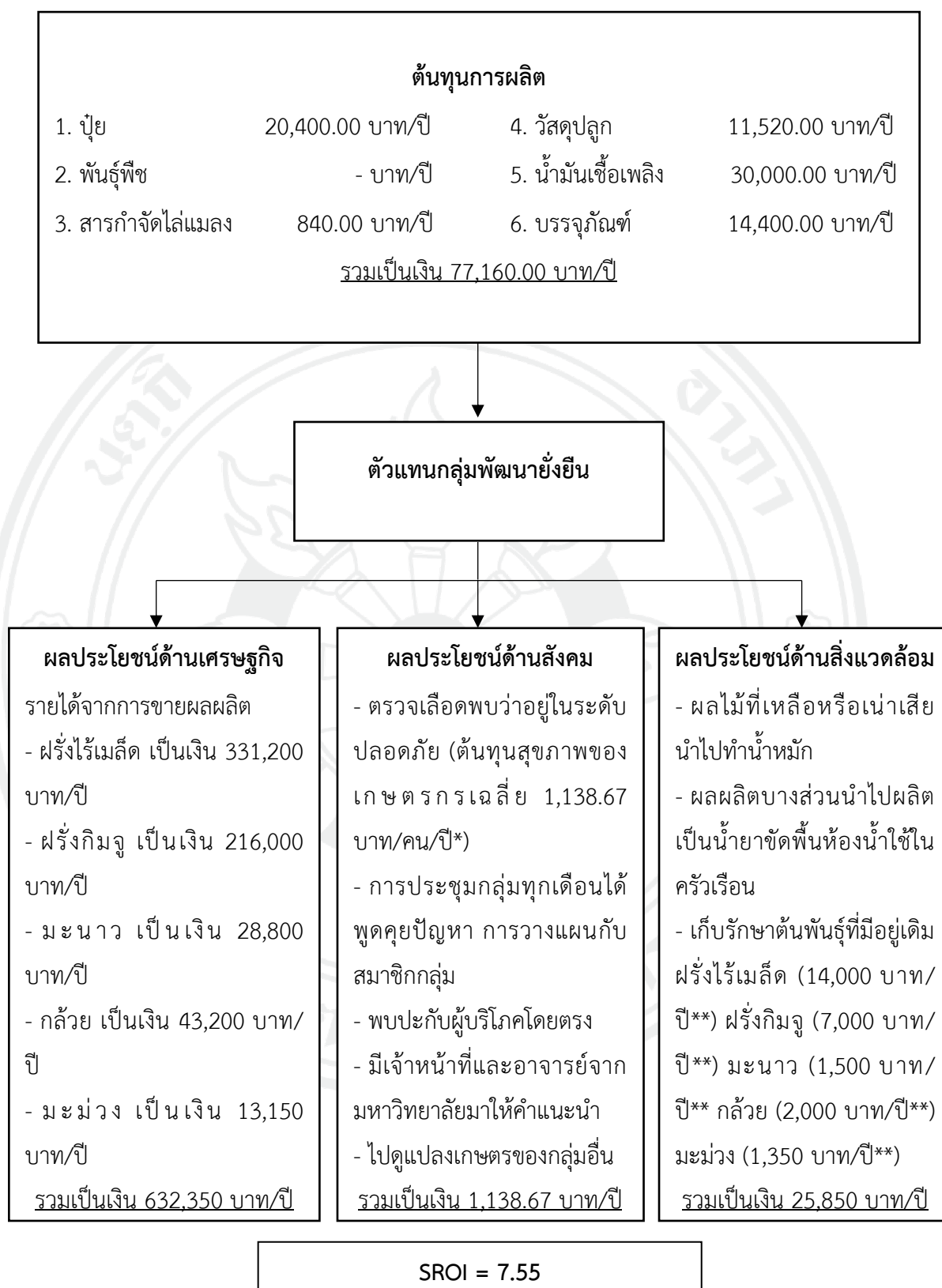
ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
4. วัสดุปลูก (ต่อ)				
- เชือก	20 กิโลกรัม	70.00	1,400.00	
- ไม้	100 มัด	55.00	5,500.00	
5. น้ำมันเชื้อเพลิง				
- เครื่องสูบน้ำและรดน้ำ (ดีเซล)	-	-	12,000.00	
- รถกระบะขนส่ง (ดีเซล)	-	-	18,000.00	
6. บรรจุภัณฑ์				
- ถุงพลาสติก	480 แพค	30.00	14,400.00	
รวม			77,160.00	

ตารางที่ 4.13 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มพัฒนายั่งยืน

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต	- จากเดิมตรวจเลือดอยู่ในกลุ่มเสี่ยงแต่มาทำเกษตรอินทรีย์	- ผลไม้ที่เหลือหรือเน่าเสียนำไปทำน้ำหมัก
- ฝรั่งไร้เมล็ด 11.04 ตัน/ปี เป็นเงิน 331,200 บาท/ปี	ตรวจเลือดพบว่าอยู่ในระดับปลอดภัย (ต้นทุนสุขภาพของเกษตรกรเฉลี่ย 1,138.67 บาท/คน/ปี*)	- ผลผลิตบางส่วนนำไปผลิตเป็นน้ำยาขัดพื้นห้องน้ำใช้ในครัวเรือน
- ฝรั่งกิมจู 7.2 ตัน/ปี เป็นเงิน 216,000 บาท/ปี	- มีการประชุมกลุ่มทุกเดือนได้พูดคุยปัญหา การวางแผนกับสมาชิกกลุ่ม	- เก็บรักษาต้นพันธุ์ที่มีอยู่เดิม ฝรั่งไร้เมล็ด (จำนวน 400 ตัน/ปี ต้นละ 35 บาท** เป็นเงิน 14,000 บาท/ปี) ฝรั่งกิมจู (จำนวน 200 ตัน/ปี ต้นละ 35 บาท** เป็นเงิน 7,000 บาท/ปี) มะนาว (จำนวน 50 ตัน ต้นละ 30 บาท** เป็นเงิน 1,500 บาท/ปี) กล้วย (จำนวน 100 ตัน ต้นละ 20 บาท** เป็นเงิน 2,000 บาท/ปี)
- มะม่วง 263 กก./ปี เป็นเงิน 13,150 บาท/ปี	- ได้พบปะพูดคุยกับผู้บริโภคโดยตรง คอยกันเหมือนเพื่อน	- มะม่วง (จำนวน 30 ตัน ต้นละ 45 บาท** เป็นเงิน 1,350 บาท/ปี)
รวมเป็นเงิน 632,350 บาท/ปี	- มีเจ้าหน้าที่และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมาให้คำแนะนำ	
	- ไปดูแปลงเกษตรของกลุ่มอื่นว่าเค้ามีการทำการเกษตรกันอย่างไร	
	รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	รวมเป็นเงิน 25,850 บาท/ปี

หมายเหตุ: * มูลนิธิชีววิถี (2554) ** นานาการ์เด็น (ม.ป.ป.)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (659,338.67 - 77,160) / 77,160 = 7.55$$

ภาพที่ 4.4 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มพัฒนายั่งยืน

หมายเหตุ * มูลนิธิชีววิถี (2554) ** นานาการ์เด็น (ม.ป.ป.)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มพัฒนายั่งยืน มีค่าเท่ากับ 7.55 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 7.55 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่า ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ส่วนของจำนวนผลผลิตและรายได้จากการจำหน่ายค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับต้นทุนการผลิต ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมมีการเก็บรักษาพันธุ์พืช ส่วนของการหมุนเวียนทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ไม่สามารถเก็บข้อมูลปริมาณมาคำนวณได้ เช่น ปริมาณของผลไม้ที่นำไปทำน้ำหมักและทำน้ำยาขัดพื้นห้องน้ำที่นำมาใช้ในครัวเรือน เป็นต้น และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ เช่น การไปดูแลเกษตรกรของกลุ่มอื่น และการอบรมจากสถาบันการศึกษา เป็นต้น

4.4.5 กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์

กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์อยู่ในพื้นที่ตำบลทัพหลวง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์ที่ให้สัมภาษณ์ คือ ประธานกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 7 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.14 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- มูลหมู	4.2 ตัน	2,000.00	8,400.00	
2. พันธุ์พืช				
- ข้าว	140 กิโลกรัม	-	-	เก็บพันธุ์เอง
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- น้ำหมักไล่แมลง	2 กระปุก	60.00	120.00	
4. ค่าจ้างเครื่องจักรกล				
- รถไถพรวน	7 ไร่	300.00	4,200.00	ทำนาปีละ 2 รอบ
- รถทำเทือก	7 ไร่	350.00	4,900.00	
- รถดำนา	7 ไร่	900.00	12,600.00	
- รถเกี่ยวข้าว	7 ไร่	500.00	7,000.00	
5. น้ำมันเชื้อเพลิง				
- เครื่องสูบน้ำ (ดีเซล)	2 รอบ	1,500	3,000.00	

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)

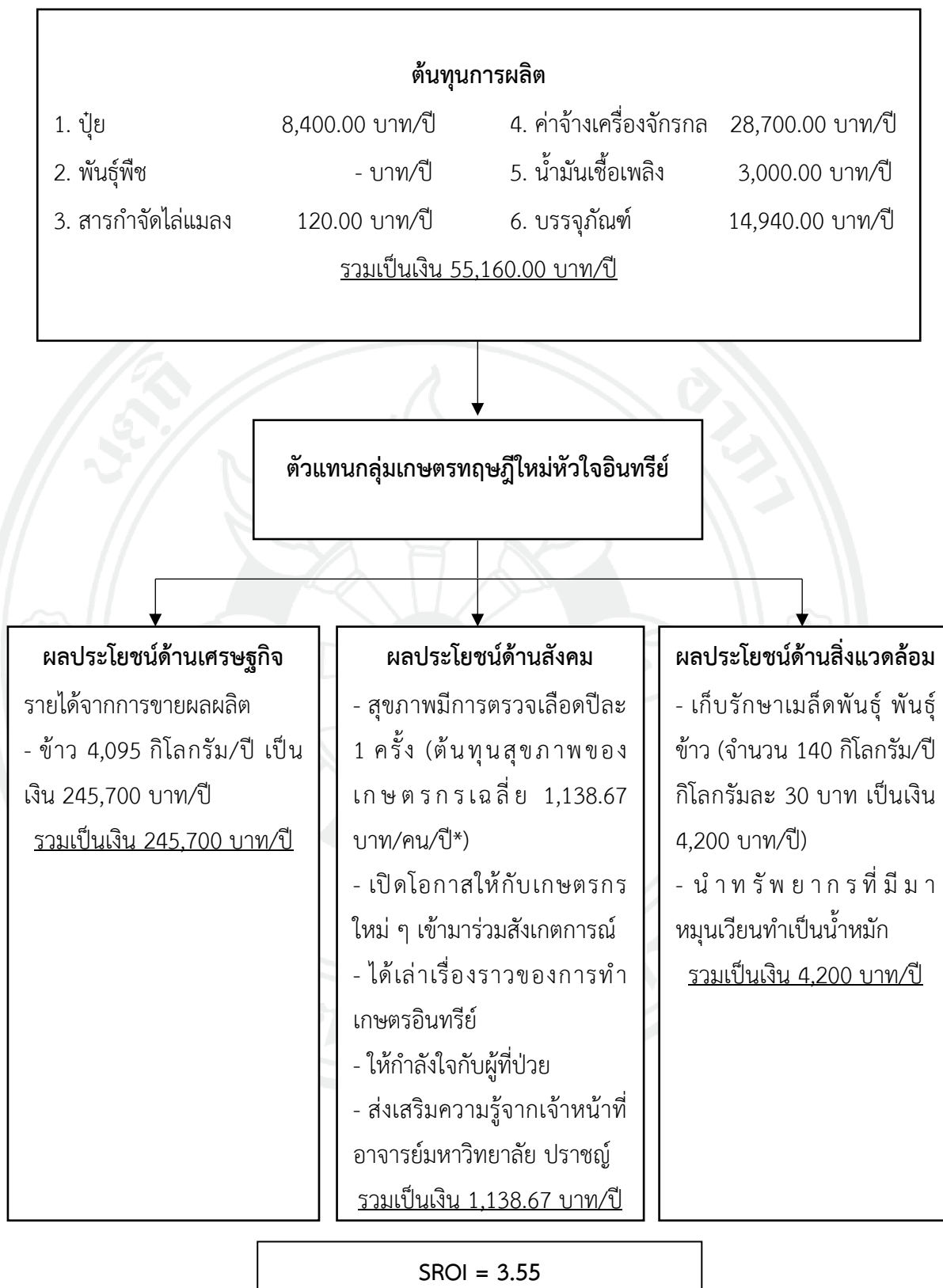
ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
6. บรรจุภัณฑ์				
- ถุงพลาสติก	249 โหล	60.00	14,940.00	
รวม			55,160.00	

ตารางที่ 4.15 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ หัวใจอินทรีย์

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต	- สุขภาพมีการตรวจเลือดปีละ 1 ครั้ง (ต้นทุนสุขภาพของเกษตรกรเฉลี่ย 1,138.67 บาท/คน/ปี*)	- เก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ พันธุ์ข้าว (จำนวน 140 กิโลกรัม/ปี กิโลกรัมละ 30 บาท เป็นเงิน 4,200 บาท/ปี)
- ข้าว 4,095 กิโลกรัม/ปี เป็นเงิน 245,700 บาท/ปี	- ในการสร้างเครือข่ายในกลุ่มทำให้เปิดโอกาสให้กับเกษตรกรใหม่ ๆ ได้เข้าร่วมสังเกตการณ์	- นำทรัพยากรที่มีมาหมุนเวียนทำเป็นน้ำหมัก
รวมเป็นเงิน 245,700 บาท/ปี	- ลูกค้าประจำก็ไปเยี่ยมชมที่แปลงเกษตรทำให้ได้เล่าเรื่องราวของการทำเกษตรอินทรีย์	รวมเป็นเงิน 4,200 บาท/ปี
	- ให้กำลังใจกับผู้บริโภคที่ป่วยเป็นมะเร็ง	
	- มีการส่งเสริมความรู้ให้กับเกษตรกรจากเจ้าหน้าที่ อาจารย์มหาวิทยาลัยและปราชญ์	
	รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	

หมายเหตุ: * มูลนิธิชีววิถี (2554)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (251,038.67 - 55,160) / 55,160 = 3.55$$

ภาพที่ 4.5 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีวีวิถี (2554)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์ มีค่าเท่ากับ 3.55 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 3.55 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่า ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจจำนวนผลผลิตและรายได้จากการจำหน่ายค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับต้นทุนการผลิต ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมมีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว ในส่วนของการหมุนเวียนทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ไม่สามารถระบุปริมาณได้ คือ ทรัพยากรที่นำมาทำน้ำหมัก จึงไม่สามารถนำมาคำนวณมูลค่าเป็นตัวเงินได้ คือ ปริมาณของทรัพยากรที่นำมาทำน้ำหมัก และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ เช่น การเปิดโอกาสให้ผู้สนใจมาสังเกตการณ์ดำเนินงานของกลุ่ม การให้กำลังใจผู้ป่วย และการส่งเสริมความรู้จากเจ้าหน้าที่และสถาบันการศึกษา เป็นต้น

4.4.6 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกร็ด

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกร็ดอยู่ในพื้นที่ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ตัวแทนกลุ่มอินทรีย์หอมเกร็ดที่ให้สัมภาษณ์ คือ ประธานกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 8 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.16 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกร็ด

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- มูลไก่เกลบ (เฉลี่ย)	177 กระสอบ	25.00	4,425.00	
2. พันธุ์พืช				
- ส้มโขวานน้ำผึ้ง	150 ต้น	30	4,500.00	
- ส้มโทองดี	150 ต้น	30	4,500.00	
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- เชื้อแบคทีเรีย BT	5 ลิตร	380.00	1,900.00	
- ข้าวสุก	2 กระสอบ	580.00	1,160.00	
- เชื้อราไตรโคเดอร์มา	10 ขวด	100.00	1,000.00	
- เชื้อราบิวเวอเรีย	-	-	-	สำนักงานเกษตร (สนับสนุน)

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

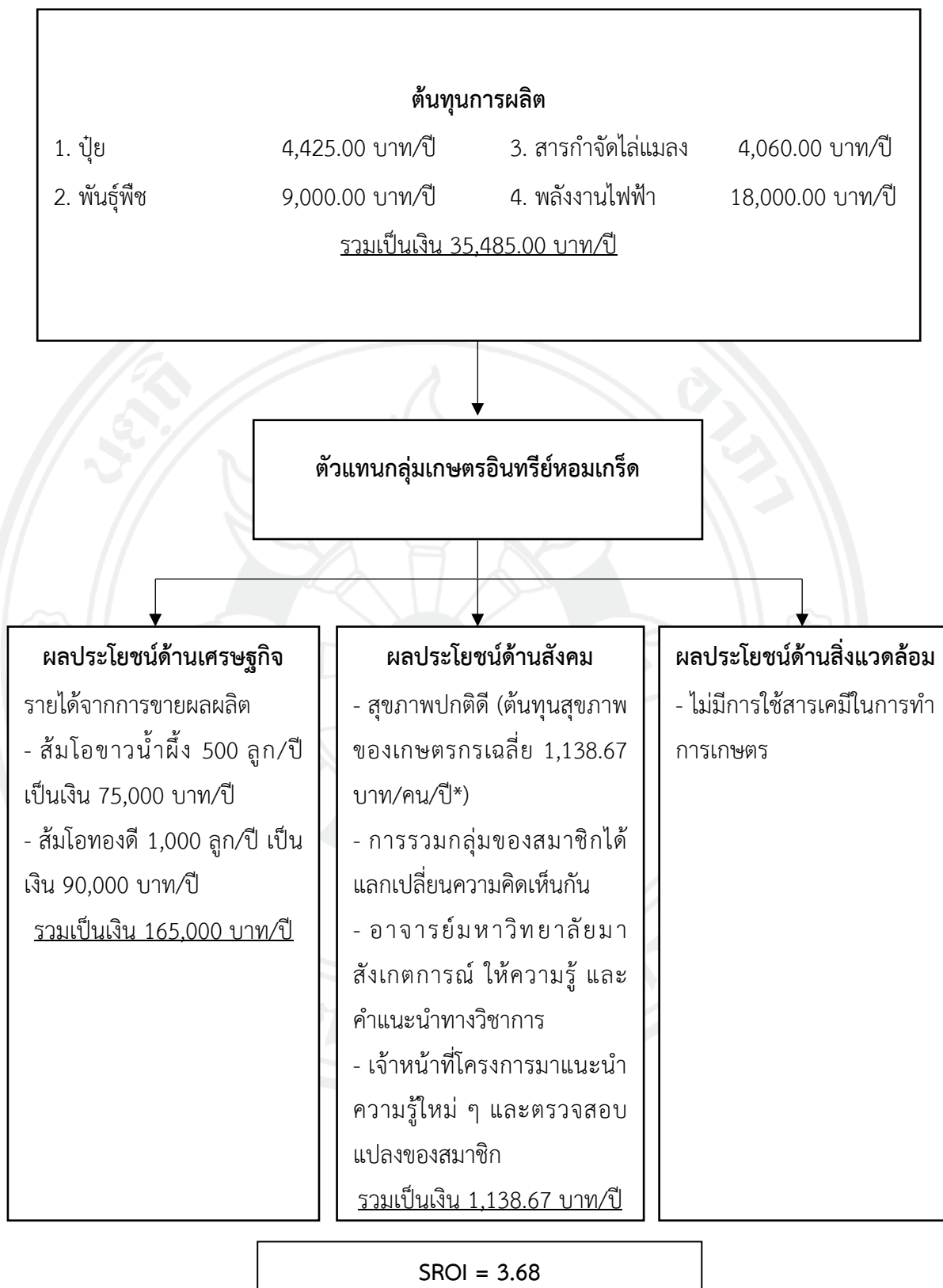
ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
4. พลังงานไฟฟ้า				
- สูบน้ำ	-	-	18,000.00	
รวม			35,485.00	

ตารางที่ 4.17 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกร็ด

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต	- สุขภาพปกติดี (ต้นทุนสุขภาพ	- ไม่มีการใช้สารเคมีใน
- ส้มโขวานน้ำผึ้ง 500 ลูก/ปี เป็นเงิน 75,000 บาท/ปี	ของเกษตรกรเฉลี่ย 1,138.67 บาท/คน/ปี*)	การทำการเกษตร
- ส้มโทองดี 1,000 ลูก/ปี เป็นเงิน 90,000 บาท/ปี	- การรวมกลุ่มของสมาชิกได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน	
รวมเป็นเงิน 165,000 บาท/ปี	- อาจารย์มหาวิทยาลัยมาสังเกตการณ์ ให้ความรู้ และคำแนะนำทางวิชาการ	
	- เจ้าหน้าที่โครงการมาแนะนำความรู้ใหม่ ๆ และตรวจสอบแปลงของสมาชิก	
	รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีววิถี (2554)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (166,138.67 - 35,485) / 35,485 = 3.68$$

ภาพที่ 4.6 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกร็ด

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีววิถี (2554)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หอมเกล็ด มีค่าเท่ากับ 3.68 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 3.68 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่า ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจจำนวนผลผลิตและรายได้จากการจำหน่ายค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับต้นทุนการผลิต ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม การไม่ใช้สารเคมีในการทำเกษตรจะอยู่ในส่วนของต้นทุนสุขภาพของเกษตรกรในผลประโยชน์ด้านสังคม และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกในกลุ่ม และเจ้าหน้าที่โครงการนำมาให้ความรู้ใหม่ ๆ เป็นต้น

4.4.7 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยค

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยคอยู่ในพื้นที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยคที่ให้สัมภาษณ์ คือ สมาชิกกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 6 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.18 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยค

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- มูลหมู	1 ตัน	-	-	หมูล้างเอง
- มูลวัว	10 ลูก	20.00	200.00	
2. พันธุ์พืช				
- มะกรูด	300 ตัน	-	-	ต้นพันธุ์เดิม โดยให้ผลผลิตได้ 100 ตัน
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- น้ำตาลทรายแดง	1 กิโลกรัม	27.00	27.00	
- มะกรูด	3 กิโลกรัม	-	-	ทรัพยากรในสวน
4. น้ำมันเชื้อเพลิง				
- เครื่องตัดหญ้า (เบนซิน)	3 ครั้ง	500.00	1,500.00	
5. บรรจุภัณฑ์				
- ถุงพลาสติก	1 แพค	30.00	30.00	

ตารางที่ 4.18 (ต่อ)

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
	รวม		1,757.00	

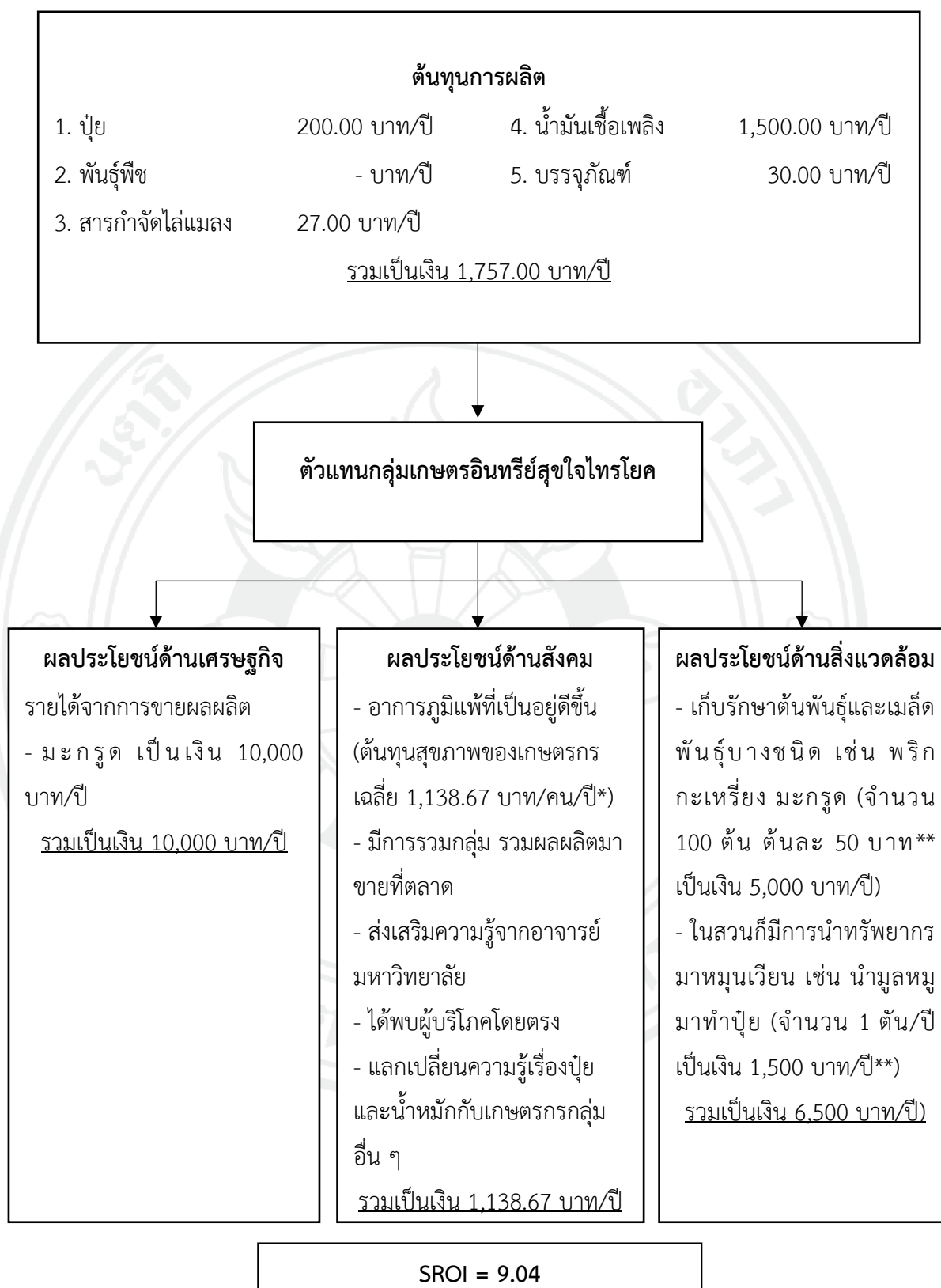
ตารางที่ 4.19 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจ ไทรโยค

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต - มะกูด เป็นเงิน 10,000 บาท/ ปี รวมเป็นเงิน 10,000 บาท/ปี	- อาการภูมิแพ้ที่เป็นอยู่ดีขึ้น (ต้นทุนสุขภาพของเกษตรกร เฉลี่ย 1,138.67 บาท/คน/ปี*) - มีการรวมกลุ่ม รวมผลผลิตมา ขายที่ตลาด - ส่งเสริมความรู้จากอาจารย์ มหาวิทยาลัย - ได้พบผู้บริโภคโดยตรง - แลกเปลี่ยนความรู้เรื่องปุ๋ยและ น้ำหมักกับเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	- เก็บรักษาต้นพันธุ์และเมล็ด พันธุ์ บางชนิด เช่น พริก กะเหรี่ยง มะกูด (จำนวน 100 ต้น ต้นละ 50 บาท** เป็นเงิน 5,000 บาท/ปี) - มีการนำทรัพยากรท้องถิ่นมา ใช้ เช่น จอมปลวกมาทำน้ำ หมัก ในสวนก็มีการนำ ทรัพยากรมาหมุนเวียน เช่น นำมูลหมูมาทำปุ๋ย (จำนวน 1 ตัน/ปี เป็นเงิน 1,500 บาท**/ ปี) รวมเป็นเงิน 6,500 บาท/ปี)

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีวีวิถี (2554) ** นานาการ์เด็น (ม.ป.ป.)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (17,638.67 - 1,757) / 1,757$$

$$= 9.04$$

ภาพที่ 4.7 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยค

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีววิถี (2554) ** นานาการ์เด็น (ม.ป.ป.)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยค มีค่าเท่ากับ 9.04 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 9.04 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่า ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจจำนวนผลผลิตและรายได้จากการจำหน่ายค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับต้นทุนการผลิต ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม มีการเก็บรักษาต้นพันธุ์และเมล็ดพันธุ์บางชนิด และมีการหมุนเวียนทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ คือ มูลหมูนำมาหมักเป็นปุ๋ย และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ เช่น การส่งเสริมความรู้จากสถาบันการศึกษา และการแลกเปลี่ยนความรู้กับเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ เป็นต้น

4.4.8 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราชบุรี

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราชบุรีอยู่ในพื้นที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราชบุรีที่ให้สัมภาษณ์ คือ ผู้ประสานงานกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 6 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.20 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราชบุรี

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- มูลไก่	10 ตัน	1,000.00	10,000.00	
- มูลไก่สามสาย	60 กระสอบ	30.00	1,800.00	
- ปุ๋ยซีແຕດນາเกลือ	2 ตัน	2,000.00	4,000.00	
2. พันธุ์พืช				
- ฝรั่ง	500 ตัน	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- กล้วยไข่มมาเลย์	200 ตัน	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- กล้วยน้ำว้า	150 ตัน	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- กล้วยหอมทอง	30 ตัน	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
- มะม่วง	20 ตัน	-	-	ต้นพันธุ์เดิม
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- น้ำหมักสมุนไพร	-	-	12,000.00	
4. วัสดุปลูก				
- ถุงพลาสติกห่อฝรั่ง	4 แพค	1,900.00	7,600.00	

ตารางที่ 4.20 (ต่อ)

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
- กระดาษห่อฝรั่ง	20 มัด	140.00	2,800.00	
5. พลังงานไฟฟ้า				
- บิ๊มสูบน้ำ	-	-	3,600.00	
6. น้ำมันเชื้อเพลิง				
- เครื่องตัดหญ้า (เบนซิน)	-	-	9,000.00	
- เครื่องสูบน้ำ (ดีเซล)	-	-	8,000.00	
- รถกระบะขนส่ง (ดีเซล)	-	-	48,000.00	
7. แรงงาน				
- ตัดหญ้า	3 คน	400.00	36,000.00	ตัดหญ้า 30 วัน/ปี
- จ้างประจำ	1 คน	350.00	70,000.00	
8. บรรจุภัณฑ์				
- ถุงพลาสติก	96 แพค	30.00	2,880.00	
รวม			215,680.00	

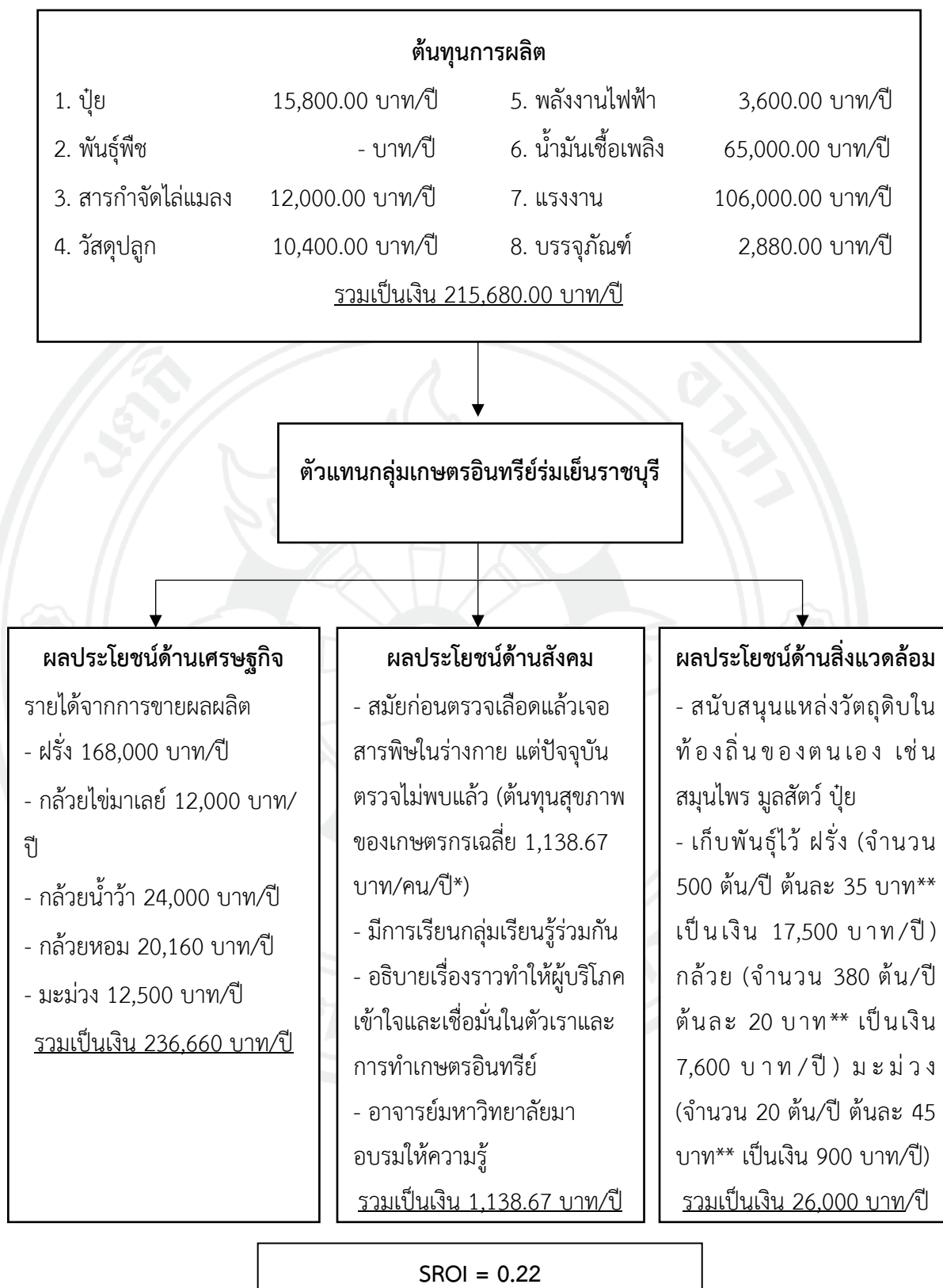
ตารางที่ 4.21 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วม
เย็นราชบุรี

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต	- สมัยก่อนตรวจเลือดแล้วเจอ	- สนับสนุนแหล่งวัตถุดิบใน
- ฝรั่ง 4.8 ตัน/ปี เป็นเงิน	สารพิษในร่างกาย แต่ปัจจุบัน	ท้องถิ่นของตนเอง เช่น
168,000 บาท/ปี	ตรวจไม่พบแล้ว (ต้นทุนสุขภาพ	สมุนไพร มูลสัตว์ ปุ๋ย
- กล้วยไข่มาเลย์ เป็นเงิน	ของเกษตรกรเฉลี่ย 1,138.67	- เก็บพันธุ์ไว้ ฝรั่ง (จำนวน
12,000 บาท/ปี	บาท/คน/ปี*)	500 ตัน/ปี ตันละ 35 บาท**
- กล้วยน้ำว้า เป็นเงิน 24,000	- มีการเรียนกลุ่มเรียนรู้ร่วมกัน	เป็นเงิน 17,500 บาท/ปี)
บาท/ปี	- อธิบายเรื่องราวทำให้ผู้บริโภค	กล้วย (จำนวน 380 ตัน/ปี ตัน
- กล้วยหอม 576 หวี/ปี เป็นเงิน	เข้าใจและเชื่อมั่นในตัวเราและ	ละ 20 บาท** เป็นเงิน 7,600
20,160 บาท/ปี	การทำเกษตรอินทรีย์	บาท/ปี) มะม่วง (จำนวน 20
- มะม่วง 500 กก./ปี เป็นเงิน	- อาจารย์มหาวิทยาลัยมาอบรม	ตัน/ปี ตันละ 45 บาท** เป็น
12,500 บาท/ปี	ให้ความรู้	เงิน 900 บาท/ปี)
รวมเป็นเงิน 236,660 บาท/ปี	รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	รวมเป็นเงิน 26,000 บาท/ปี

หมายเหตุ: * มูลนิธิชีววิถี (2554) ** นานาการ์เด็น (ม.ป.ป.)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (263,798.67 - 215,680) / 215,680$$

$$= 0.22$$

ภาพที่ 4.8 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราชบุรี

หมายเหตุ: * มูลนิธิชีววิถี (2554) ** นานาการ์เด็น (ม.ป.ป.)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่วมเย็นราชบุรี มีค่าเท่ากับ 0.22 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 0.22 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่า ต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นต้นทุนจากค่าจ้างแรงงาน น้ำมัน ปุ๋ย สารกำจัดไล่แมลง และวัสดุปลูก ตามลำดับ ในขณะที่รายได้เมื่อหักต้นทุนแล้วไม่สูงมากนัก ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม มีการเก็บพันธุ์พืช และสนับสนุนแหล่งวัตถุดิบในท้องถิ่น และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ เช่น การอธิบายเรื่องราวให้กับผู้บริโภคได้เข้าใจและมีความเชื่อมั่น และมีการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม เป็นต้น

4.4.9 กลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู

กลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอูอยู่ในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตัวแทนกลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอูที่ให้สัมภาษณ์ คือ ประธานกลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 70 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดังนี้

ตารางที่ 4.22 ต้นทุนการผลิตของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อ หน่วย(บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
1. ปุ๋ย				
- มูลหมู	10 ตัน	-	-	เลี้ยงหมูเอง
- แกลบ	1,000 กระสอบ	10.00	10,000.00	
2. พันธุ์พืช				
- เมล็ดผัก	40%	-	15,000.00	60% เก็บ เมล็ดพันธุ์เอง
3. สารกำจัดไล่แมลง				
- เหล้า	4 ลิ้ง	800.00	3,200.00	
- เมล็ดสะเดา	5 ถุง	180.00	900.00	
- ผลไม้	10 ถัง	-	-	ผลไม้ที่เน่าเสียในสวน
- นม น้ำเหลือง	20 ถัง	-	-	ของเหลือทิ้งจากฟาร์ม

ตารางที่ 4.22 (ต่อ)

ต้นทุนการผลิต	จำนวน (หน่วย/ปี)	ราคาต่อ หน่วย(บาท)	รวมเป็นเงิน (บาท/ปี)	หมายเหตุ
4. วัสดุปลูก				
- ฝ้ายาง	20 ฝืน	600.00	12,000.00	
- สายน้ำหยด	5 ม้วน	1,300.00	6,500.00	
5. น้ำมันเชื้อเพลิง				
- เครื่องตัดหญ้า (เบนซิน)	-	-	19,200.00	
- เครื่องสูบน้ำ (ดีเซล)	-	-	8,000.00	
- ค่าน้ำมันของคณงาน	-	-	36,500.00	
- รถกระบะขนส่ง (ดีเซล)	-	-	95,040.00	
6. แรงงาน				
- จ้างประจำ	7 คน	300.00	604,800.00	จ้าง 24 วัน/เดือน
- จ้างคนขับรถ	1 คน	1,000.00	48,000.00	สัปดาห์ละ 1 วัน
7. บรรจุภัณฑ์				
- ถุงพลาสติก	192 แพค	30.00	5,760.00	
รวม			864,900.00	

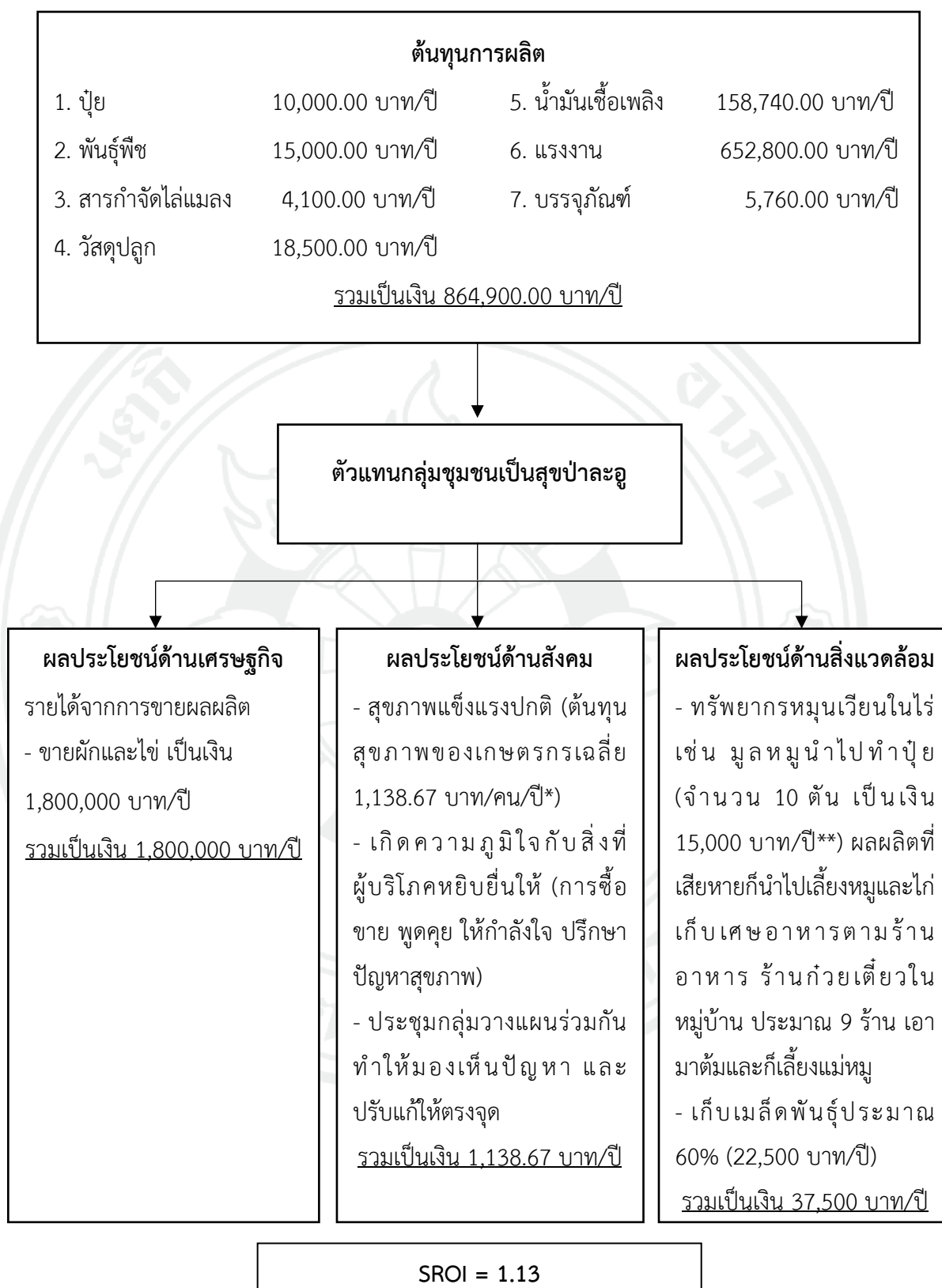
ตารางที่ 4.23 ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตัวแทนกลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู

ผลประโยชน์		
ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านสิ่งแวดล้อม
รายได้จากการขายผลผลิต	- สุขภาพแข็งแรงปกติ (ต้นทุน	- ทรัพยากรหมุนเวียนในไร่ เช่น
- ขายผักและไข่ เป็นเงิน	สุขภาพของเกษตรกรเฉลี่ย	มูลหมูนำไปทำปุ๋ย (จำนวน 10
1,800,000 บาท/ปี	1,138.67 บาท/คน/ปี*)	ตัน ตันละ 1,500 บาท** เป็น
รวมเป็นเงิน 1,800,000	- เกิดความภูมิใจกับสิ่งที่ผู้บริโภค	เงิน 15,000 บาท/ปี) ผลผลิตที่
บาท/ปี	หยิบยื่นให้ ไม่ว่าจะเป็นการซื้อ	เสียหายก็นำไปเลี้ยงหมูและไก่
	ขาย พุดคุยการให้กำลังใจ มา	เก็บเศษอาหารตามร้านอาหาร
	ปรึกษาปัญหาสุขภาพ	ร้าน กว๊ายเตี้ยวใน หมู่บ้าน
	- มีลูกค้ามาบอกว่าตั้งแต่กินของ	ประมาณ 9 ร้าน เอามาต้มและก็
	ที่ร้านเราสุขภาพดีขึ้น	เลี้ยงแม่หมู และให้ผลผลิตเป็น
	- ประชุมกลุ่มวางแผนร่วมกัน ทำ	การตอบแทนกับร้านอาหาร
	ให้มองเห็นปัญหา และปรับแก้ให้	- เก็บเมล็ดพันธุ์ประมาณ 60%
	ตรงจุด	(เป็นเงิน 22,500 บาท/ปี)
	รวมเป็นเงิน 1,138.67 บาท/ปี	รวมเป็นเงิน 37,500 บาท/ปี

หมายเหตุ: * มุลนิธิชีววิถี (2554) ** นานาการ์เด็น (ม.ป.ป.)

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = (1,838,638.60 - 864,900) / 864,900$$

$$= 1.13$$

ภาพที่ 4.9 สรุปผล SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู

หมายเหตุ: * มูลนิธิชีววิถี (2554) ** นานาการ์เด็น (ม.ป.ป.)

จากผลการคำนวณ SROI ของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู มีค่าเท่ากับ 1.13 คือ ทุกการลงทุน 1 บาท จะให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 1.13 บาท โดยจากการคำนวณ SROI พบว่า ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจรายได้จากการจำหน่ายค่อนข้างสูง แต่ก็มีต้นทุนสูงตามไปด้วย ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ และมีการหมุนเวียนทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ เช่น นำเศษอาหารมาเลี้ยงหมู เป็นต้น และผลประโยชน์ด้านสังคมบางส่วนไม่สามารถตีค่าเป็นมูลค่าตัวเงินได้ เช่น ความภูมิใจกับสิ่งที่ผู้บริโภคมียืนยันให้ และการประชุมกลุ่มเพื่อร่วมกันวางแผนและแก้ไขปัญหา เป็นต้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษาสามพรานโมเดล ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในโครงการสามพรานโมเดล 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดล และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ของโครงการสามพรานโมเดลให้ประสบความสำเร็จทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

โดยมีการลงพื้นที่สำรวจกิจกรรม สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง คือ กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และเป็นผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล จำนวน 1 คน ตัวแทนเกษตรกรจากกลุ่มสมาชิกในโครงการ จำนวน 11 คน (นำข้อมูลมาคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จำนวน 9 คน) และผู้บริโภคที่มาซื้อสินค้าที่ตลาดสุขใจ จำนวน 20 คน ซึ่งสามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ ดังนี้

5.1.1 การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในการทำเกษตรอินทรีย์

จากการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของตัวแทนเกษตรกรในแต่ละกลุ่มทั้ง 9 กลุ่ม กลุ่มละ 1 คน นั้นพบว่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไป โดยค่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของตัวแทนเกษตรกรจากแต่ละกลุ่มสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 5.1 เรียงจากมากไปน้อย

ตารางที่ 5.1 ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของตัวแทนเกษตรกรแต่ละกลุ่มและค่าเฉลี่ยรวม

ตัวแทนกลุ่ม	ผลประโยชน์ (บาท/ปี)			ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน
	เศรษฐกิจ	สังคม	สิ่งแวดล้อม	
กลุ่มเกษตรอินทรีย์สุขใจไทรโยค	10,000	1,138.67	6,500	9.04
กลุ่มพัฒนายั่งยืน	632,350	1,138.67	25,850	7.55
กลุ่มเกษตรอินทรีย์หอมเกล็ด	165,000	1,138.67	-	3.68
กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์	245,700	1,138.67	4,200	3.55
กลุ่มชุมชนเป็นสุขป่าละอู	1,800,000	1,138.67	37,500	1.13

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

ตัวแทนกลุ่ม	ผลประโยชน์ (บาท/ปี)			ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน
	เศรษฐกิจ	สังคม	สิ่งแวดล้อม	
กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองบางแก้ว	69,310	1,138.67	670	0.70
กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์คลองโยง	24,700	1,138.67	9,480	0.68
กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ร่มเย็นราชบุรี	236,660	1,138.67	26,000	0.22
กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บางช้าง	73,250	1,138.67	4,400	0.21
ค่าเฉลี่ยรวม (2,003,767.10/1,378,050.80)				1.45
(มูลค่ารวมทั้งหมด/มูลค่ารวมที่ใช้ไป)				

หมายเหตุ: - ค่าที่ได้เป็นเพียงค่าตัวแทนจากแต่ละกลุ่มอาจไม่สามารถชี้วัดถึงศักยภาพของกลุ่มทั้งหมดได้

- ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจยังไม่หักต้นทุนการผลิต

- ผลประโยชน์ด้านสังคม มีมูลค่าเท่ากันเนื่องจากตัวแทนเกษตรกรแต่ละกลุ่มมีผลลัพธ์ที่สามารถคิดเป็นตัวเงินได้เหมือนกัน คือ มีสุขภาพดีขึ้นและปริมาณสารเคมีในเลือดอยู่ในระดับปลอดภัย นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมมีความคล้ายคลึงกัน เช่น มีการประชุมกลุ่มเดือนละหนึ่งครั้ง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม สถาบันการศึกษาและเจ้าหน้าที่โครงการฯ มาให้ความรู้กับเกษตรกร เป็นต้น

จากตารางที่ 5.1 ผลรวมของมูลค่าปัจจุบันทั้งหมดและมูลค่าการลงทุนที่ใช้ไปจากตัวแทนเกษตรกรทั้ง 9 กลุ่ม มีค่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน 1.45 แสดงว่าในการทำเกษตรอินทรีย์นั้นมีการให้หรือผลตอบแทนมากกว่า 1 บาท นั่นคือ สร้างผลลัพธ์ทางสังคมมูลค่า 1.45 บาท ต่อการลงทุน 1 บาท โดยตัวแทนเกษตรกรของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุโขทัยโยคที่มีผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) มากที่สุด เนื่องจากต้นทุนการผลิตน้อยและรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตสูง และมีการนำทรัพยากรที่อยู่ในพื้นที่มาหมุนเวียนใช้ประโยชน์จึงเป็นการเพิ่มมูลค่าทางด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนของตัวแทนเกษตรกรกลุ่มพัฒนายั่งยืนนั้นถึงแม้จะมีต้นทุนที่ค่อนข้างสูงแต่ปริมาณผลผลิตที่จำหน่ายได้มีปริมาณมาก และการเก็บรักษาต้นพันธุ์เดิมไว้ก็เป็นการเก็บรักษาพันธุ์พืชซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าทางด้านสิ่งแวดล้อมให้เพิ่มขึ้น ส่วนตัวแทนเกษตรกรของกลุ่มที่ผล SROI ต่ำกว่า 1 นั้น ส่วนใหญ่แล้วจะมีส่วนของต้นทุนการผลิตที่มากทั้งเรื่องของแรงงาน น้ำมันเชื้อเพลิง พลังงานไฟฟ้า และบรรจุภัณฑ์ แต่ปริมาณผลผลิตที่จำหน่ายได้นั้นมีมูลค่ามากกว่าต้นทุนเพียงเล็กน้อย ทำให้ผล SROI ออกมามีค่าค่อนข้างต่ำ ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม บางอย่างไม่สามารถตีเป็นค่าตัวเงินได้ และบางกลุ่ม

การเก็บรักษาพันธุ์พืชยังน้อย และผลประโยชน์ด้านสังคม บางอย่างไม่สามารถตีเป็นค่าตัวเงินได้ ทั้งนี้ การคำนวณ SROI เป็นการคำนวณข้อมูลในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งการคำนวณ SROI สามารถคำนวณเป็นรายปีต่อเนื่องกันในแต่ละปี

5.1.2 ปัจจัยที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์และเป็นผู้ริเริ่มโครงการสามพรานโมเดล ตัวแทนเกษตรกรทั้ง 11 กลุ่ม และผู้บริโภคที่มาซื้อสินค้าที่ได้ตลาดสุขใจ ได้มีการจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดังตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 การจัดลำดับปัจจัยที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ

ปัจจัย	ความเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย			รวม (ร้อยละ)	จัดลำดับ
	ผู้ริเริ่มโครงการ	ตัวแทนเกษตรกร	ผู้บริโภค		
1. ตลาดรองรับ	1	10	1	92.3	1
2. ใจรัก เข้มแข็ง	-	4	-	30.8	3
3. สุขภาพ	-	3	-	23.1	4
4. ราคา	-	3	-	23.1	4
5. ผลผลิต	-	4	1	38.5	2
6. พื้นที่	-	1	-	7.7	6
7. ผู้บริโภค	-	4	1	38.5	2
8. ความซื่อสัตย์	-	1	1	15.4	5
9. กระบวนการกลุ่ม	1	2	1	30.8	3
10. องค์กรความรู้	1	1	1	23.1	4

ซึ่งปัจจัยที่ส่วนใหญ่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความเห็นนั้นเป็นเรื่องของตลาดรองรับผลผลิต เพราะถ้าไม่มีตลาดรองรับเกษตรกรก็ไม่ว่าจะนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายที่ไหน ถ้าจำหน่ายให้พ่อค้าคนกลางก็จะโดนตัดราคาเพราะรูปลักษณ์ของผลผลิตที่ไม่สวยงามเหมือนผลผลิตจากการทำเกษตรทั่วไป รองลงมา คือ เรื่องของผลผลิตที่ต้องมีการวางแผนการผลิตให้ต่อเนื่อง ผลผลิตมีความหลากหลายและรักษาคุณภาพผลผลิต และสนับสนุนผลผลิตของผู้บริโภคและความเข้าใจต่อเกษตรกร

ลำดับถัดมา คือ เรื่องใจรักที่อยากจะทำเกษตรอินทรีย์ถ้าไม่มีใจรัก ก็จะไม่มีความเข้มแข็ง และอดทนเพียงพอ และเรื่องกระบวนการกลุ่ม เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มกัน มีความเข้าใจกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และช่วยเหลือกัน เพื่อสร้างความสามัคคี ความเข้มแข็ง และอำนาจในการต่อรอง และต่อมา คือ เรื่องของสุขภาพที่เกษตรกรมีปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร และปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ทำให้สุขภาพดีขึ้น เรื่องราคาผลผลิตที่ดีกว่าราคาผลผลิตเกษตรทั่วไป ทำให้เกษตรกรมีกำลังใจในการผลิตผลผลิตออกมาสู่ตลาด และเรื่ององค์ความรู้ต่าง ๆ จากทางโครงการสามพรานโมเดลและสถาบันการศึกษาได้เข้ามาสนับสนุนองค์ความรู้ และเกษตรกรนำมาปรับใช้ นอกจากนี้มีปัจจัยอื่น ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ของเกษตรกรในการไม่ใช้สารเคมี และพื้นที่เหมาะสมในการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น

5.1.3 แนวทางที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

แนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จนั้นประเมินจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการสามพรานโมเดล และปัจจัยที่ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 แนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ด้าน	แนวทาง
สังคม	- สร้างกระบวนการกลุ่มให้เข้มแข็ง และมอบคุณค่าความรู้ - เจอปัญหาไม่ท้อ เดินหน้าต่อ และหาวิธีการแก้ปัญหา - ปฏิบัติตามข้อกำหนดของกลุ่มอย่างเคร่งครัด - บริหารจัดการและวางแผนให้เป็นระบบ ชัดเจน และตรวจสอบได้ - หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยสนับสนุนอย่างจริงจังและตรงจุด - สถาบันการศึกษาและเจ้าหน้าที่ของรัฐมาส่งเสริมให้ความรู้กับเกษตรกร
เศรษฐกิจ	การรักษาคุณภาพของผลผลิต เพิ่มความหลากหลาย มีผลผลิตให้กับตลาดอย่างต่อเนื่อง และสร้างโอกาสทางการตลาด
สิ่งแวดล้อม	- เกษตรกรควรมีการรับรองมาตรฐานเพื่อให้ผู้บริโภคเชื่อถือและยอมรับ - มีการหมุนเวียนทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง - ต้องลงมือปฏิบัติจริงไม่มีการใช้สารเคมี

นอกจากแนวทางที่สรุปไว้ดังกล่าวข้างต้นแล้ว สามารถน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 มาช่วยวิเคราะห์แนวทางเนื่องจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นหลักการที่ทุกคนสามารถน้อมนำมาปฏิบัติได้ ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถอยู่ได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน และปลอดภัย ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาคำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดลตามหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ดังนี้

ตารางที่ 5.4 การวิเคราะห์ผลตามหลักสามห่วงสองเงื่อนไขตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ความพอประมาณ	ความมีเหตุผล	การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว
กรรมการผู้จัดการ โรงแรมสามพรานริ เวอร์ไซด์	สนับสนุนผลผลิตอินทรีย์ จากเกษตรกรในปริมาณที่ โรงแรมสามารถรับซื้อได้ และเกษตรกรมีผลผลิต เพียงพอ	รับซื้อผลผลิตอินทรีย์จาก เกษตรกรโดยตรง และให้ ราคาที่เป็นธรรมที่โรงแรม และเกษตรกรสามารถอยู่ได้	- ถ้ามีการเปลี่ยนแปลง ปริมาณผลผลิตที่รับซื้อจาก เกษตรกรจะมีการแจ้ง เกษตรกรล่วงหน้า - ผลผลิตบางส่วน ที่มี ปริมาณมากนำไปแปรรูป เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ
เกษตรกร	- การกำหนดราคาขาย ผลผลิตก็คิดตามต้นทุน และความสมเหตุสมผล ไม่ จำหน่ายราคาที่สูงเกินไป โดยอิงเกณฑ์ของราคา เพื่อนสมาชิก - หมุนเวียนทรัพยากรใน พื้นที่มาหมักปุ๋ย ทำน้ำ หมัก และเลี้ยงสัตว์ - จัดทำบัญชีรายรับและ รายจ่าย เพื่อวางแผนทาง การเงิน	- ทำเกษตรอินทรีย์เพราะ ปลอดภัยต่อตนเองและ ผู้บริโภค	- วางแผนการผลิตตาม กำลังและความสามารถ ของตนเอง - มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับสมาชิกเกษตรกรในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม ในการทำ ปุ๋ยบำรุงพืชและน้ำหมัก สูตรต่าง ๆ เพื่อกำจัดโรค และแมลง - ปลูกพืชผสมผสานเป็น การบริหารความเสี่ยง - หาช่องทางการตลาดใน กรณีที่มีผลผลิตล้นตลาด และบางส่วนนำไปแปรรูป - มีการขอรับรองมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์เพื่อความ เชื่อมั่นของผู้บริโภค

ตารางที่ 5.4 (ต่อ)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ความพอประมาณ	ความมีเหตุผล	การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว
ผู้บริโภค	สนับสนุนผลผลิตอินทรีย์ของตนเอง	- ลดการใช้ถุงพลาสติกโดยใช้ตระกร้าที่ตลาดแทน - เลือกลงสนับสนุนผลผลิตอินทรีย์เพราะปลอดภัยและดีต่อสุขภาพ	ถ้าช่วงไหนรูปลักษณ์หรือรสชาติของผลผลิตไม่เป็นไปตามความต้องการก็ต้องเข้าใจเกษตรกรเพราะไม่มีการใช้สารเคมี
ความรู้	- การที่เกษตรกรได้ลงมือปฏิบัติจริงทำให้เกิดความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ในการทำเกษตรอินทรีย์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในและภายนอกกลุ่มเกษตรกร - ทางโครงการสามพรานโมเดลก็มีการสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง อาจารย์มหาวิทยาลัย และปราชญ์ผู้รู้มาอบรมให้ความรู้กับเกษตรกรเพิ่มเติม - ผู้บริโภคได้เรียนรู้และเข้าใจเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์จากพูดคุยและเยี่ยมชมแปลงของเกษตรกร - การขอรับรองมาตรฐานทำให้เกษตรกรได้เรียนรู้ในเรื่องของการจดบันทึกการทำกิจกรรมในแปลง เพื่อที่สามารถตรวจสอบข้อมูลได้		
คุณธรรม	- การทำเกษตรอินทรีย์นั้นเกษตรกรจะต้องมีใจรัก มีความอดทน ใช้ความรู้และสติปัญญาในการดำเนินการและแก้ไขปัญหา อีกทั้งยังต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้บริโภคที่จะต้องไม่มีการใช้สารเคมีหรือนำผลผลิตที่ไม่ใช่อินทรีย์มาจำหน่ายปนกับผลผลิตอินทรีย์ - เกษตรกร และผู้ประกอบการ จะต้องมีคุณธรรมในการกำหนดราคาซื้อขายที่ทั้งสองฝ่ายสามารถอยู่ได้ไม่เดือดร้อน		

ซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้เกิดเครือข่ายระหว่างเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจ ผู้ประกอบการ ผู้บริโภค และเกษตรกรที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน อยู่บนพื้นฐานสามห่วงสองเงื่อนไขตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปสู่ชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของการทำเกษตรอินทรีย์ กรณีศึกษาสามพรานโมเดลทำให้ทราบว่า ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนที่ได้นั้นมีค่าเท่ากับ 1.45 ซึ่งหมายถึงการทำเกษตรอินทรีย์ของตัวแทนเกษตรกรในภาพรวมที่เป็นสมาชิกในโครงการสามพรานโมเดลนั้นให้ผลลัพธ์ทางสังคมมีมูลค่า 1.45 บาท ต่อการลงทุน 1 บาท จากงานวิจัยที่ได้พบทวนวรรณกรรมนั้นมีการศึกษาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโดยเปรียบเทียบช่วงก่อนและหลังจากการนำหลัก

นิเวศวิทยาอุตสาหกรรมมาประยุกต์ใช้ พบว่าค่า SROI ช่วงก่อนนำหลักนิเวศวิทยาอุตสาหกรรมของกลุ่มกิจกรรมที่มีการผลิตข้าวอินทรีย์มีค่า SROI เท่ากับ 1.76 และกลุ่มผักปลอดสารพิษมีค่า SROI เท่ากับ 2.04 โดยคำนวณจากเกษตรกรทั้งหมดในกลุ่ม (วิสาขา ภูจินดา, 2558ข) ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี คล้ายกับการศึกษานี้ที่มีการศึกษากลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ แต่ในส่วนการศึกษานี้ข้อมูลที่นำมาคำนวณนั้นเป็นเพียงข้อมูลของตัวแทนกลุ่มตัวแทนเกษตรกร กลุ่มละ 1 คน เท่านั้น ถ้ามีการคำนวณจากเกษตรกรทั้งหมดที่เป็นสมาชิกในโครงการอาจได้ผลลัพธ์ทางสังคมที่สามารถชี้วัดได้ถึงการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรทั้งโครงการ ซึ่งอาจจะต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมต่อไปในอนาคต

จากผลลัพธ์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทำให้เกษตรกรหลุดจากวงจรเดิม เช่น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสุขภาพ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เป็นต้น นอกจากนี้ประเด็นเรื่องของการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนเกษตรกรรุ่นพ่อแม่ก็เป็นสิ่งสำคัญ และเรื่องของการทำกินที่ดินในปัจจุบันที่ดินได้เปลี่ยนเป็นบ้านจัดสรรเพิ่มมากขึ้น ทางเจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจต้องพิจารณาถึงประเด็นเหล่านี้ด้วยในอนาคต และสุดท้ายในการศึกษาวิจัยนี้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของตัวแทนเกษตรกรในโครงการสามพรานโมเดลทำให้เห็นว่ากระบวนการที่เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์นั้นมีส่วนไหนที่ต้องปรับปรุงและพัฒนา โดยตัวแทนเกษตรกรที่มีค่า SROI น้อยกว่า 1 นั้นอาจจะต้องมีการปรับปรุงพัฒนา เช่น การลดต้นทุนการผลิต การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพิ่มขึ้น และการหมุนเวียนใช้ทรัพยากรในพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนไม่ได้พิจารณาในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มีการพิจารณาในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมร่วมด้วย เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมหรือโครงการที่มีการดำเนินการหรือกำลังจะเริ่มดำเนินการนั้นส่งผลดีในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมในรูปของมูลค่าทางการเงิน เมื่อเปรียบเทียบกับเงินลงทุนที่ใช้ไป นอกจากนี้เจ้าหน้าที่มูลนิธิสังคมสุขใจที่ช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการสามพรานโมเดลสามารถนำการศึกษานี้ไปปรับกลยุทธ์ในการดำเนินงานส่วนที่ยังต้องมีการปรับปรุง และภาครัฐที่มีการออกนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนต่าง ๆ ที่สนับสนุนเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ เช่น เรื่องการวิจัย และการพัฒนาช่องทางตลาดสินค้าและบริการ เป็นต้น นำการศึกษานี้ไปปรับแผนในระดับปฏิบัติการเพื่อตอบสนองนโยบาย ในการช่วยแก้ไขปัญหาให้กับเกษตรกร และช่วยพัฒนาส่งเสริมเรื่องเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

การศึกษาผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษาสามพรานโมเดลนั้น ทำให้ทราบข้อมูลรายละเอียดในเรื่องของการดำเนินการของโครงการสามพรานโมเดล ปัญหาและอุปสรรค ผลตอบแทนทางสังคมจากการทำเกษตรอินทรีย์ และปัจจัยและแนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งจากผลการศึกษาเหล่านี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ดังนี้

1) เชิงนโยบาย

- ภาคเอกชน ผู้บริหารสามารถกำหนดนโยบายของบริษัทที่ช่วยสนับสนุนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ เช่น งบประมาณกิจกรรมเรื่องของการรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (CSR) เป็นต้น ซึ่งช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของบริษัทและเป็นการตอบแทนสังคมในรูปแบบที่เห็นผลจริง และสามารถนำเรื่องผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนไปใช้กับองค์กรได้

- ภาครัฐ ในปัจจุบันรัฐบาลก็มีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่สนับสนุนเรื่องของเกษตรอินทรีย์ คือ ยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (พ.ศ. 2560 – 2564) ซึ่งในแต่ละยุทธศาสตร์ย่อยที่ออกมา เช่น ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมการวิจัย การสร้าง และเผยแพร่องค์ความรู้ และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ สามารถนำโครงการสามพรานโมเดลเป็นต้นแบบในเผยแพร่องค์ความรู้ต่าง ๆ ในการดำเนินงานของโครงการ และช่วยสนับสนุนส่งเสริมในส่วนที่ขาด

- มูลนิธิสังคมสุขใจ นำข้อมูลจากงานวิจัยนี้ไปกำหนดทิศทางนโยบายในการดำเนินขับเคลื่อนให้ประสบความสำเร็จด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เช่น การปรับปรุงช่องทางการตลาดออนไลน์ การส่งเสริมการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ และการให้คำแนะนำกับเกษตรกรเรื่องการลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น

2) เชิงวิชาการ

- สถาบันการศึกษา สามารถนำข้อมูลงานวิจัยไปศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรได้ เช่น เรื่องการพัฒนาพันธุ์พืช การเพิ่มมูลค่าผลผลิต เป็นต้น

3) เชิงพื้นที่

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ช่วยส่งเสริมเกษตรกรในพื้นที่ในส่วนที่ยังขาดความรู้ไปพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ให้เป็นชุมชนต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

5.3.2 การศึกษาในอนาคต

จากการศึกษาวิจัยนี้สามารถนำไปต่อยอดสำหรับการศึกษาต่อไปในอนาคตได้ ดังนี้

- 1) การศึกษาเพิ่มเติมเรื่องของผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนกับเกษตรกรทั้งโครงการสามพรานโมเดลหรือศึกษาเปรียบเทียบผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในการดำเนินงานของโครงการสามพรานโมเดลตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน
- 2) การศึกษาเรื่องของผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าในการทำเกษตรอินทรีย์ของพืชแต่ละชนิดได้ในอนาคตต่อไป
- 3) เนื่องจากเกษตรกรต้องการพันธุ์พืชที่ดีตอบสนองต่อปุ๋ยอินทรีย์ได้ดี และให้ผลผลิตดีทนต่อโรคและแมลง ซึ่งจะต้องเป็นพันธุ์พืชที่ได้รับการปรับปรุงพัฒนาตามธรรมชาติไม่ใช่จากการตัดต่อพันธุกรรม ในอนาคตจึงควรมีการศึกษาเรื่องการปรับปรุงพัฒนาพันธุ์พืชที่เหมาะสมสำหรับการทำเกษตรอินทรีย์
- 4) เนื่องจากเกษตรกรยังมีผลผลิตและการแปรรูปที่ไม่ค่อยหลากหลาย และไม่มีอัตลักษณ์ ซึ่งถ้ามีการศึกษาการแปรรูปผลผลิตให้มีความหลากหลาย และเพิ่มมูลค่าของผลผลิตในอนาคตจะช่วยแก้ไขปัญหาให้กับเกษตรกรได้
- 5) เนื่องจากเกษตรกรยังประสบปัญหาเรื่องของโรคและแมลงที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย ในอนาคตจึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของประสิทธิภาพของสารกำจัดโรคและแมลงจากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น
- 6) การศึกษารูปแบบการจัดการตลาดอินทรีย์ เพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนารูปแบบการจัดการตลาดอินทรีย์พื้นที่อื่น และสามารถนำรูปแบบการจัดการตลาดไปใช้ในพื้นที่ของตนเองได้

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาที่ดิน. (2559). นโยบายรัฐบาลและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เรื่องเกษตรอินทรีย์. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก http://www.ddd.go.th/Download/Academic/11022016/%0Asubject_5.pdf%0A
- กรมวิชาการเกษตร. (2548). คู่มือปุ๋ยอินทรีย์ (ฉบับเกษตรกร). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2555). ศัตรูธรรมชาติที่สำคัญ. ค้นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://esc.agritech.doae.go.th/ebooks/download-pdf/ศัตรูธรรมชาติที่สำคัญ.pdf>
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2556). แผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2556 – 2559. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก <http://www.udonthani.doae.go.th/files/แผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ.2556-2559.pdf>
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2558). นโยบายกรมส่งเสริมการเกษตร ประจำปี 2559. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก <http://www.plan.doae.go.th/project/News/Policy2559.pdf>
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). แผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2560 – 2564. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก <http://www.plan.doae.go.th/WebPlanningGp/stretigy%0A25602564.pdf%0A>
- กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์, นิพนธ์ พัวพงศกร, และชัยสิทธิ์ อนุชิตวรวงศ์. (2558). ภาวะโลกร้อนกับผลกระทบต่อภาคเกษตรไทย. ค้นวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://tdri.or.th/tdri-insight/20150226/>
- กรวิทย์ ตันศรี. (2557). แรงงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย. ค้นวันที่ 27 มกราคม 2560 จาก https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/NorthEastern/DocLib_Re%0Asearch/04-Labor with Agri Changing.pdf%0A
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559ก). แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564). ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก http://www.oae.go.th/download/journal/development_plan2559.pdf
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559ข). รัฐมนตรีเกษตรฯ เผยนโยบายปี 60 มุ่งเน้นการยกระดับสินค้าเกษตรสู่ความมั่นคง. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก https://www.moac.go.th/%0Aewt_news.php?nid=19382%0A
- กระทรวงพาณิชย์. (2559). กระทรวงพาณิชย์ดันไทยเป็นศูนย์กลางเกษตรอินทรีย์แห่งอาเซียน จัดใหญ่

ลัมนาวិชาการด้านตลาดออร์แกนิก ในงาน *Organic & Natural Expo 2016* หวังปูพื้นความรู้ ข้อมูลเกษตรอินทรีย์และขยายเครือข่ายการตลาด. ค้นวันที่ 5 กรกฎาคม 2560 จาก <http://www.moc.go.th/index.php/moc-news/2015-10-19-04-33-08/item/969856.html>

กรีนเนท. (ม.ป.ป.-ก). *ตรารับรองสินค้าเกษตรในประเทศไทย*. ค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.greenet.or.th/article/1094>

กรีนเนท. (ม.ป.ป.-ข). *ระบบชุมชนรับรอง PGS การรับรองแบบมีส่วนร่วม*. ค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.greenet.or.th/article/1138>

เกษตรก้าวไกล. (2560). *ขุนทองประเสริฐ “ทาบกิ่งขาย” ใช้พื้นที่เพียงน้อยนิดก็มีสิทธิ์รวยได้*. ค้นวันที่ 23 กันยายน 2560 จาก <https://www.kasetkaoklai.com/home/2017/05/ขุนทองประเสริฐ-ทาบกิ่ง/>

เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักษ์. (2557). *การจัดการระบบการผลิตพืชผักอินทรีย์*. ค้นวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://resource.thaihealth.or.th/library/hot/14623>

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2551). *แผนยุทธศาสตร์ การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ แห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 และ แผนปฏิบัติการพัฒนา เกษตรอินทรีย์แห่งชาติพ.ศ. 2551-2554*. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก http://www.nia.or.th/organic/%0Adownload/National_Strategy.pdf%0A

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2559). *(ร่าง) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ แห่งชาติ พ.ศ. (2560 – 2564)*. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก http://www.biothai.net/sites/default/files/%0AThai_organic_masterplan_28_01_2560.pdf%0A

เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช. (2559). *ผลการเฝ้าระวังสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้างในผักและผลไม้ ประจำปี 2559*. ค้นวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2560 จาก http://www.thaipan.org/sites/default/files/file/pesticide_doc24_press_4_5_2559.pdf

จินตนา อินทรมงคล. (ม.ป.ป.). *ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม Participatory Guarantee Systems PGS*. ค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 จาก www.oae.go.th/ewt_dl.php?nid=21686

จิรพร สุเมธีประสิทธิ์. (ม.ป.ป.). *SROI : ผลตอบแทนเชิงสังคมของบริการภาครัฐ (เรื่องที่ 154)*. ค้นวันที่ 9 ตุลาคม 2560 จาก <https://chirapon.wordpress.com/2011/05/12/sroi-ผลตอบแทนเชิงสังคมของบ/>

ณัชชา ลูกรักษ์ และดุสิต อธิณวัฒน์. (2556). *ปัญหาและอุปสรรคในการ ปรับเปลี่ยนเพื่อการผลิตพืชผักอินทรีย์ของ เกษตรกรจังหวัดราชบุรีที่ผ่านการอบรมโครงการ พัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์. Thai*

Journal of Science and Technology, 2(2), 125–133.

นานาการ์เด็น. (ม.ป.ป.). ตลาดต้นไม้. ค้นวันที่ 23 กันยายน 2560 จาก <https://www.nanagarden.com/ตลาดต้นไม้>

มติชนออนไลน์. (2560). อดีตผู้ใหญ่บ้านสุรินทร์แจ้ง! คิดสูตรปุ๋ยอินทรีย์ขายเอง คุณภาพเท่าปุ๋ยเคมี พร้อมทำเกษตรผสมผสาน. ค้นวันที่ 23 กันยายน 2560 จาก <https://www.matichon.co.th/news/617364>

มานวิน สงเคราะห์. (2557). *อุปสงค์ของผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ในจังหวัดเชียงใหม่และลำปาง* (รายงานผลการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

มูลนิธิชีววิถี. (2554). *สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและต้นทุนที่แท้จริง*. ค้นวันที่ 23 กันยายน 2560 จาก <http://www.biothai.net/sites/default/files/BriefingPesticideCOST.pdf>

มูลนิธิชีววัน. (2555). *ตรารับรองมาตรฐานสินค้าอินทรีย์ที่ควรรู้จัก*. ค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.nawachione.org/articles/ตรารับรองมาตรฐานสินค้า/>

มูลนิธิสังคมสุขใจ. (ม.ป.ป.). *โครงการสามพรานโมเดล*. ค้นวันที่ 21 มีนาคม 2560 จาก <http://sampranmodel.com/>

รัฐบาลไทย. (2560). *พาณิชย์เดินทางด่านเกษตรอินทรีย์ไทยสู่ตลาดโลก*. ค้นวันที่ 5 กรกฎาคม 2560 จาก <http://www.thaigov.go.th/news/contents/details/2021>

วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2555). *ความรู้เบื้องต้นเกษตรอินทรีย์*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสายใยแผ่นดิน.

วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2559). *ภาพรวมเกษตรอินทรีย์ไทย 2559*. ค้นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.greenet.or.th/sites/default/files/Thai OA 16.pdf>

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2535). *ไปให้พ้นยุคปฏิวัติเขียว เบื้องหลังปัญหาการเกษตรและการแสวงหาทางเลือกใหม่*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท งานดี จำกัด.

วิชาชา ภูจินดา. (2558ก). *ระเบียบวิธีวิจัยและสถิติด้านสิ่งแวดล้อม Environmental Research Methodology and Statistics*. กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อก.

วิชาชา ภูจินดา. (2558ข). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยใช้หลักนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม*. ค้นวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://rc.nida.ac.th/th/%0Attachments/article/207/1.%25 20รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์.pdf%0A>

ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (2560). *สินค้าเกษตรอินทรีย์ในมุมมองของคนไทย*. ค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2560 จาก http://www.maejopoll.mju.ac.th/wtms_newsDetail.aspx?nID=18087

สมพร อิศวิลานนท์. (2553). *ข้าวไทย: การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิตและช่องทางการกระจาย*. ค้นวันที่ 27 มกราคม 2560 จาก [http://v-reform.org/wp-content/uploads%](http://v-reform.org/wp-content/uploads%0)

- 0A/2012/08/ข้าวไทย_การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิต_รศ.สมพร.pdf%0A
- สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ. (2558). *คู่มือการประเมินผลลัพธ์ทางสังคม (Social Impact Assessment) และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI)*. ค้นวันที่ 17 มีนาคม 2560 จาก <http://www.fringer.org/%0Asites/default/files/samples/sia-handbook.pdf%0A>
- สำนักข่าวนิวส์พลัส. (2560). *มูลนิธิสังคมสุขใจ จับมือบริษัทประชารัฐฯ เติมความรู้เกษตรกรอินทรีย์*. ค้นวันที่ 7 กันยายน 2560 จาก <http://www.newsplus.co.th/134098>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2557). *การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม (SROI): Social Return on Investment (SROI): กรณีศึกษาการดำเนินงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)*. ค้นวันที่ 21 มีนาคม 2560 จาก www.thaihealth.or.th/contact/getfile_books.php?e_id=397
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564*. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก <http://www.odd.go.th/www/files/78292.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2555). *จอมปราชญ์แห่งการพัฒนา ปราชญ์แห่งแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2558). *แผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558 – 2593*. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก http://www.deqp.go.th/media/36631/แผนแม่-บท_2558_2593.pdf
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). *แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560-2564*. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก https://drive.google.com/%0Afile/d/0B_5CbQmFLFuPWkN5Uzcxd21LUTA/view%0A
- สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน. (2559). *สถานการณ์ราคาน้ำมันเชื้อเพลิง 19-25 ธันวาคม 2559*. ค้นวันที่ 23 กันยายน 2560 จาก http://www.eppo.go.th/index.php/th/petroleum/oil/status-oil-price?issearch=1&ordering=order&category_id=551&xf_12=1
- สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (ม.ป.ป.-ก). *เกี่ยวกับสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์*. ค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.actorganic-cert.or.th/about>
- สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (ม.ป.ป.-ข). *ระบบเกษตรอินทรีย์ IFOAM*. ค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.actorganic-cert.or.th/page/item/582>
- สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (ม.ป.ป.-ค). *ระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดา*. ค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์

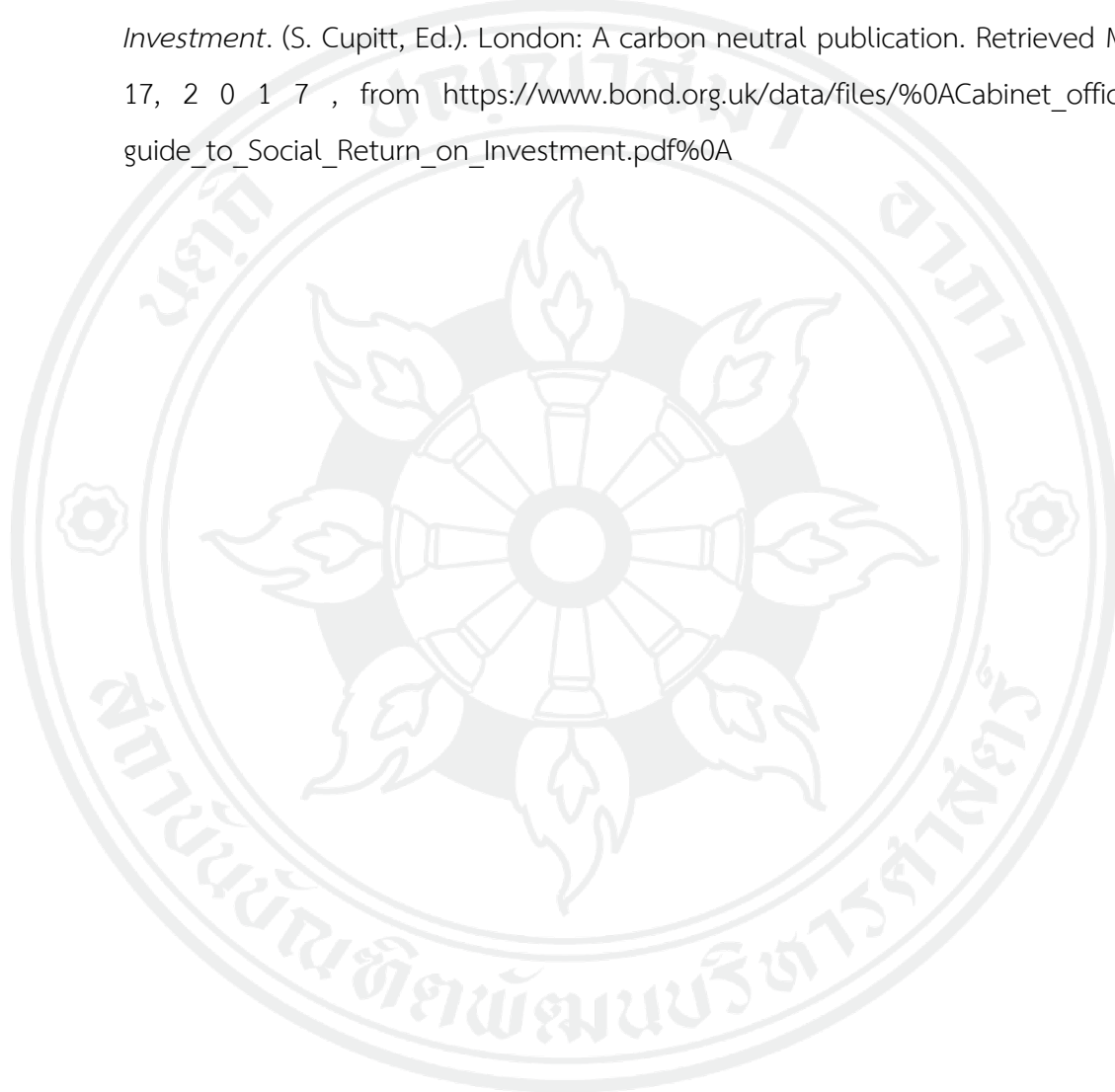
- 2560 จาก <http://www.actorganic-cert.or.th/page/item/589>
- สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (ม.ป.ป.-ง). ระบบเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา. ค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.actorganic-cert.or.th/page/item/592>
- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2557). แนวปฏิบัติในการใช้มาตรฐานสินค้าเกษตรมกษ. 9000 เล่ม 1(G)-2557. ค้นวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.acfs.go.th/standard/download/ORGANIC-AGRICULTURE-PART-1.pdf>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2555). กรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหารกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ.2556 – 2559). ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก <http://www.oae.go.th/%0Adownload/journal/foodSecurityMOAC56-59.pdf%0A>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2557). สถานการณ์ภาวะหนี้สินครัวเรือนเกษตรในปัจจุบัน. ค้นวันที่ 27 มกราคม 2560 จาก http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=17495&filename%0A=index%0A
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2558). สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี 2557. ค้นวันที่ 15 มกราคม 2560 จาก http://www.oae.go.th/download/download_journal/2558/yearbook57.pdf
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559ก). ภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร. ค้นวันที่ 11 ตุลาคม 2560 จาก http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=21954
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559ข). สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี 2558. ค้นวันที่ 15 มกราคม 2560 จาก http://www.oae.go.th/download/download_journal/2559/yearbook58.pdf
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560ก). ปริมาณและมูลค่าการนำเข้าปุ๋ยเคมี. ค้นวันที่ 11 ตุลาคม 2560 จาก http://www.oae.go.th/download/FactorOfProduct/Fertilizer_value49-54.html
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560ข). ปริมาณและมูลค่าการนำเข้าวัตถุอันตรายทางการเกษตร. ค้นวันที่ 11 ตุลาคม 2560 จาก <http://www.oae.go.th/economicdata/pesticides.html>
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2555). แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555 – 2559. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2560 จาก <http://measwatch.org/sites/default/%0Afiles/bookfile/envplan55-59.pdf%0A>
- สำนักนิเทศและถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดิน. (2554). พืชคลุมดิน. ค้นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2560 จาก http://www.ddd.go.th/menu_Dataonline/G3/G3_20.pdf
- สำนักกระบวนวิชา. (2559). สรุปรายงานการเฝ้าระวังโรค ประจำปี 2558. ค้นวันที่ 15 มกราคม 2560

- จาก <http://www.boe.moph.go.th/Annual/AESR2015/>
- สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม. (2558). *องค์ความรู้เกี่ยวกับการตรวจคัดกรองความเสี่ยงจากการสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยกระดาษทดสอบโคลีนเอสเตอเรส (Cholinesterase reactive paper)*. ค้น วันที่ 15 มกราคม 2560 จาก <http://envocc.ddc.moph.go.th/uploads/media/manual/Corp.pdf>
- สิริชัย สาธุวิจารณ์. (2550). *การผลิตข้าวโพดฝักอ่อนในระบบเกษตรอินทรีย์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุชาติ เอกโพธิ์. (2554). การศึกษาการประเมินผลด้วยเครื่องมือวัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ต่อการประกอบการทางสังคม: กรณีศึกษาธนาคารปูจังหวัดชุมพร. *วารสารบริหารธุรกิจ*, 34(131), 61–79.
- สุณัฐวิทย์ น้อยโสภณ. (2558). “เกษตรอินทรีย์” โอกาสการส่งออกของเกษตรกรไทยในตลาดโลก. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*, 9(18), 83–91.
- สุชาสินี ทองลิ้ม. (2556). *ทางออก ทางตัน ระบบเกษตรกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- แสงวรรณ ปาลี. (2553). *กระบวนการปรับเปลี่ยนระหว่างเกษตรเคมีและเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ห้างหุ้นส่วนจำกัดศรแดงการเกษตร. (ม.ป.ป.). *เมล็ดพันธุ์*. ค้นวันที่ 23 กันยายน 2560 จาก <http://www.sorndangkarnkaset.com/seed.php>
- อานัฐ ตันโช. (2549). *เกษตรกรรมธรรมชาติประยุกต์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.
- อาภาวรรณ โสภณธรรมรักษ์. (2560). *เรียน-รู้-รื่นรมย์ วิถีอินทรีย์ใจกลางกรุง*. ค้นวันที่ 23 กันยายน 2560 จาก <http://www.thaihealth.or.th/partnership/Content/38417-เรียน-รู้-รื่นรมย์ วิถีอินทรีย์ใจกลางกรุง.html>
- Cordes, J. J. (2017). Using cost-benefit analysis and social return on investment to evaluate the impact of social enterprise: Promises, implementation, and limitations. *Evaluation and Program Planning*, 64, 98–104. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2016.11.008>
- Lawlor, E., Neitzert, E., & Nicholls, J. (2008). *Measuring Value: a guide to Social Return on Investment (SROI)*. London: new economics foundation. Retrieved March 17, 2017, from <https://commdev.org/wp-content/uploads/2015/06/Measuring-Value-A->

Guide-to-Social-Return-on-Investment.pdf

Meng, F., Qiao, Y., Wu, W., Smith, P., & Scott, S. (2017). Environmental impacts and production performances of organic agriculture in China: A monetary valuation. *Journal of Environmental Management*, 188, 49–57.

Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2009). *A guide to Social Return on Investment*. (S. Cupitt, Ed.). London: A carbon neutral publication. Retrieved March 17, 2017, from https://www.bond.org.uk/data/files/%0ACabinet_office_A_guide_to_Social_Return_on_Investment.pdf%0A

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับผู้บริหาร/ผู้ริเริ่มโครงการ
งานวิจัยเรื่อง ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์:
กรณีศึกษา สามพรานโมเดล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

วันและเวลา.....สถานที่.....

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

1. ที่มาของโครงการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง

1.1 จุดเริ่มต้นของโครงการสามพรานโมเดลมีแนวคิดจากอะไร มีวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการทำโครงการนั้นมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

1.2 โครงการสามพรานโมเดลเริ่มมีการดำเนินการตั้งแต่ปีพ.ศ.อะไร และในช่วงแรกของโครงการมีการดำเนินการอย่างไร มีการใช้บุคลากรและงบประมาณเท่าไร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน NGO ภาควิชาการเข้ามาร่วมสนับสนุนหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

1.3 ในการดำเนินการโครงการสามพรานโมเดลมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับโครงการคือ

.....

.....

.....

2. กิจกรรมโครงการ

2.1 ในการดำเนินโครงการตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบันมีกิจกรรมอะไรบ้าง

.....

.....

.....

2.2 ในแต่ละช่วงปีของการดำเนินโครงการ (เริ่มต้น - ปัจจุบัน) มีกิจกรรมอะไรบ้างที่จัดทำเพิ่มขึ้น และกิจกรรมไหนบ้างที่ไม่ได้ดำเนินการต่อ (บอกข้อมูลของแต่ละปีตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ)

.....

.....

.....

2.3 ปัจจุบันแต่ละกิจกรรมของโครงการคาดว่าจะทำให้เกิดผลผลิต และผลลัพธ์หรือผลกระทบในด้านไหน อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3. การบริหารจัดการโครงการ ปัญหาและอุปสรรค

3.1 ปัจจุบันมีการบริหารจัดการโครงการอย่างไร รวมถึงวิธีการ โครงสร้างการบริหาร และการประเมินผล

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าจะมีการบริหารจัดการโครงการอย่างไรให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และเกิดผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

.....

.....

.....

3.3 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการโครงการสามพรานโมเดลมีอะไรบ้าง และมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร

.....

.....

.....

3.4 ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสำเร็จของการบริหารจัดการโครงการมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4. ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่ได้จากการดำเนินโครงการสามพรานโมเดลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีอะไรบ้าง

4.1 ด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลผลิต	ผลลัพธ์/ผลกระทบ

4.2 ด้านสังคม เช่น คุณภาพชีวิต อาชีพ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลผลิต	ผลลัพธ์/ผลกระทบ

4.3 ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษ การใช้ทรัพยากร การประหยัดพลังงาน

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผลผลิต	ผลลัพธ์/ผลกระทบ

5. ปัจจัยที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ

5.1 ท่านคิดว่าการดำเนินโครงการสามพรานโมเดลให้ประสบความสำเร็จและเกิดความยั่งยืนนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรบ้าง เพราะอะไร

.....

.....

.....

5.2 ท่านคิดว่าการดำเนินโครงการในปัจจุบันถือว่าประสบความสำเร็จและเกิดความยั่งยืนแล้วหรือไม่ และถ้าไม่จะมีการปรับปรุงหรือพัฒนาการดำเนินโครงการไปในทิศทางไหนอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

6. ความต้องการในการรับการสนับสนุนช่วยเหลือ

6.1 ในการดำเนินโครงการสามพรานโมเดลที่ผ่านมาได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือ จากภาคส่วนไหน อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

6.2 ท่านมีความต้องการในการรับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานไหนหรือในด้านใดบ้างในการดำเนินการโครงการสามพรานโมเดลในปีต่อ ๆ ไป เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

.....

.....

.....

7. ข้อเสนอแนะและแนวทางการดำเนินการในอนาคตให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม

.....

.....

.....

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับเกษตรกร
งานวิจัยเรื่อง ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์:
กรณีศึกษา สามพรานโมเดล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

วันและเวลา.....สถานที่.....

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

1. การเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล

1.1 จากการทำเกษตรที่ผ่านมา ก่อนเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดลเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.2 อะไรเป็นแรงจูงใจให้เกิดความสนใจในการเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.3 โครงการสามพรานโมเดลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับเกษตรกรในช่วงก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการอย่างไร และมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร

- ด้านสังคม

ด้านสังคม	ก่อน	หลัง	ปัญหาและอุปสรรค	แนวทางการแก้ไข
สุขภาพ				
การสร้างเครือข่าย - ระหว่างกลุ่ม เกษตรกร - เกษตรกรกับ ผู้ประกอบการ/ ผู้บริโภค - เกษตรกรกับ ผู้เชี่ยวชาญ				
การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างกลุ่ม เกษตรกร				
มีอาหารปลอดภัย				

- ด้านเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ	ก่อน	หลัง	ปัญหาและอุปสรรค	แนวทางการแก้ไข
ต้นทุนในการผลิต - ปุ๋ย - เมล็ดพันธุ์ - สารกำจัด/ไล่ แมลง				
กำหนดราคา				
รายได้				
เงินเก็บออม				

- ด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อม	ก่อน	หลัง	ปัญหาและอุปสรรค	แนวทางการแก้ไข
สารเคมีตกค้าง				
การขอรับรอง มาตรฐาน				
ลดปริมาณขยะ				
ใช้ทรัพยากรให้เกิด ความคุ้มค่า (เช่น น้ำ ทรัพยากรที่ไม่ได้ใช้ แล้วในท้องถิ่นมาทำ ปุ๋ย/น้ำหมัก)				
เก็บรักษาเมล็ดพันธุ์				
ลดปริมาณ คาร์บอนไดออกไซด์				

2. กิจกรรมโครงการ

2.1 ในโครงการสามพรานโมเดลได้มีกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเกษตรกรท่านคิดว่ากลุ่มเกษตรกรของท่านที่เข้าร่วมโครงการได้รับผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง รวมถึงการดำเนินการดังกล่าวทำให้เกิดความยั่งยืนหรือไม่อย่างไร

กิจกรรม	ประโยชน์	การมีส่วนร่วม	ความยั่งยืน
การวิจัยเพื่อยกระดับ ผลิตผลทางการเกษตร			
การให้ความรู้จากอาจารย์ มหาวิทยาลัย/หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง			
ประชุมกลุ่มประจำเดือน			
ส่งเสริมตลาดให้กับ เกษตรกร - ตลาดสุขใจ			

กิจกรรม	ประโยชน์	การมีส่วนร่วม	ความยั่งยืน
- ตลาดสุขใจสัญจร - ตลาดออนไลน์ (เว็บไซต์) - โรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ และโรงแรมอื่น ๆ - วิสาหกิจชุมชน			

2.2 ท่านคิดว่าในการดำเนินการของโครงการสามพรานโมเดลมีกิจกรรมส่วนไหนบ้างที่ต้องเพิ่มเติมหรือปรับปรุงแก้ไข ให้ตรงกับความต้องการของเกษตรกร ชุมชน และสังคมโดยรอบ

.....

.....

.....

3. การบริหารจัดการ ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการแก้ไข

3.1 ก่อนและหลังจากเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล ท่านคิดว่าการบริหารจัดการในเรื่องของการทำเกษตรเป็นอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง และมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร

การบริหารจัดการ	ก่อน	หลัง	ปัญหาและอุปสรรค	แนวทางการแก้ไข
การจัดการภายในกลุ่ม				
การดูแลรักษาแปลงเกษตร				
การใช้สารเคมี				
การเก็บเกี่ยวผลผลิต				
การขนส่ง				

4. การทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืน

4.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืน (ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม) ของโครงการมีอะไรบ้าง

.....

.....

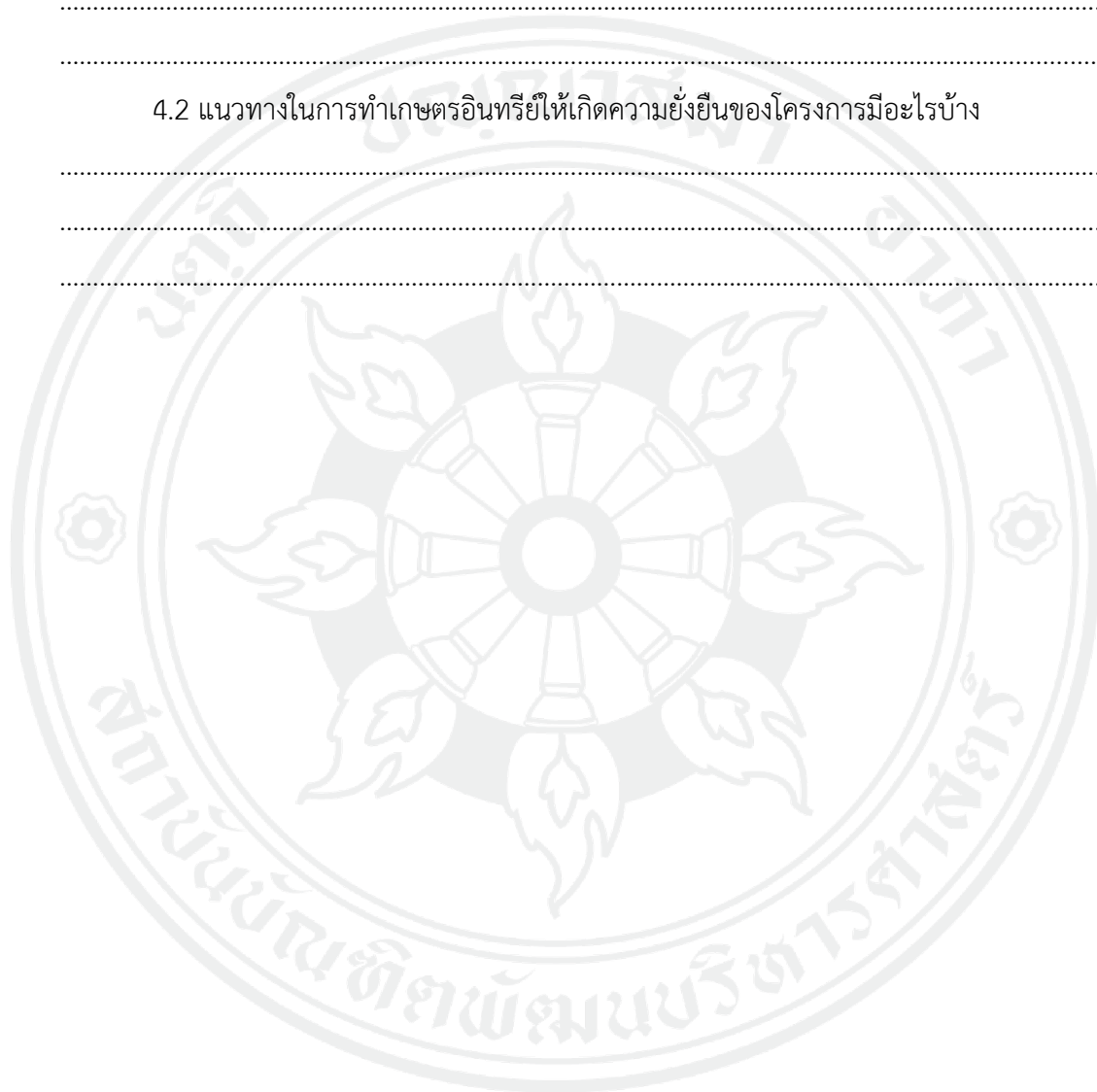
.....

4.2 แนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืนของโครงการมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับผู้บริโภค

งานวิจัยเรื่อง ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากการทำเกษตรอินทรีย์:

กรณีศึกษา สามพรานโมเดล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

วันและเวลา.....สถานที่.....

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

1. การบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์

1.1 ทำไมท่านถึงสนใจที่จะบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์

.....

.....

.....

1.2 ก่อนที่จะมีโครงการสามพรานโมเดลและตลาดสุขใจ ท่านได้ซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์จากที่ไหน และคิดว่าสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ซื่อนั้นมีคุณภาพมากน้อยเท่าไร และท่านมีความเชื่อมั่นต่อสินค้าเพราะอะไร

.....

.....

.....

1.3 ทำไมถึงสนใจเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์จากตลาดสุขใจ

.....

.....

.....

2. ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์

2.1 ช่องทางตลาดของโครงการสามพรานโมเดล เช่น ตลาดสุขใจ มีประโยชน์ในด้านใดบ้าง (ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม) และมีประโยชน์ต่อตัวท่านและเกษตรกรอย่างไร

.....

.....

.....

2.2 ช่องทางการตลาดของโครงการสามพรานโมเดลในรูปแบบการซื้อ-ขายออนไลน์ (<http://sookjaiorganics.com>) ท่านคิดว่าดีหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

3. การช่วยเหลือหรือสนับสนุนเกษตรกร

3.1 ท่านคิดว่าท่านจะมีส่วนช่วยเหลือหรือสนับสนุนเกษตรกรในเรื่องใดได้บ้าง

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในโครงการสามพรานโมเดลสามารถพึ่งตนเองได้

.....

.....

.....

4. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

แบบบันทึกข้อมูลกระบวนการทำผักอินทรีย์

คำชี้แจง 1) การบันทึกข้อมูลในส่วนนี้ ขอให้ผู้บันทึกทำความเข้าใจกับแบบบันทึกนี้ก่อน
บันทึกข้อมูล

2) หน่วยในการบันทึกข้อมูล ควรบันทึกเป็นหน่วยต่อปี หากไม่สามารถระบุเป็น
หน่วยต่อปีได้ ให้ระบุเป็นหน่วยต่อวัน ต่อสัปดาห์ หรือต่อเดือน หรือระบุระยะเวลาในแบบบันทึกให้
ชัดเจน เพราะจะมีผลต่อการคำนวณดัชนีผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

3) การบันทึกข้อมูลในช่องจำนวน ควรบันทึกให้มีความละเอียดมากที่สุด เช่น ใช้
ปุ๋ยจำนวน 10 กิโลกรัมหรือกระสอบปุ๋ย ใช้น้ำมัน 100 ลิตร เป็นต้น

4) ควรจดหมายเลขโทรศัพท์ของผู้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ในแบบบันทึก เพื่อใช้ในการ
ติดต่อกับผู้ให้สัมภาษณ์อีกครั้งหากข้อมูลที่บันทึกไม่ชัดเจนหรือไม่ครบถ้วน

ชื่อกลุ่มเกษตรกร

ผลผลิตที่ได้..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

จำนวนรอบในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตบาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

1. การใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตผักอินทรีย์

1.1 การเลือกเมล็ดพันธุ์ผัก

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
1. เมล็ดพันธุ์ผัก			
1.1.....			
1.2.....			
2. น้ำมันเชื้อเพลิงในการ เดินทาง (ดีเซล/เบนซิน/ อื่น ๆ ระบุ.....)			

1.2 การเตรียมดินหรือพื้นที่ปลูก

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
1. อินทรีย์วัตถุ/ปุ๋ย/ปุ๋ย หรืออื่น ๆ ระบุ.....			
2. พื้นที่ปลูก			
3. ดิน			
4. ปุ๋ยอินทรีย์ (มูลวัว/มูล ไก่/อื่น ๆ ระบุ.....)			
5. น้ำมันเชื้อเพลิง - ใช้ในการถนอม จัดเตรียมดิน (ดีเซล/ เบนซิน/อื่น ๆ ระบุ) - เดินทาง (ดีเซล/ เบนซิน/อื่น ๆ ระบุ)			
6. น้ำ (บาดาล/ประปา/ อื่น ๆ ระบุ.....)			
7. แรงงานคน			
8. เครื่องจักรกล/วัสดุ/ อุปกรณ์ที่ใช้ (ระบุ).....			

1.3 การเพาะเมล็ด

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
1. วัสดุปลูก/ดิน/อื่น ๆ ระบุ			
2. เมล็ดพันธุ์ที่คัดเลือก แล้ว			

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
3. ถาดเพาะเมล็ด			
4. น้ำ (บาดาล/ประปา/ อื่น ๆ ระบุ.....)			
5. น้ำมันเชื้อเพลิง (ดีเซล/เบนซิน/อื่น ๆ ระบุ.....)			
6. พลังงานไฟฟ้า (ถ้ามี)		(ระบุค่าไฟฟ้าที่เสียให้ เฉพาะอุปกรณ์ในการ ผลิต ของแต่ละ เดือน).....	

1.4 การดูแลรักษาต้นกล้า

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
1. ปุ๋ยอินทรีย์ (มูลวัว/ มูลไก่/อื่น ๆ ระบุ)			
2. จุลินทรีย์ (เชื้อราไตร โคเดอร์มา/อื่น ๆ) ระบุ			
3. น้ำ (บาดาล/ ประปา/อื่น ๆ ระบุ)			
4. น้ำมันเชื้อเพลิง (ดีเซล/เบนซิน/อื่น ๆ ระบุ.....)			
5. พลังงานไฟฟ้า (ถ้ามี)		(ระบุค่าไฟฟ้าที่เสียให้ เฉพาะอุปกรณ์ในการ ผลิต	

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
		ของแต่ละ เดือน).....	

1.5 การดูแลรักษาผัก (การให้น้ำ การให้ปุ๋ย การให้ร่มเงา การคลุมดิน และการควบคุม
กำจัดโรค แมลง วัชพืช)

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
1. น้ำ (บาดาล/ประปา/ อื่น ๆ ระบุ.....)			
2. น้ำมันเชื้อเพลิง (ดีเซล/เบนซิน/อื่น ๆ ระบุ.....)			
3. พลังงานไฟฟ้า (ถ้ามี)		(ระบุค่าไฟฟ้าที่เสียให้ เฉพาะอุปกรณ์ในการ ผลิต ของแต่ละ เดือน).....	
4. ปุ๋ยอินทรีย์ (มูลวัว/มูล ไก่/อื่น ๆ ระบุ.....)			
5. วัสดุ/อุปกรณ์พราง แสงแดด (ซาแรน/ไม้/อื่น ๆ ระบุ.....)			
6. อินทรีย์วัตถุ/วัสดุ สังเคราะห์ (คลุมดิน) (ระบุ).....			
7. สารสกัดกำจัดโรค/ แมลง วัตถุดิบ (ระบุ).....			

1.6 การเก็บเกี่ยว (ล้างทำความสะอาด การตัดแต่ง การคัดขนาดและคุณภาพ การบรรจุ และการขนย้ายและการเก็บรักษา)

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
1. น้ำ (บาดาล/ประปา/อื่น ๆ ระบุ.....)			
2. น้ำมันเชื้อเพลิง (ดีเซล/เบนซิน/อื่น ๆ ระบุ.....)			
3. วัสดุใช้ในการตัดแต่ง (ระบุ).....			
4. วัสดุบรรจุเพื่อขนย้าย (ลังกระดาษ/พลาสติก/ตะกร้า/อื่น ๆ ระบุ.....)			
5. แรงงาน			

1.7 การขนส่ง

วัตถุดิบ/พลังงานที่ใช้	จำนวน	ราคา	อายุการใช้งาน
1. น้ำมันเชื้อเพลิง (ดีเซล/เบนซิน/อื่น ๆ ระบุ.....)			
2. ผลผลิต			
3. แรงงาน			

2. ของเสียในกระบวนการผลิตผักอินทรีย์

2.1 การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ผัก

1) ปริมาณขยะมูลฝอย

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2) ของเสียชนิดอื่น ๆ (ระบุ).....

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ต่อวัน ☐ต่อสัปดาห์ ☐ต่อเดือน ☐ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ต่อวัน ☐ต่อสัปดาห์ ☐ต่อเดือน ☐ต่อปี

2.2 การเตรียมดินหรือพื้นที่ปลูก

1) ปริมาณขยะมูลฝอย

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2) ของเสียชนิดอื่น ๆ (ระบุ).....

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ต่อวัน ☐ต่อสัปดาห์ ☐ต่อเดือน ☐ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ต่อวัน ☐ต่อสัปดาห์ ☐ต่อเดือน ☐ต่อปี

2.3 การเพาะเมล็ด

1) ปริมาณขยะมูลฝอย

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2) ของเสียชนิดอื่น ๆ (ระบุ).....

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2.4 การดูแลรักษาต้นกล้า

1) ปริมาณขยะมูลฝอย

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2) ของเสียชนิดอื่น ๆ (ระบุ).....

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2.5 การดูแลรักษาผัก

1) ปริมาณขยะมูลฝอย

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ต่อวัน ☐ต่อสัปดาห์ ☐ต่อเดือน ☐ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ต่อวัน ☐ต่อสัปดาห์ ☐ต่อเดือน ☐ต่อปี

2) ของเสียชนิดอื่น ๆ (ระบุ).....

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2.6 การเก็บเกี่ยว

1) ปริมาณขยะมูลฝอย

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ต่อวัน ☐ต่อสัปดาห์ ☐ต่อเดือน ☐ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ต่อวัน ☐ต่อสัปดาห์ ☐ต่อเดือน ☐ต่อปี

2) ปริมาณน้ำเสียที่เกิดขึ้น

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปีมีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

3) ของเสียชนิดอื่น ๆ (ระบุ).....
 (ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....
 วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี
 มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2.7 การขนส่ง

1) ปริมาณขยะมูลฝอย

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

2) ปริมาณมลพิษทางอากาศจากการเดินทาง

(ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....

วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

3) ของเสียชนิดอื่น ๆ (ระบุ).....
 (ระบุจำนวน).....(ระบุหน่วย).....
 วิธีการจัดการ (ระบุวิธีการ).....

รายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสีย

รายละเอียดของวัตถุดิบ	จำนวน (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อวัน ต่อเดือน เป็นต้น)	ราคา (ระบุต่อหน่วย เช่น ต่อ วัน ต่อเดือน เป็นต้น)
น้ำมันเบนซิน		
น้ำมันดีเซล		
เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ (ระบุ)		
แรงงานคน		
พลังงานไฟฟ้า		
วัสดุ/อุปกรณ์ (ระบุ)		

ระยะเวลาในการดำเนินการ (กี่ครั้ง)..... ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี
 มีมูลค่าเพิ่มจากการจัดการของเสียคิดเป็นเงิน.....บาท ☐ ต่อวัน ☐ ต่อสัปดาห์ ☐ ต่อเดือน ☐ ต่อปี

ภาคผนวก ข การประเมินความตรงของเครื่องมือวิจัย

คำชี้แจง : แบบประเมินความตรงของเครื่องมือวิจัย โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม และวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index: IOC) เพื่อประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อข้อคำถาม มีความสอดคล้องในการนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาความตรง ดังนี้

- +1 = ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
 0 = ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
 -1 = ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องความคิดเห็นของท่านว่าข้อคำถามมีความสอดคล้อง ไม่แน่ใจ หรือไม่สอดคล้อง

● แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับผู้บริหาร/ผู้ริเริ่มโครงการ

ข้อที่	ข้อคำถาม	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					รวม	IOC
		1	2	3	4	5		
1	ที่มาของโครงการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง							
1.1	จุดเริ่มต้นของโครงการสามพรานโมเดล มีแนวคิดจากอะไร มีวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการทำโครงการนั้นมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
1.2	โครงการสามพรานโมเดลเริ่มมีการดำเนินการตั้งแต่ปีพ.ศ.อะไร และในช่วงแรกของโครงการมีการดำเนินการอย่างไร มีการใช้บุคลากรและงบประมาณเท่าไร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน NGO ภาควิชาการเข้ามาร่วมสนับสนุนหรือไม่อย่างไร	+1	+1	+1	+1	0	4	0.8
1.3	ในการดำเนินการโครงการสามพรานโมเดลมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับโครงการ คือ	+1	+1	+1	0	0	3	0.6

ข้อที่	ข้อคำถาม	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					รวม	IOC
		1	2	3	4	5		
2	กิจกรรมโครงการ							
2.1	ในการดำเนินโครงการตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบันมีกิจกรรมอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	0	4	0.8
2.2	ในแต่ละช่วงปีของการดำเนินโครงการ (เริ่มต้น - ปัจจุบัน) มีกิจกรรมอะไรบ้างที่จัดทำเพิ่มขึ้น และกิจกรรมไหนบ้างที่ไม่ได้ดำเนินการต่อ (บอกข้อมูลของแต่ละปีตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ)	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
2.3	ปัจจุบันแต่ละกิจกรรมของโครงการคาดว่าจะทำให้เกิดผลผลิต และผลลัพธ์หรือผลกระทบในด้านไหนอย่างไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
3	การบริหารจัดการโครงการ ปัญหาและอุปสรรค							
3.1	ปัจจุบันมีการบริหารจัดการโครงการอย่างไร รวมถึงวิธีการ โครงสร้างการบริหาร และการประเมินผล	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
3.2	ท่านคิดว่าจะมีการบริหารจัดการโครงการอย่างไรให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และเกิดผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
3.3	ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการโครงการสามพรานโมเดลมีอะไรบ้าง และมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
3.4	ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสำเร็จของการบริหารจัดการโครงการมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
4	ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่ได้จากการดำเนินโครงการสามพรานโมเดลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม							

ข้อที่	ข้อความถาม	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					รวม	IOC
		1	2	3	4	5		
	และสิ่งแวดลอมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีอะไรบ้าง							
4.1	ด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้ (ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย, ผลผลิต และผลลัพธ์/ผลกระทบ)	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
4.2	ด้านสังคม เช่น คุณภาพชีวิต อาชีพ (ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย, ผลผลิต และผลลัพธ์/ผลกระทบ)	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
4.3	ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษ การใช้ทรัพยากร การประหยัดพลังงาน (ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย, ผลผลิต และผลลัพธ์/ผลกระทบ)	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
5	ปัจจัยที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ							
5.1	ท่านคิดว่าการดำเนินโครงการสามพรานโมเดลให้ประสบความสำเร็จและเกิดความยั่งยืนนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรบ้าง เพราะอะไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
5.2	ท่านคิดว่าการดำเนินโครงการในปัจจุบันถือว่าประสบความสำเร็จและเกิดความยั่งยืนแล้วหรือไม่ และถ้าไม่จะมีการปรับปรุงหรือพัฒนาการดำเนินโครงการไปในทิศทางไหนอย่างไรต่อไป	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
6	ความต้องการในการรับการสนับสนุนช่วยเหลือ							
6.1	ในการดำเนินโครงการสามพรานโมเดลที่ผ่านมาได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากภาคส่วนไหน อย่างไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1

ข้อที่	ข้อคำถาม	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					รวม	IOC
		1	2	3	4	5		
6.2	ท่านมีความต้องการในการรับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานไหนหรือในด้านใดบ้างในการดำเนินการโครงการสามพรานโมเดลในปีต่อ ๆ ไป เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
7	ข้อเสนอแนะและแนวทางการดำเนินการในอนาคตให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม	+1	+1	+1	0	+1	4	0.8

● แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับเกษตรกร

ข้อที่	ข้อคำถาม	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					รวม	IOC
		1	2	3	4	5		
1	การเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล							
1.1	จากการทำเกษตรที่ผ่านมาก่อนเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดลเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
1.2	อะไรเป็นแรงจูงใจให้เกิดความสนใจในการเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
1.3	โครงการสามพรานโมเดลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับเกษตรกรในช่วงก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการอย่างไร และมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
2	กิจกรรมโครงการ							
2.1	ในโครงการสามพรานโมเดลได้มี	+1	+1	+1	+1	+1	5	1

ข้อที่	ข้อคำถาม	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					รวม	IOC
		1	2	3	4	5		
	กิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเกษตรกรท่านคิดว่ากลุ่มเกษตรกรของท่านที่เข้าร่วมโครงการได้รับผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง รวมถึงการดำเนินการดังกล่าวทำให้เกิดความยั่งยืนหรือไม่อย่างไร							
2.2	ท่านคิดว่าในการดำเนินการของโครงการสามพรานโมเดลมีกิจกรรมส่วนไหนบ้างที่ต้องเพิ่มเติมหรือปรับปรุงแก้ไข ให้ตรงกับความต้องการของเกษตรกร ชุมชน และสังคมโดยรวม	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
3.	การบริหารจัดการ ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการแก้ไข							
3.1	ก่อนและหลังจากเข้าร่วมโครงการสามพรานโมเดล ท่านคิดว่าการบริหารจัดการในเรื่องของการทำเกษตรเป็นอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง และมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8
4	การทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืน							
4.1	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืน (ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม) ของโครงการมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
4.2	แนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืนของโครงการมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1

● แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับผู้บริโภคร

ข้อที่	ข้อคำถาม	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					รวม	IOC
		1	2	3	4	5		
1	การบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์							
1.1	ทำไมท่านถึงสนใจที่จะบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
1.2	ก่อนที่จะมีโครงการสามพรานโมเดลและตลาดสุขใจ ท่านได้ซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์จากที่ไหน และคิดว่าสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ซื้อนั้นมีคุณภาพมากน้อยเท่าไร และท่านมีความเชื่อมั่นต่อสินค้าเพราะอะไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
1.3	ทำไมถึงสนใจเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์จากตลาดสุขใจ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
2	ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์							
2.1	ช่องทางตลาดของโครงการสามพรานโมเดล เช่น ตลาดสุขใจ มีประโยชน์ในด้านใดบ้าง (ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม) และมีประโยชน์ต่อตัวท่านและเกษตรกรอย่างไร	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8
2.2	ช่องทางการตลาดของโครงการสามพรานโมเดลในรูปแบบการซื้อ-ขายออนไลน์ (http://sookjaiorganics.com) ท่านคิดว่าดีหรือไม่อย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
3	การช่วยเหลือหรือสนับสนุนเกษตรกร							
3.1	ท่านคิดว่าท่านจะมีส่วนช่วยเหลือหรือสนับสนุนเกษตรกรในเรื่องใดได้บ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1
3.2	ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในโครงการสามพรานโมเดล	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8

ข้อที่	ข้อความ	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					รวม	IOC
		1	2	3	4	5		
	สามารถพึ่งตนเองได้							
4	ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม	+1	+1	+1	+1	+1	5	1

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

นางสาวนิตกร พงษ์ไพบูลย์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2550-2554 : วิทยาศาสตร์บัณฑิต (พฤกษศาสตร์)

วท.บ.(พฤกษศาสตร์) Bachelor of Science (Plant Science), B.Sc.

(Plant Science) มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. 2555-2556 : ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการ ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะ

วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2556-2558 : เจ้าหน้าที่กรอบการรังจาด้านโครงการอนุรักษ์

พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) สังกัดสำนักพระราชวัง